

Lahtised Lehed

„Olioni“ hinnata kaasanne

Nr. 2

Aprill — juuli

1932

Buenos-Airesi

Eesti boheemlasí

Salme Idam-Liiv

Ervin Klaussner

Doris Beckman-Salong

Eesti boheemlased Buenos-Airesis — leidub neid's tõesti kaugel Lõuna-Ameerikas!? Ime pole see, sest boheemlastel on alati tilk mustlaseverd soontes voolanud. Päälegi, nagu näha, on eestlasele koguni iseloomustav rändamiskirg: pole kaugeimatki maailmanurka, kus ei võiks mõnda eestlast leida. Lätlased on ses suhtes palju tagasihoidlikumad, eestlastega võrreldes leidub neid näit. siingi, Argentiina pealinnas, palju väiksemal arvul.

Arvatagi ei või ladina-Ameerika suurimas ja tähtsaimas, kolme- ja poolmiljonilise elaniku arvuga linnas eesti boheemkonna elust juttu olla, asuvad ju sellest publikust siin vaid mõned üksikud. Kuid neile üksikuile tahaksingi mõne rea pühendada, neile mõningaile, kes liiguvad kohalikus suures boheemlaste ringis, alatasa edasi rühkides omal alal, kus suutnud siin võõra rahva hulgas endale nime teha ning kes pöörase tempoga edasikihutavas Ameerika elukeerises vaba hetke leiavad kaasmaalaste seltsis viibida, neile pakkudes oma parimat.

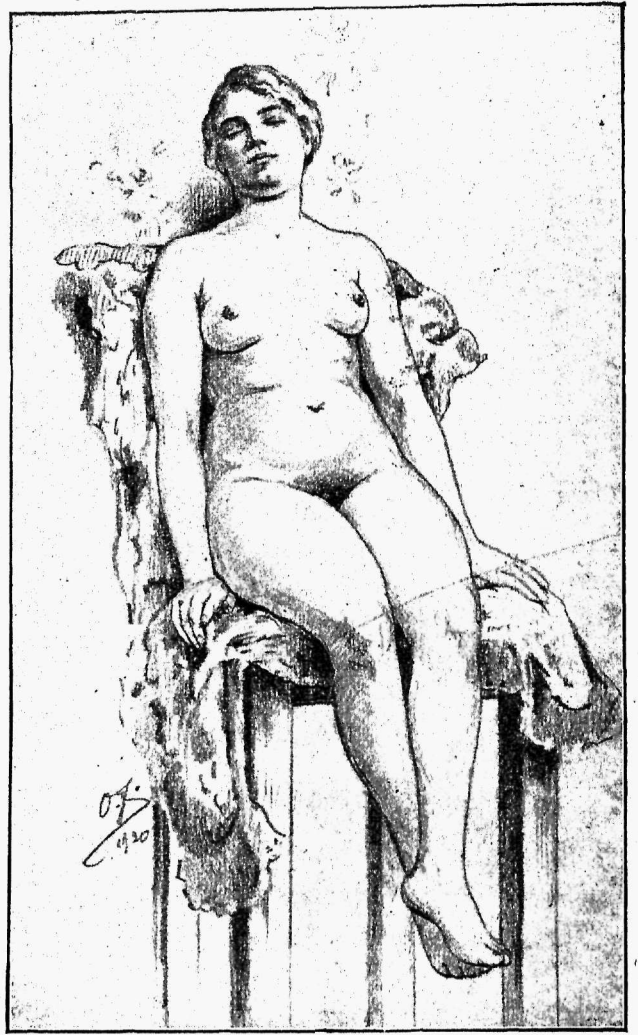
Esimesena tohiks kõne alla tulla Salme Idam-Liiv, endine *Ugala* teatri näitleja. Parim ja andekaim *Draamastuudio* teatrikooli lõpetaja teisest lennust Salme Liiv äratas tähelepanu juba teatrikooli õpilasena, esinedes *Estonia* teatris *Kohtumõistja Simsonis*. Teatrikooli katsetendustel leidis aga noor näitleja üldist tunnustust. Otse triumfiks oli Salme Liivile

Kitzbergi *Libahundi* juubeletendus, kus noor näitleja Tiinat hoopis omapäraselt kujutas ning autori enese poolt parimaks Tiinaks Eesti näitelaval tunnistati. Salme Liivil oleks päälle seda Tallinnas väljavaateid ja võimalusi avanenud, kuid natuke auahne ja iseteadev, nagu kõik tõsised lavainimesed, mõtles ta: parem esimene külas, kui linnas viimne, ning siirdus Viljandisse *Ugala* teatrisse. Kaheaastase töö järele päämiselt drama alal selgus talle, et ta ei saa siin edasi enese täiendamises ega pole tal võimalusi oma ande arendamiseks. Viljandlaste lemmik unistas edasiõppimisest Pariisis. Tuli kutse *Estonias Libahundis* debüteerimiseks. Esinemine õnnestus ülihästi, arvustus tunnistas S. Liivi jällegi parimaks Tiinaks eesti laval ning noorele näitlejannale olid *Estonia* ukсед avatud. Nii mõnigi noor oleks näinud ses menus oma ideaalide teostumise, sest mida saaks meil Eestis veel soovida, kui korraga saadakse kutse riigiteatri juure tööle-asumiseks. Kuid S. L. unistas ikkagi Pariisist. Ja vahepeäl oligi võimalus Pariisi pääsuks tulnud, samuti muudatus perekonnale. A. 1928, sügisel, sõidab näitlejanna Pariisi ning astub endise keiserlike teatrite direktori vürst Volkonski vene konservatooriumi deklamatsiooniklassi. Lõpetanud selle, sõidab ta tagasi Eestisse, teeb kaasa *Draamateatri* kevadise ringreisi ning asub sügisel pikale teekonnale Buenos-Airesi, kuhu ta mees oli juba ennemalt elama asunud.

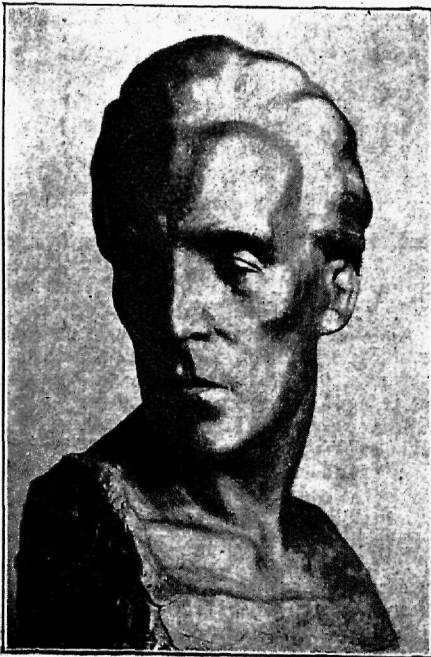
ARNO VIHVELIN

PR. õ. PORTREE

OSVALD JUNGBERG

NAISAKT

HERMAN HALLISTE

AGO

JAAN MILJAN

ÕE PORTREE

Buenos-Airesis algab uus ajajärk näitlejanna elus. Ühelt poolt kuulstate artistide ülesastumistel käimine, lepingud filmidirektoritega, kohalikus boheemkonnas viibimine, teiselt poolt — rakendumine kodumaalaste ja eesti kunsti teenistusse. Asutades *Eesti Seltsi* juure alalise näitetrupi, nägime me, Buenos-Airesi eestlased, esimest korda siin kaugel maailmanurgas kunstipärasest teatrietendust pr. Idam-Liivi juhatusel ja kaasmängul — Eesti Vabariigi aastapäeval *Libahundi* lavastusel *Eesti Seltsis*, mis oli piinliku hoollega ette valmistatud. Kutsutud külalistena viibisid kohal ka Argentiina seltskonna esindajad, ajakirjanikud jne. Laval puht-eesti kunst. Ajalehemehed vahivad püüsil: *Libahundi* taolist omapärasust, võõrast asja siin veel nähtud ei ole. Applaus, mürisevad hüüded *Viva Estonia!*, kiidutorm hommikulehis...

Nii on meie näitleja elu siin kaugel — väsimatu edasirühkimine oma alal, milleks miljonilinnas on palju võimalusi. Kuid ta tahaks jälle kord kodumaale, et Eesti laval kasutada saadud kogemusi. Ja kui ta seda tahab, siis me, Argentiina eestlased, teda kahjuks mingi võimuga kinni pidada ei jaks!

Veel töötab siin Doris Beckman-Salong. Kes ei mäletaks väikeste nelja-aastase mudilase Dorise ülesastumisi Tallinnas Litvinova balletietendusil! Nüüd on ta juba 11-aastane otsatu armas tüdrukuke, täis lapselikkust šarmi. Õpib balleriini Smirnova balletikoolis ning saab kui andekaim õpilane äsja surnud Anna Pavlova stipendiumi. Ta on Šaljapini päilaps, too suur vene laulja viibib nimelt sageli Buenos-Airesis. Dorisele ennustatakse maailmakuulsust, sest praegu juba on ta täisverder balleriin. Siamaani on ta aga ilusat nukku, kes mamma hüüab, ja šokolaadikarpi maailmakuulsusest eelistanud. Eks selle maailmakuulsusega veel aega ole, mõtleb väike Doris.

Agas päevakangelane Ervin Klausner? Tallinna noormees, 23 aastat vana. Ei sobi vist küll boheemlaste sekka, kuid et nende register siin lühike, siis laseme temalgi selle rahva lauda istuda. Poksija Ervin Klausner on löönud palju knock-out'e ning kahel viimasel võistlusel tulnud esimesele kohale. Löönud argentiina ja itaalia meistreid. Ajab kihama hispaanlaste pääd see estoniano Klausner.

Me, Argentiina eestlased, olime väga tänulikud mainitud kolmikule, tänulikud selle eest, et neist igauks omamoodi meie halli igapäevase töö õhtud ilusaks teevad, et nad Ameerika uulitsa põrgukärest meid hetkeks meelitavad soojasse intiimringi ning siin mõistuskainel maal tuletavad meele, et inimene ei ela üksnes leivast.

Teistest eesti „boheemlastest“ võiks nimetada hra Sau'd ja pr. Jaaksoni, kes ka esinesid Vabariigi aastapäeva pühitsemise pidustusel ettekannetega.

Veel mainigem Ed. Sarepera, kes eestlasena töötas kohapäälse saksa ajakirja *Die Brücke* juures. Ta aitas ka lavastada operetti *Winzerliesel*.

*

Nurisete kodumaal, et Eestit ei tunta kaugemal, et eestlased ei suuda läbi lüüa. Muidugi. Väga, väga raske on hiiglalinnas võhivõõrana „teha nime“ ning leida üldist tunnustust. Pean aga tunnistama, et siinseis haritud ringkonnas Eesti sugugi ülesleidmata maa ei ole, tuntakse ja teatakse õige laialt, kus estoniano'de väike riik asub. Võib liialdamata ütelda, et ülalmainitud eesti boheemlased Eesti tutvustamises Buenos-Airesis suurt osa on etendanud.

Buenos-Aires, 10. veebr. 1932

Ingo Mady

Vancouveris — Kanaadas

Evald Perdau:

VANCOUVER on Kanaada linnadest elanike arvult kolmandal kohal, tal on elanikke umbes 300.000. Vancouver on küllalt tähtis kaubandus- ja sadamalinn. Linna ilme on täiesti moodne ja — ameerikaline. Aastat kuuskümmend tagasi, enne „Canadian Pacific“ raudteeliini lõpetamist ei olnud siin ka linna kui niisugust. Kaheksakümneks aastaks pilvelõhkujaid nagu New Yorgis siin muidugi veel ei ole, kuid 25-kordsed on olemas. Montreal, Kanaada idas, on küll miljoni-linn ja esikohal oma elanike arvult, kuid Vancouver on siiski meeldivam. Montreal, üteldakse, on pool-Euroopat, pool-Ameerikat, kuna Vancouver on puht-ameerikaline, rohkem veel, ta on „metsiku lääne“ Ameerika. Tõsi küll, siin on väga palju asiaate — hiinlasi, jaapanlasi ja hindusid, kuid ega see pilti riku. Kus Ameerika läänes neid ei ole, alates Alekvikuga, lõpetades suurlinnaga! Restoraanide ehk söögimajade pidajad on hiinlased või jaapanlased ja võrtsipoodide pidajad — jaapanlased. Paremais söögimajades on teenijad-ettekandjad — valged, kuid kokk on ometi hiinlane. Ja ega teine ei oskakski nii täiesti ilma võrtsideta toite valmistada, nagu seda anglo-ameeriklane tahab. Sakslase ja ungarlase valmistatud, kõvasti võrtsitatud toidud ei kõlbaks ameeriklastele suhu võtmisekski.

Igal rassil on oma väljakujunenud tööala. Neegrid on saapapuhastajad, kuid lumivalges tärjeldatud kuues. Ainult punanahksed indiaanlased luisivad ilma midagi tegemata. Ei tea kas seepärast ei sobi neile töötegemine, et nad ainukesed on pärismaalased?

Vaikse ookeani idarannal, põhja pool 49-ndal laiuskraadil on Vancouveri sadam aasta läbi külmamata. Veel rohkem, kliima on siin nii pehme, et ka talvel lund ei ole, küll aga on talvel selle asemel rängad vihmajärgid. Kuid kõige rohkem, mis Vancouveri kaubanduslikku tähtsust alla kriipsutab, on see, et ta on maailma ühe kõige suurema transport-kompanii „Canadian Pacific“ raudteekompanii raudteede läänepoolseim otspunkt. Et „Canadian Pacific“ pääle hiiglaraudteede Kanaadas ja Ühendriigis on veel suure reisijate- ja kaubalaevastiku omanik nii Atlandi kui ka Vaikse ookeani ja kuna ta laevad ühendust peavad Ameerika-Euroopa ja Ameerika-Austraalia vahel, siis võib aru saada, et Vancouver on Kanaada aken läände, samuti kui seda on San Francisco Ühendriigete. Ülemandri-otserongidel Atlandi ääres olevast Montrealist on lõppsihiks Vancouver Vaikse ookeani ääres. Vancouverist on „Canadian Pacific“ reisijate-laevavahendus üle Honolulu Austraaliaga ja Jokohaamasse Jaapaniga. Reisijatelaev Jaapanist tulles toob laadungiga Jaapani ja Hiina siidi kaasa ida-Ameerika turu jaoks. Et seesugune kaup on väga hinnaline ja turule ruttamine erilise tähtsusega, siis laeva saabumisel koostatakse eriline siidi-rong, mis peab kalli kauba kiiresti toimetama idasse, pääsjalikult New Yorki. See siidi-kiirrong teeb ülemandri-reisi nelja päevaga, kuna aga harilik reisijate-kiirrong selle maa viie päevaga läbib. Reisijate-rongil on paljude inimeste elu kaalul, siidi-rongi konduktoreil ja masinistil aga on elu kõrgesti kindlustatud. Pääleselle säärane rong koostatakse uutest terasvaguneist.

Ilus on Vancouveri linn ja sadam. Sügav kitsas laheriba veel kitsama väinaga idast lääne sihis on tunginud mägede vahele, mis põhja poolt on igavese lumega kaetud. Lahe lõunapoolsel kaldal on Vancouveri sadam ja linn. Põhjapoolsel kaldal asetseb North Vancouver, mis on öieti osa Vancouveri linnast, kuid oma

Vancouver

Vaade väinale

linnaavalitsusega. Lahe suu ees ida pool asetseb suur Vancouveri saar, jällegi mäestikuga, nii et torm ja tuuled kunagi ei saa Vancouverit tülitada. Looduslikult olevat Vancouver parimaid sadamaid maailmas.

Tööstust Vancouveris siiski nimetamisvääriks ei ole päälle suurte saeveskite. Ümberringi mägedel on suured metsad, kus metsatööl on tuhandeid töölisi, enamikus sisserännanud skandinaavlasi ja soomlasi ja nende keskel ka eestlasi. Vancouveris olevate eestlaste enamik ongi metsamehed. Kuude kaupa metsas ränka tööd tehes ja selle eest ka ränka raha teenides need mehed linna tulles oskavad ka raha surnuks lüüa. See metsatööstuste ligidalolek ja metsameeste pillamine ongi Vancouveri elu osaliseks mõjutajaks. On palju hotelle, restoraane, lõbustuskohi, riide- ja moeärisid, nulisalt palju mehi, nende seas skandinaavlasi liikumas. Ent metsatööstuse seismajäämisega üldise majandusliku kriisi tõttu on ka Vancouveri elu vaiksemaks jäänud. Veel praegugi on südalinnas ühel pääuulitsaist, Hastings streetil, väikesel võorastemajal silt: *Esthonia rooms*, kus keegi eestlane võorastemaja peab. Kuid sisse astudes on kära sääl nüüd märksa väiksem kui alles paar aastat tagasi. Käiakse koos, aetakse juttu, loetakse lehti ja mängitakse kaarte. Ajalehed on pääasjalikult ingliskeelsed. Harva on siin Eesti *Päevalehte*, veel harvem *Postimeest* näha, kuid... *Rahvaleht* ja *Uudisleht*, need kodumaa õilsaimad ajakirjanduse õied, ei puudu! Kurb, aga tõsi. — Mäletan paar aastat tagasi, kui mehed metsast ilmudes, sagedasti kuni tuhat buck'si (dollarit) taskus, „alla“ tulid (metsatöö on ülal mägedes, seepärast nimetatakse linnatulekut alla-tulekuks), siis osteti kõige esiteks uued, viimase moekarje järele riided, olgugi et eelmine ülikond veel hää oli, ja pääleselle kõiksugust tühja-tähja. Võetakse hää tuba, hää hinnaga, hääs hotellis ja hakatakse, otse ütelda, raskesti teenitud raha raskesti kulutama. Kuu paari pärast on raha läbi ja siis tehakse veel laenu, hotelliarve jääb võlgu jne., ning minnakse metsa uut raha teenima. Olid ajad — eestlastelegi. Nii elas kaunike osa Vancouverist.

Eestlaste perekondi elab Vancouveris paarikümne ümber. Elatavad end käsi- ja kõiksugu juhuslikust tööst. Poissmeestega kokku oleks siin päris kena koguke eestlasi, kuid seltsi ülalpidamiseks siiski ei jätku. A. 1930 alul asutati küll selts nime all *Estonian Club*, üüriti vastavad ruumidki käidavas uulitsas, kuid varsti oldi sunnitud loobuma klubi ruumidest, rahapuudusel muudugi. Hiljem nimetati klubi ümber *Eesti Seltsiks* ja on praegugi olemas mõne agarama tegelase eestvedamise tõttu, kuid suurt temast siiski ei kuule. Viimati korraldas *Eesti Selts* hra J. Saare juhatusel m. a. 5. juulil

pikniki Vancouveri lähedal eestlase hra Walters'i juures, kellel sääl kinnisvara olemas, Vancouveri eeslinnas.

Vancouverist parkümmend miili emal, Fraseri jõe orus Cloverdale'is on ka veel rühmake eesti perekondi, arvult 5—6. Need eestlased on maapidajad. Sääl läinud aasta 3. okt. rühmake säälseid eestlasi, nende seas ka nende ridade kirjutaja, pidas lõbusa lahkumiseõhtu hrade Onton ja Soro pool, mille järele meid viis eestlast Briti Columbiast lahkus ja tagasi Eestisse pöördus. Koosviibimisel avaldati lahkujate kohta arvamist, et loodetakse meid peatselt jälle näha saada, millist arvamist me siiski ei julgenud kindlasti ümber lükata.

Evald Perdu

Nii nad seletavad

V. Sharvin: Oleme osake maailmast, oleme kõvasti ta külge seotud, temast tulevad kõik meie rõõmud ja kurbused. Meisse on istutatud tugev püüdmine parandada oma olemise tingimusi, kõrvaldada neid kannatusi, hädasid, füüsilisi ja vaimseid puudusi, millega on küllastatud meie elu. Peame endid maailma kohaselt ja maailma eneste kohaselt varustama, aga selleks on tarvis, et teda tunneksime ja temas oskaksime võimalikult hästi orienteeruda.

John Ruskin: Kolm asja on, milles inimene sündinud — töö, valu ja rõõm. Igauks neist kolmest evib omad alatused ja omad õilsused. On alatu töö ja õilis töö. Alatu valu ja õilis valu. Alatu rõõm ja õilis rõõm. Aga ei pea arvama, et nende hoidumiseks hukatusest vaja ainult neist loobuda ja nendeta läbi saada. Ei oleks õiget elu, kui need kolm puuduksid. Rõõmuta töö on alatu. Tööta valu on alatu. Tööta rõõm on alatu.

Edison: Ma rändan oma maist teekonda vaid kord. Iga õilis tegu, mida kavatsen teha, iga armastuseteenistus, mida tahan korda saata, peab sündima nüüd. Ma ei tohi viivitada ega logelda, sest käin vaid üks kord seda teed.

E. W. Howe, ameerika ajakirjanik ja filosoof: „Pool-dan irisemist; ta on vaid lõõmingu viisakaimaks teise-diks.“

Homo primigenius, meie New Yorgi kaastööline, kuuldes, et jälle keegi õrnemoost kodumaal tahtvat astuda temaga lauluisa-kirjaneitsi vahelkorda: „Teeksin seda häämeelega, kui ta aga kuidagi usuks, et New York on niisama suur kui Võru.“

Smiles: Töö on ainuke asi, mis õigustab puhta sü-damega nautida elu rõõmu.

Hülgekütti ja rahvas

Edgar V. Saks:

Pilte Ruhnust

ON nagu uskumatu, et küllalt kõrgekultuurilise tasemega Eesti territooriumi hulka kuulub ka saarekene, mille nimi on Ruhnu — ehk rootsipäraselt Runö. Leet-seljakuna Riia lahes on ta aastasadu hingitsenud omaette. Meile eestlastele on ta orgaaniliselt võõras, tund-matu maa ja tõsis suuremal määral päevakorraks alles möödunud aastal, päämiselt aga turistliku huvi- ja imetusobjektina, milleks suured teened on ka kultuur-filmil „Ruhnu“, kuigi viimane ei anna kaugeltki edasi saare omapärasust, vaid üksikuid momente.

Ruhnu on vastolude maa. „On maariba Baltimeres nagu hiiglaklomp supikausis,“ ütles läti kirjanik P. Gruzna. Maa, kus on ülistamist vääriv rand ja mets, aga pole suvitajaid ega suplejaid; „riik“, kus naised tee-vad tööd ja mehed enamikus laisklevad; koht, kus lei-dub raadio, kuid pole arsti; paik, kus maksetakse kiri-kule künnist, kantakse iga päev kirevaid rahvarõivaid ega loeta ajalehti. Kaua tuleb purjekaga loksuda või mootorpaadiga laineid lõigata, enne kui kergib sinav saare-külm... nõnda on suvel — talvel aga katkestab ajujää kõik ühendusteel mandriga ning ainult jäälõh-kuja suudab viia abi, kui puhkeb taud, nagu hiljuti.

Tolle saare elanikkonna moodustavad segaverelised ruhnulased — kinnised flegmaatilised mehed ja kaunid naised. Pakaserikas talv on nende aastaaeg. Talv toob Ruhnu mehele saagi- ja rõõmu-, kuid ka kannatus- ja higirohkeid päivi.

Ei leidu Baltimere rannikul vist teist rahvast, kelle elu-olusse oleks hülgeküttimine niivõrd põimunud kui ruhnlastel. Juba maastmadalast hakkavad poisid huvi tundma selle salapärase põhjamaa looma vastu, keda võib silmata vaid talviti kaugel jääl. Noorte esimesed kursused mööduvad loomade nülgmises ja naistele abiks olemises tapetud hüljeste koju vedamisel.

Hülgeküttimise suur-hooaeg algab Riia lahes hari-likult veebruaris, mil meri on täiesti jään ning hül-ged poegivad. Juba päikesetõusuga ruttavad siis me-hed kahe-, kolmeliikmelistes salkades jääle ja päeva jooksul ristlevad saare ümbruse mitmekümne miili ula-tuses läbi. Ruhnu hülgekütt kannab retkel valget vil-

RUHNLANE HARPUUNI VISKAMAS

Fot. dr. Grotewahl

last ülikonda või linast ülikuube, kõrget karvast mütsi ja erilisi indiaanlaste mokassiinidele sarnlevaid past-laid, mida valmistatakse hülge uimedest. Varustuse hul-gas on hädatarvilisiks esemeiks püss, jää tugevuse proovimiseks keks, mille küljes on 30—40 meetripik-kune hobusejõhvist valmistatud viskenöör, kiiker, kom-pass, harpuun ja väljaõpetatud koer. Asudes retkele lähevad kütid igaüks eri suunas, kuid püsivad sellises kauguses, et tarbekorral oleks ühenduse pidamine või-malik. Liigutakse ettevaatlikult, kiikriga ümbrust uurides. Kui kütt märkab kuhjunud jää varjus või mõne lõhe ääres hülge musta kogu, algab roomav, hiiliv lä-henemine. Jäärõugud, mis on liikumisel suureks takis-tuseks, osutuvad siin õnnistuseks, sest siledal pinnal on märkamatu lähenemine peaaegu võimatu. Hüljes evib terava pilgu kõrval eriliselt tundelised kõrvad ja peene haistmise. Päält tuule ei piüa vilunud kütt mil-lalgi loomale ligineda. Parajas kauguses vabastab kütt end kasukast, jätab koera selle juure valvuriks ja asub sihtimisele. Lask peab looma surmavalt tabama. Ta-valiselt lastakse hülgele kõrri, purustades nõnda õhu-torud, et haavatud loom vette pääsedes ei vajuks kivina põhja, vaid kopsudes leiduva õhu abil püsiks pinnal. Õnnestunud laskmise puhul tormab kütt kohale ja viru-tab loomale harpuuni kehha. Harukordadel visatakse ka ujuvat hüljest harpuuniga, kuna laskmine sel juhtu-mil nõuab suurt osavust.

Hülgekütt peab evima hiigla kannatust ning lakka-matut visadust. Tihti on päivi, mil ta istub hommikust õhtuni jääaugu veeres, kust peaks kõigi oletuste järele hüljes välja hingama tulema — aga ei tule. Viimane on omakorda õige kaval. Ta kraabib õhuauke ikka lu-memägede alla või jälle jääpankade keskele.

Iga hülgeküti esimeseks käsuks on: sa pead tundma jääd. Ruhnlane on selles suhtes otse eeskujuline. Ta ütleb värvi järele jää paksuse, oskab pilvede järele määrata lahtise vee asukoha jne. Jäätundmise osku-sest oleneb ju suurel määral küti elu. Eriti ettevaat-likuks muututakse pääle lumesadu, kuid siiski juhtub tihti läbi kobeda lumekoore jääpragudesse langemist, mis küll lõpeb tavaliselt külma dušiga, kuid võib ka teisiti minna. Mõned aastad tagasi pidi tuule käes lii-kuv ajujää ühel sellisel lõhes sipleval küttil pää otsast lõikama. Mees pääsis sõprade abil viimsel hetkel.

Hülgeid ajava ruhnlase lahutamatuks kaaslasel on koer, keda kasutatakse päämiselt noorte hüljeste taba-miseks. Väljaõpetatud koer on nõnda teadlik oma isanda tegevusest, et ta vaikselt kuulab seni, kuni kostab pauk ja alles siis tormab saagi kallale.

RUHNLANE HYLGEJAHIL

Fot. dr. Grotewahl

Hinnatuna ja au sees seisab ruhnlaste silmis püss. Hää hülgekütt pole mõeldav täpse relvata. Eesti riik on siin ruhnlastele rohkesti vastutulekkust näidanud, andes igale mehele õiguse püssi kanda. (Riia lahe äärsel lätlasil näit. puudub selline luba). Et ruhnlaste aga majandusliku viletsuse tõttu ei suutnud endile hankida korralikke relvi, võimaldati neile kaitseliidu üksuse formeerimine. Nõnda said mehed „kroonu“-püssid, mis nad aga pea, osalt ka teadmatuse ja hooletuma ümberkäimise tõttu, muutsid laskmiskõlbmatuiks. Vahelduva temperatuuri ja niiskuse tõttu ei pea jääl küttides küll ükski püss üle paari-kolme aasta vastu. Viimasel ajal on jõukamad ruhnlasted enestele juba väga häid jahikarabiine soetanud.

Jaht saare ümbruses käib talviti iga päev ja peaks arvama, et tuiskude ning udude ajal on eksimised harilikud nähtused, kuid siin on iga küti kaitseingliks kompass, milliseid Ruhnul meisterdab kohalik „kullasepp“ Peeter Pissa-Ulas. Suuremat eksisõitu mäletavad ruhnlasted aastat kümme tagasi, kui mindi kahte ajajää kätte jäänud kaaslast päästma. Äge torm triivis siis nii hädalised kui ka päästemeeskonna Kihnu randa. Talveküttimises vähem vilunud kihnulasi kositavad aga ruhnlasted oma kodus õige tihti. Viimase paarikümne aasta kroonika järele on Ruhnul hülgejahi ohvriks langenud neli meest. Kolm kadusid jäljeta, neljandat — ühte Ulas'te perekonnast — tabas õige traagiline saatus. Vette langenuna oli ta ajujääs murdunud kahekümne meetri pikkuse renni ja just vana-jää ääre jõudes väsinud ning uppunud. Tema jääle heidetud mütsi juures leiti koer valvamas.

Hülgeküttimine, kuigi raske ja vähe tulus tegevusala, on muutunud Ruhnul meeste juures otse eriliseks kireks. Illustreerivana võib siin tuua näite 1931. a. kuulsaimest küttist Glas Hansust. Varakevad, kui mehed olid külast umbes kolm kilomeetrit eemal asetseval neemel paate korraldamas, märgati jääl sajapäist hülgekarja. Et meestel polnud püsse kaasas, jooksis mainitu koju ja kohe tagasi, kuid hülged olid siis juba vette kadunud. Hüljes on Ruhnul nõnda mõõduandev mõiste, et nende järele hinnatakse isegi mehe väärtust.

Talvise hooaja kõrval osutub hoopis eriliseks kevadine. Siis, kui jää hakkab liikuma, lähevad kütid kaheksamehelise paatkonnana merele, kus jaht kestab tihti nädalapäevad. Kaasas olev paat on meestele öömajaks, laorumiks ja ühtlasi liikumisvahendiks. Vaba vee puudumisel aga veetakse paati jääd mööda kaasas. Küttimise kõrval ei tohi ka unustada küll vähehuvitavat, selle eest aga rasket toimingut, hüljeste kojuvedamist. See töö surutakse meeste poolt tihti naiste õlgadele. Siledal jääl kujuneb transport hõlpsaks. Hüljel tõmmatakse nõõr suust läbi, seotakse sõlm nina pääle ja looma lohistatakse erilise õlasideme abil enese järele. Ebaühtlase pinna puhul tuleb aga appi võtta kelk ja tihti loomi kas või kanda.

Hüljes on ruhnlastele sama mis kirgiisile hobune. Ta annab nahka, rasva ja liha, mida nüüd vaid värskest süüakse, kuid varemil ajal ka soolatult. Hoolimata teadmistest ja püsivusest ei saada aga saagi rohkusega kiidelda. On mehi, kes halva õnne tõttu talve jooksul saavad 3—4 hüljest, ka neid, kes ei taba ühtki. 1931. aasta kuulsamaist Ruhnul hülgeküttidest laskis Glas Hans 48 looma, ühel päeval tervelt üheksa; Bulders Isak sai saagiks 28 looma, lastes neist ühe 350 meetri päält. Kõige rohkem aga sunnib ruhnlasti nukrutsema turu kitsus ja kauba odavus. Nahkade tähtsamaiks ostjaiks on rootsi kaupmehed, kuna rasva tarvitavad Pärnu ja Kuresaare ettevõtjad.

HÜLJES

Meie randu uhtuvate vete haruldasemaist elukaist püütakse ruhnlaste poolt peamiselt kahte liiki — hüljest ja vana-halli. Viimane on tavalisest hülgest tublisti suurem, kuid rumalam ja tige. Saarel teatakse jutustada juhtumit, mil Muhu rannas lasti isane vana-hall, kellest saadi 8½ puuda puhast rasva. Elajas oli nõnda suur, et ta paati tõstmine osutus hädahohtlikuks ja teda tuli püksis vedada. Tavaliselt saadakse vana-hallist 4—6 puuda rasva. Vana-hall, kes elab ka paljudes lugudes ruhnlaste

suus, asub peamiselt jää ja lahtise vee kokkupuute piiril — eriti rohkesti Soome lahes. Ta on üldiselt argloom, kuid haavatult hädahohtlik. Ruhnlastest on vana-halli kallaletungidest mitmed kütid haavata saanud. Harilik hüljes ei vali endale erilist elamispaika ja on hädahohtu. Igapäev neist on jäässe kraabitud kümnekond auku, kust kaudu käivad hingamas. Veebruaris emahülged poegivad ja siis nad ehitavad pesad kohtadesse, kus on jää kuhjunud ja moodustab loomulikke varjatud koopaid. Pääksepaistelisel päeval tulevad nad koos poegadega siledale jääle pleekima. Hüljes armastab eraldatud olekut. Karjas liiguvad nad vaid kevadeti — paarimise ajal. Nõnda on neid Ruhnul rannas ühe korraga nähtud ja loetud 230 pääd. Suviti on hüljes harva nähtav. Ta kasutab puhkamiseks üksikuid leetseljandikke ja mahajäetud randu. Küttidel on aga teada, et kui käesoleval aastal on kõva talv, siis järgmisel sügisel pärast lainelist merd hülged armastavad tulla randa kividele pleekima ja puhkama. Neid juhtumeid oodatakse ja ruhnlastel on mõnel korral tapnud kümnete kaupa laisalt lesivaid loomi. Nõrgale talvele järgneval sügisel aga hüljes hoidub randadest.

Ei saa mööda minna ka ühest õige toorest küttimisest viisist, mis aga nüüd juba kadumas — see on püük-pojaga. Kütt tabab koerte abil jääl pleekiva emast eemale roninud poja, kellele surutakse siis turja eriline kolmeharuline konks, millest kaks teravat kida jäävad välja. Selline „okastega“ varustatud poeg lastakse nõõri abil august vette, kus teatakse rahutut ema luusivat. Ärevusest ettevaatamatuks muutunud emahüljes haarab poja ilmumisel ta kohe uime alla, nüüd tõmmatakse nõõri ja teravad kidad lõikuvad emale lihha. Pikkamisi tirib siis kütt mõlemad konksu otsas siplevad loomad augu ääre ja surmab nad.

Seda toorest püügiviisi harrastavad Ruhnul vaid veel üksikud vanemad mehed — levinud aga olla see Soome lahe kalurite juures.

MINEVIKU LOOD

Üha enam kultuuristivas Ruhnus hävib päev-päevalt omapärane minevik. Juba praegu liiguvad paljud lood vaid suust-suhu. Ruhnulane, kuigi väga külalislakke, on saare elu-olu puudutavais küsimustes äärmiselt tagasihoidlik, võõral nõuab nende kombelise mineviku tundmaõppimine pikemat saarel viibimist ja innukat püüdu.

Hülgeküttimise alal oli vana Ruhnul jagatud kolme ossa: nord-küla, kesk-küla ja süüd-küla; igasse kuulus umbes nelikümmend jahivõimelist meest. Maksva põhimõtte järele said kõik mehed kolmeteistkümnest aastast kuni raugaeani saagist võrdse osa. Vastutasuks nõuti kõigilt meestelt jääl käimist. Põhjuseta puudujate tarvis oli trahvi õlle ostmise näol. Eelpoolmainitud korraldus võimaldas siiski väga paljudel laselemise. Need, kes innuga küttisid, olid tõesti hääd laskjad, kuid pidid enamiku oma saagist ära andma. Üks omaaja kuulsamaid hülgekütte, Glas Isak, väitis vestlusel: „Kui mul sellal oleks olnud kuulipüss, oleks kolm meest minu järele pidanud hülgeid koju vedama. Ajad olid hülgerikkaimad, kuid polnud püssi, millega lasta.“

Eriti hinnati vanasti sügiseti ja kevadeti Soome lahte korraldatavaid püügiretki. Sügisel kestis jaht augustist oktoobrini. Välja sõideti purjekaga viiekesi ja hülgeid lasti Lavansaare, Tütarsaare ja Narva ümbruses kividelt. Saagi vähesust põhjustasid tuleluga eestlaetavad püssid, millega tabada sai vaid kuuekümmet meetrit päält. Tänapäeval on vana kord kadunud ja jahil käiakse kahe- ning kolmemehelistes rühmades, kes saagi eneste vahel võrdset jagavad.

Palju iseäralisi, osalt ebausuga seotud kombeid valitses tollal Ruhnus.

Näit. saare põhja-osas on metsa sees üksik tee, mida kutsutakse „karuteeks“. Kütid armastasid liikuda seda rada mööda. Kui aga mehelt päriti: kust kaudu sa tulid? ja ta vastas, et „karuteed“ mööda, tuli trahviks kortel viina osta. Sama karistuse osaliseks langes hülge laskamisel kütt, kes tarvitas sõna „kass“, kuna see kui maa loom toob jahil ebaõnnestumisi. Rida jahimäärusi seisis koguni kirikukirjas fikseeritult. Nii pidid talviti küttide rühmad aeg rannal olema. Kes hiljaks jäi,

seada karistati kortli viinaga. Viina pidi ostma ka kütt, kelle koer kogemata ajas naabri eest hülge minema. Kui aga hülge hirmutamist lasti meelega sündida, karistati koera omanikku viierubalise trahviga. Rida alulmainitud pruuke oli mõeldud just meeste tähelepanu-võime teritamiseks.

Ruhnlaste veidrat ebausklikkust, mille järele hää jahiõnne evija pidi kuradiga lepingus olema, selgitavad alljärgnevad lookesed — ühe Ruhnu raua jutustused:

„Vanasti sõitsid ruhnlased juba varasügisel kogu proviandiga Läti randa, et siis, kui meri külmab, hakata mandrilt, üha jahti pidades, saare poole liikuma. Lätlased ise hülgepüügist suurt lugu ei pidanud. Üks selline jahiseltskond elanud vanas kõrtsis, kus viibinud ka keegi ungarlane. Ruhnlastest puudus hülge-õnn mehel — nimega Nugis Hans — kes oma häda kaebas ungarlasele. Viimane lubas kohe lahkesti abiks olla. Pärast seda kui kõrtsi leti ääres võeti tublid napsid, andis võõras Nugis Hansule sinise kuuli ja käskis selle pista rohusarve. Hans tegi, nagu kästud, aga järgneval ööl kadus uni, süda hakkas valutama ja mees tabas end korraga mõttelt, et küllap ta selle toiminguga end ikka kuradile müüb. Hans ei saanudki enne rahu, kui võttis sarvest kuuli ja viskas karjaeda.

Hommikul aga kohtas ta kohe ungarlasega ja viimane ütles hoiatavalt:

„Hans! viskasin kuuli ära. Sul läheb natuke halvasti... Minul pole sellest midagi.“

Nugis Hans jäi kogu retke kestel hülge-õnneta. Kojusõidul, kui ta oli juba unustanud ungarlase, märkas ta ühel ujuval jääpangal määratud suur-halli. Kõhklemata

virutas Hans loomale harpuuni turja. Ehmunud hüljes põgenes vette ja tõmbas nõnda kiiresti nõõri, et see katkes, viies kaasa Hansu esimese sõrme. Õnnetus oli kaes...“

Ruhnu rahvajuttudest on nende ridade kirjutajale kõrvu puutunud isegi nõia-lugu, mis on järgmine:

„Rootsi ajal elas Koogase talus Tooma-nimeline mees. Kalurina seisis ta külameeste hulgas eesrinnas, kuna iga loomusega tõi rohkem angerjaid kui ükski teine. Kogu küla kadestas Koogas Toomast. Korra, kui Kooga naine põllul kündis, hakkasid teised eided teda hurjutama kui tõusikut, kel alati angerjaliha laual. Eit vihastus ja seletas, et ta aasta jooksul pole ühtki angerjat näinud. Mees toob merelt koju vaid puupulki ja aiasidumise väate. Toomas oli seega nõid ja mängis kommetit vaid selleks, et teisi ninapidi vedada. Tõsteti kaebus ja Rootsi võimud sidusid Koogas Toomase ning pistsid tunni, mille sisemist pinda kattis hulk teravaid naelu. Tunni veeretati luidetel. Kui lõpuks mindi surnuks piinatud Toomast tünnist võtma, ronis mees ühegi haavata välja. Hiljem tahtsid kaaslased Toomast Överkirke all kalastamisel ära uputada. Toomas, et elu päästa, lubas imet teha. Ta sukeldas kaheksa sülla sügavusse merepõhja, tõi säält peoga liiva ja ujus siis imväärse kiirusega miili kaugusel olevasse randa. Koogas Toomase elukäik lõppes tuleriidal.“

Ruhnul räägitakse keelt, milles pole veel sõnagi kirjutatud. Ruhnul liigub suust-suhu rikkalik rahvajuttude tagavara. On vaid vaja sulge, kes need jäädvustaks.

Vana Ruhnu kaob aast-aastalt... uus tuleb asemele.

Edgar V. Saks

Magnus Kindlam:

Hommikune püük

*Enne veel, kui hommikune tuul
lahelt hallid udupilved ajas,
tõusid narilt kalurite majas
võrgumeeste unerasked pääd.*

*Olid parajasti kalasaagid hääd.
Pärast kolmejõune mootor suras,
lees propeller vaskne ringi vuras,
suunaks võeti eemal sinav laid.*

*Udu hajunes, kui sinna said,
kuhu eile lasid võrgud vette.
Piidale siis üks neist asub ette.
Mootor juba lakkab töötamast.*

*Täna, poisid, tuleb alles last!
Näe, kuis kaugemale ujub udu.
Lahes praegu kaladel on kudu,
sinna ahvenaid on hulgi teel.*

*Pikka liigub paadikere veel.
Võrk on juba ligund küllalt kaua,
põhjast välja tõmbab kalur saua,
viskab selle paati pikuti.*

*Täna, oi, kuis võrku rikute!
Ahven ei saa taipu, kuhu minna,
jookseb peened võrgulõngad ninna,
väänleb püünises nüüd vaene mees.*

*Hõbedana miski läigib vees.
See on latik, lapergune kala,
kalurile meeli mööda pala,
igale on ihaldatud roog.*

*Päeva tõustes hetkeks tekib voog.
Puhang virama lööb merepinna,
jahe tuul käib korraks üle rinna,
siis on vesi jälle peegelplaat.*

*Kalu poolest saadik täis on paat.
Randa suunab poiss, kes tüüril asub.
Mõtleb: „Täna püük end tasub,
õhtul kõri kibedaga jälle leos...“*

*Küla täna veidras varju-seos:
maja hoopis jäänud õhku rippu,
tõusev tõrvik püüab neeme tippu,
valge pael on laiu kruusarand.*

*Liivakallast puudutabki kand.
Vastalisi isegi on linnast,
suuri hääli seletavad hinnast,
avanevad kottidegi ahned suud.*

*Maale kogub puuda otsa puud.
Tugev tüdruk kotti pistab kala,
marjalint tal jookseb üle jala,
nagu voolikust käib välja niisk.*

*Hari turris, kaob kotti kiisk,
roheline kala, vees ta keksis,
kuni ahvenate võrku eksis.
Linnaemand nüüd su kondid loeb.*

*Ahven viimsena siis kotti poeb.
Suitsu poisikolask viskab maha,
märja käega võtab vastu raha,
tüdrukule läheneb ta samm.*

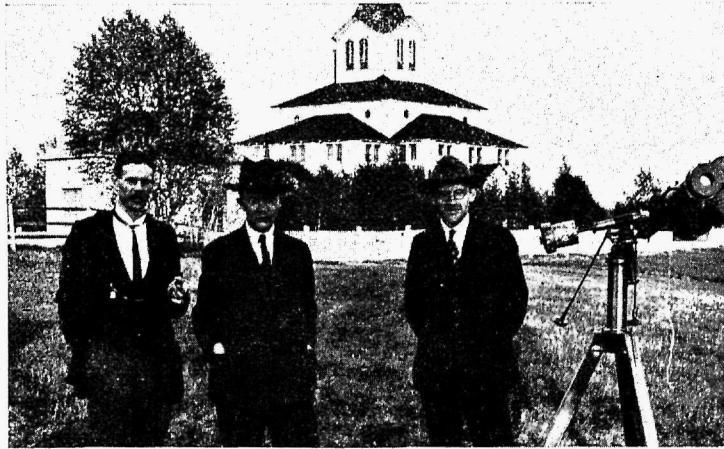
*Vaata, rannapoisil kus on ramm!
Seda iga külamees ei suuda —
kalakoti üle nelja puuda
ajab selga, jalad harkis all.*

*Tüdrukul on pale nagu pall.
Küsib poiss: „Kas juba lakas magad?
Minuga kas täna aset jagad?“
Tüdruk naeratab ja ära läeb.*

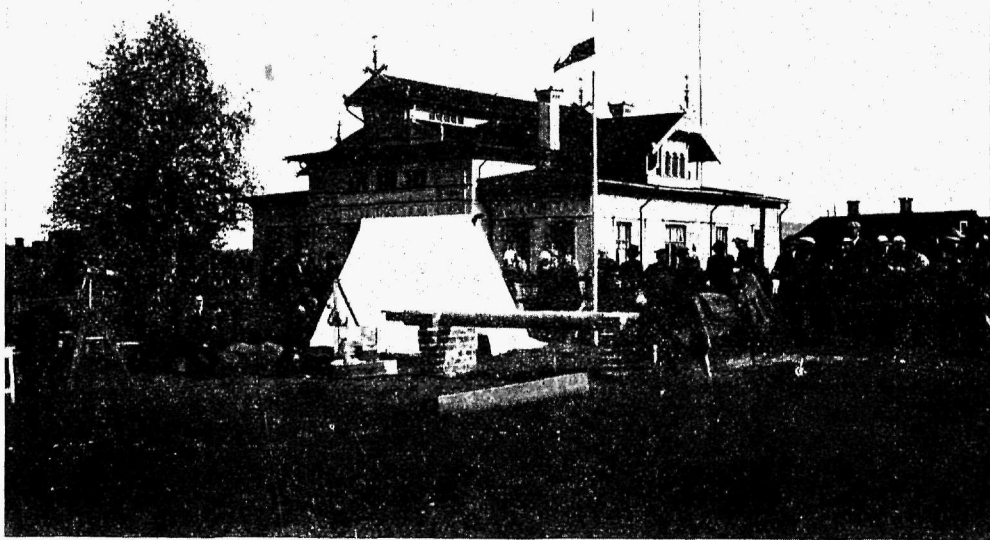
*Poiss veel hetkeks seisatama jääb.
Vimmas turi tugev nagu alas,
vettind saapad kubemeni jalas.
Siis läeb kodu poole temagi.*

Tähetorni ekspeditsioonilt

Vaata s. a. Olion nr. 2

*P. Simberg, dr. E. Öpik ja mag. R. Livländer P.-Rootsis,
Gällivares, säälse tähetorni juures*

Tartu Ülikooli Tähetorni ekspeditsioon päikesevarjutust vaatlemas Põhja-Rootsis, Gällivares

Rootsi pääpiiskop Söderblomi suured kavatsused Eesti kohta

H. Prants:

„Loodan näha päeva, mil võin õnnistada ametisse Upsalas Eesti piiskopi.“

Mälestusi Rootsis käigult a. 1917.

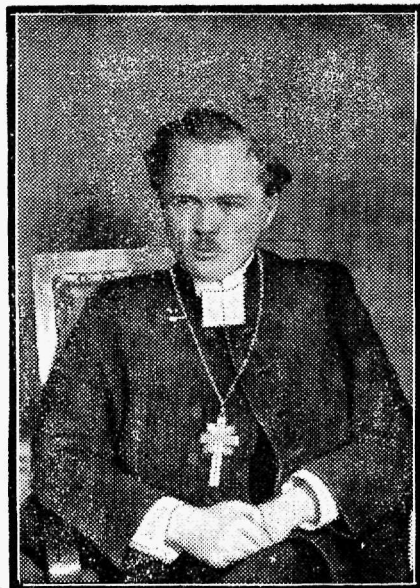
ROOTSI pääpiiskop Nathan Söderblomi surm 1. a. 11. juulil äratas rohket tähelepanu ei ainult Rootsis, — kus ta oli kuninga järele tähtsaim isik, — vaid laialiselt ka välismaadel, sest Söderblom kuulus nüüdisaja üldisemalt tuntud kirikutegelaste hulka kogu maailmas. Ta seisis sidemais paljude mõjukate kirikujuhtidega muudes riikides, eriti Inglismaal. Teatavasti oli tal õige suureviisiline kavatus: luua Euroopa protestantlike kirikute vahel tihedam koondusside ja ühine korraldus, mis oleks võinud kujuneda mingil moel katoliku kiriku keskkorralduse sarnaseks — eriline põhjamaade patriarhaat, muidugi Söderblomi juhatusel. Asjaolud polnud selleks soodsad ja nii ei saadud kavatsustest kaugemale.

Pääle ta Rootsi kodumaa tundis Söderblomi järele leina vahest kõige enam Eesti, — eriti meie kiriklikud ringkonnad, aga ka teadlased ja üldiselt kultuurtegelased, sest Eestimaa Rootsist lahkumise järele üle 200 a. eest oli Nathan Söderblom esimene Rootsi mõjumees, kes ajamärke teravalt tähele pannes otsis ja leidis teed uute sidemete loomiseks Rootsi ja Eesti vahel. Eestis viibis ta kahel puhul: a. 1921 Eesti piiskopi ametisse-õnnistamisel Tallinnas ja a. 1928 Gustav Adolphi mälestussamba avamisel Tartus. Mõlemal korral sai ta siin üldise austuse ja lugupidamise osaliseks.

Need asjad on muidugi hästi tuntud, kuid ta surmateade äratas minus uuesti ellu ka mälestused mu Rootsis-käigust a. 1917, mil mul oli kokkupuutumist Söderblomiga Eesti kirikuolude ümberkujunemise asjus, ning siis oli mul võimalus pilku heita pääpiiskopi vaadetes asjakäigu kohta Eestis. Ilmnes, et Söderblomil jätkus aega ja mahti oma muude suurte kavatsuste kõrval pilku heita ka Eestile ja tedagi haarata oma huvipiirkonda. Ebasoodsate asjaolude tõttu nurjusid need püüded, nii polnud põhjust nendest avalikult kõnelda. Nüüd aga arvan tarviliseks oma mälestused kirjanduses jäädvustada, et neid unenemisest päästa, arvates, et neil edaspidi võiks olla mingit väärtust uue Eesti arengust huvitatuile ja need võiksid olla vahest killuks Eesti kirikuolude uuestikujunemise sündmustikus.

Et oma Eesti rahva ajaloo kolmanda ande kirjutamiseks andmeid saada ka Rootsimaa arhiividest, viibisin 1916. ja 1917. a., mil selleks mahti leidis, Rootsis. Saingi neid rohkesti, kuid kahjuks jäid nad kasutamata, sest tagasi tulles piiril võeti neist suurem osa ära, ja pärastiste sündmuste mõjul jäigi mainitud teos avaldamata.

Kuid pääle selle, mis Rootsist otsisin, leidsin ka mõnda ootamatut. Märkasin Rootsi suurt huvi tolleagsete sündmuste mõju kohta Eestis, millal maailmasõja mõjutusel juba hakkas silmapiirile kerkima siinsete olude ümberkujunemise võimalus. Muu seas sain teada, et 1916. a. 23. mail peetud Eestimaa talurahva vabastamise 100-a. juubeli puhul oli Rootsist siia saadetud kolm tervitus- ja õnnesoovitelegrammi: Rootsi pääpiiskopilt, Stokholmi linnapäält Lindhagen'ilt ja Rootsi Noorsoo Seltside Liidult; viimane oli adresseeritud Tallinna Teataja toimetusele, missugust lehte Stokholmis eritiselt loeti. See viimane oli ka ainuke, mis tõepoolest pärale jõudis ja mainitud lehe 116. nr. 25. mail ilmus. See oli redigeeritud õige peenetundeliselt ja kõigiti korrektselt, puhtkultuurilise ühistunde väljendamiseks, nii et piiritsensuur usaldas ta läbi lasta. Osav võte oli seegi, et telegramm saadeti rahvusvahelisele läbikäimisele omases prantsuse keeles; nii saadi mööda täbarast keelekõisimusest. Juubeli-õnnesoovi telegramm käis järgnevalt:

NATHAN SÖDERBLOM †

„Rédaction du Tallinna Teataja, Réval.

Upsala.

Au centenaire de l'affranchissement définitif des paysans de l'Estonie et de la Livonie, proclamé déjà par nos grands rois communs comme saint héritage de la culture nordique et protestante, l'Union Nationale des Jeunes Gens de Suède vous envoie salutations et félicitations bien cordiales.

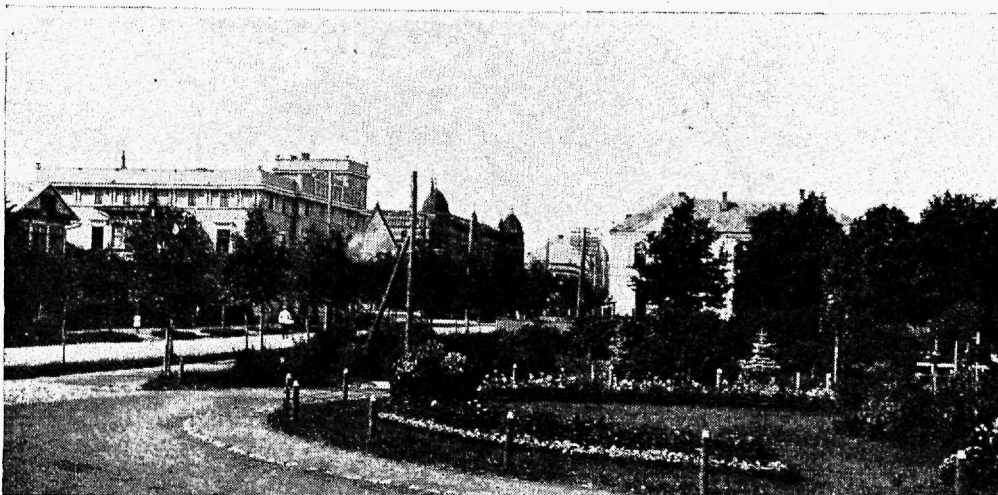
Le président J. Kolmodin,
professeur agrégé de l'Université.“*)

Toimetus avaldas telegrammi niisugusena, nagu ta oli, omaltpoolt lisades ainult tõlke, ei mingit muud märget. Ajanõuetel arusaadav.

Pääpiiskopi ja Stokholmi linnapääl Lindhagen'i telegrammid aga jäid „kitsa värava“ taha kinni. Mis keeles need olid, ei tea üldse. Nagu hiljemini järelepärimiste pääle kuulsin, polnud nad pärale jõudnud. Linnapääl telegramm oli adresseeritud Tallinna linnavalitsusele kui kutsealal ametivendlikule, pääpiiskopi oma Rootsi kiriku nimel usuvendlikult Eesti sõsarikirikule, aga — ilmest hästi kaalutud põhjustel — mitte Eestimaa kiriku ametlikule juhatusel, mis oli sel ajal täiesti saksaaline, vaid siis juba idulehena nähtavale kerkiva Eesti rahva kiriku tähtsamale tegelasele õp. V. Reimanile. See nähtus tunnistab selgesti, et Söderblom oli kaunikeselt tuttav meie maa kiriklike oludega.

Kuigi nii pääpiiskopi esimene samm, Eestiga mingi sideme loomiseks jäi pisema tagajärjeta, asus ta järgneval aastal siinseid sündmusi hoolega ja tähelepanuga jälgides hoopis suurema ettevõtte juure. 1917. a. augustis jälle Rootsis viibides puutusin ka vanasse Rootsi päälinna Upsalasse, kus läksin pühapäeval säälsesse ajalooliselt tähtsasse Toomkirikusse seda vaatlema. Pärsaid kirikuteenistuse lõppu jäin kiriku mitmeti huvitavaid ruume silmitsema. Märgates, et olen välismaalane,

*) Tõlge: Tallinna Teataja toimetusele. Upsala. Eesti- ja Liivimaa talurahva lõpliku vabastamise 100-aastasel juubelil, mille juba meie ühised suured kuningad olid proklameerinud, kui põhja- ja protestandi kultuuri püha pärandi, saadab Rootsi Noorsoo Rahvuslik Liit teile südamlikke tervitusi ja õnnesoove. Esimees J. Kolmodin, ülikooli korraline professor.

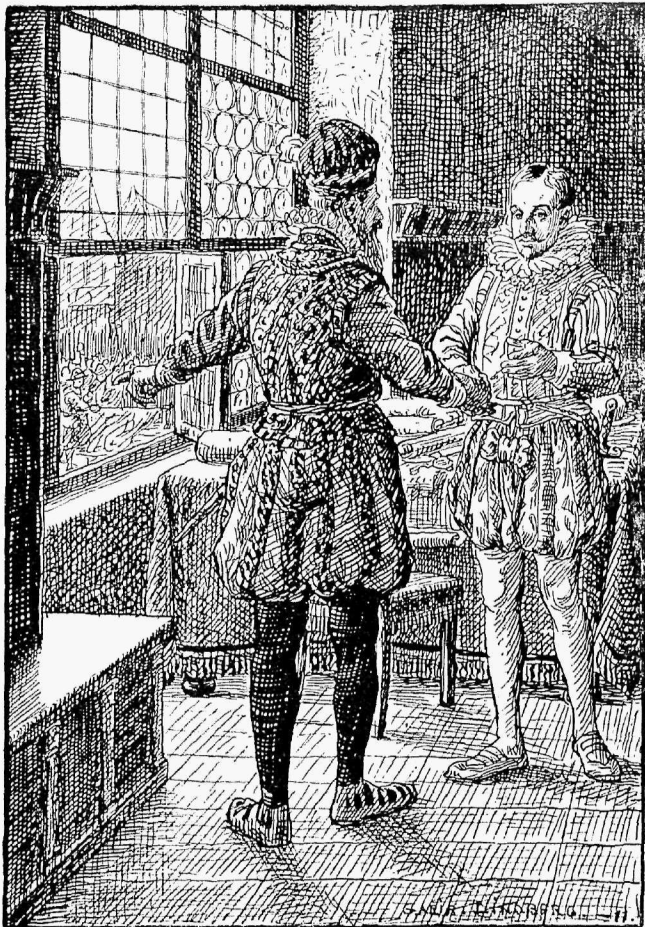
PÄRNU

LINNA VAADE

PÄRNU

VILMSI TÄNAV

Isa ja poja — Rootsi kuninga Johan III-nda ja Poola kuninga Sigismund III-nda — kohtamine Tallinnas a. 1689

siiski peituvat mingi ühissideme loomine Eesti ja Rootsi vahel, vähemalt kiriklikul alal, kuna ta Eesti piiskopi ametisse-seadmist mõttes toimida Upsalas, nagu see oli sündinud Rootsi ajal. Oleks küll häälmeelel pääpiiskopi kavatsusest soovinud rohkem teada saada, kuid ei usaldanud küsida, lootes, et vahest edaspidi iseenesest asja kohta enam kuulen. Sest pääpiiskop soovitas, et minagi omalt tutvuneksin Rootsi kirikuoludega (millega Upsalas olin teinud algust) ning selleks tuleksin temaga kiriku katsumisele (visitatsioonile), mida ta ligemal ajal Uhlani piiskopkonnas tahab ette võtta. Olin sellega rõõmuga nõus. — Lahkumisel ütles Rootsi kirikupää, et ta mulle asjakäigu arengust edaspidi teatab.

Kõik inimesed on ekslikud ning ka niisugune suurevaimuline isik, kui seda oli Nathan Söderblom, ei võinud muidugi kaugeltki sündmuste käiku ette aimata. Need võtsid varsti koguni teissuguse kuju, kui ta tahtis ja lootis.

Esimene asi, mis nurjus, oli mu koosreisi kavatsus Rootsi õpetajaga. Tuli põrutav teade Riia langemisest sakslaste kätte, mis tekitas suurt tähelepanu Rootsis. Ajakirjandus avaldas suuri kirjeldusi Riia ajaloost, eriti ta Rootsile alluvuse ajajärgust. Mind pani aga see teade ehmuma. Sest võis oletada, et Riia juures Vene väerinna läbimurdmisega meie maal seesama sünnib, mis kahe aasta eest Poolas ja Leedus oli olnud: sakslased vallutasid lühikese aja jooksul laialised maa-alad. Võis olla, et ka Tallinna pea läheb sakslaste kätte ja siis poleks ma enam oma koju pääsnud. Selle äparduse ärahoidmi-

seks ruttasin tagasitulekuga ning teatasin pääpiiskopile, et ma ei saa oodata tema esindaja kaasatulekut. Tuli vastus kahetsuseavaldusega ja sellega oli lõpp.

Kuna ma Rootsis olles oma nähtustest kirjalikult midagi üles märkida ei usaldanud — sest sellega oleks tulnud piiril kitsikusi, kus otsiti läbi vestitaskudki, — võin nendest asjadest kõnelda ainult oma mälule toetudes, mõnigi sõnaline väljendus võis vahest olla veidi teisiti, kui siin seisab. Üldiselt aga jäi mul kõik hästi meele, sest olid kõne all ju mälusse sügavalt lõikavad asjad.

Seetõttu ei hakanudki koju jõudes midagi sellest kirjutama, ei usaldanud ka laiemalt kõneldagi, ainult mõned ligituttavad said sest kuulda. Arvasin, et küll iseenesest kõik ilmsiks tuleb, kui rootslaste ettevõtte teostuma hakkab.

Seda aga ei tulnud. Vaid kogu kõnesolev kavatsus vajus täiesti kokku. Ei tea ligemalt, kui kaugele Söderblom sai oma algatuses; kas tal oli mahti saata kõnesolevaid kirju Peterburi või ei. Selge on aga see, et ükski nendest adresseeritud kohta ei ulatunud, nagu hiljem mõnest kohast järelepärimisel kuulsin. Säärasel asjalool jäi tulemata muidugi ka Kareskunda kirikuõpetaja, sest vaheajal sündis Venes uus suur murrang: tuntud oktoobrirevolutsioon, mis kukutas Vene ajutise valitsuse ja tõstis võimule enamlased. Et nendega rootslastel mingit asjaajamist olla ei saanud, oli päevaselge. Lahkus ju ka pea selle järele Rootsi saadik Peterburist, millega katkes iga side Rootsil Vene riigiga (ka Eestiga). Söderblomil tuli oma kena kava varna panna. Sellest pettumusest hoolimata pidas ta ikkagi asjakäike Eestis hoolega silmis ning asjaolude uute muutuste tõttu, mis Eestile tõid riikliku iseseisvuse, ühtlasi ka Eesti rahvakiriku loomise oma piiskopi ametisse astumisega võimaldasid, võis Söderblom end sellega rahuldada, et ikkagi teostub vähemalt osagi sellest, mida ta aastate eest oli kavatsenud. Tal sai rõõm osaks, et tõesti esimese Eesti piiskopi ametisse pühitses, kuigi mitte Upsalas, vaid Eestimaa päälinnas Tallinnas, ning et ta sai seda teha ühes Soome piiskoppidega, kes vist oleksid arvesse tulnud ka Upsala õnnistamise puhul.

Ning kuigi mitte selles ulatuses, nagu omal ajal arvas Söderblom, on teostunud ka Rootsi ja Eesti kirikute vaheline läbikäimine. Mitmel puhul on Rootsi vaimulikud külastanud Eestit ja meilt tehtud vastukülastikke Rootsi.

Kuna mu kõnelustel Upsalas 15. a. eest polnud mingit tegelikku tagajärge, puudus tarvidus ka nendest avalikult kirjutada. Nagu kirjutuse alul mainisin, arvan nüüd selleks soodsa aja tulnud olevat. Võetagu hääks.

Hindrik Prants

Eesti linnade tähtis osa keskaegses hansa-vene kaubanduses

Hendrik Sepp:

EESTI geopoliitiline asend on tinginud selle asjaolu, et suured ja tähtsad poliitilised sündmused on leidnud lahendust siin; kuid mitte ainult sõjalis-poliitiliselt ei evi meie maa suurt tähtsust, vaid ka kaubanduslikult, ja seda juba võrdlemisi pikemate aegade jookul. Eriti tähtsat osa Lääne- ja Ida-Euroopa vahelises kaubanduses on etendanud Eesti linnad Hansa õitsengu ajal 14-ndal ja 15-ndal sajandil, kus meie linnadel Tartul ja Tallinnal (osalt ka Narval) oli kaaluv osa Hansa ja Novgorodi vahelise transiit-kaubanduse juhtimisel.

Berliini ülikooli professor Walter Vogel jagab majandusliku arengu mõttes Lääne-Euroopa kahte poolikusse: Vahemere ja Atlandi poolikusse, kusjuures mõlemat poolikut eraldaksid mäed, mis ulatuvad Karpaatidest üle Helveetsia ja Prantsusmaa keskmäestiku Hispaaniasse, ära märkides seejuures, et kliimalised, maapinnalised jne. tingimused on Vahemere poolikul soodsamad kui Atlandi poolikul ja et kultuur arenes siin varemini kui Atlandi poolikul, kus kliimalised jne. tingimused võrreldes Vahemere poolikuga olid ebahühtlasemad, ja nimelt on Atlandi pooliku edela osa juba kliimaliselt palju enam soodustatud seisukorras kui kirde osa (Läänemere-maad); ka puutus Atlandi pooliku edela osa varemini kokku Vahemere-maade kultuurmaailmaga, mille poliitiliseks kehastuseks oli kujunenud Rooma maailma-riik. Majanduslik muutus Atlandi pooliku kasuks on märgatav 16-ndal sajandil. Atlandi poolikul näeme aegamööda kujunevat suuri majanduslikke võimusi, mis nüüd maailmamajanduses mängivad tähtsat osa. Praegu leiduvad majanduslikult tähtsamad Euroopa maailmalinnad just Atlandi poolikul. Atlandi pooliku kaubandusliku liiklevuse arendamisel on teatavasti üsna silmapaiste osa hansa-aegsel, eriti just Lääne- ja Ida-Euroopa vahelisel transiitkaubandusel, mis hansa aegadel järk-järgult välja arenes ja mis Atlandi pooliku maid viis eneste vahel suuremasse ja tihedamasse kaubanduslikku kontakti. Hansa sidus oma transiidiga maid Portugalist kuni Põhja-Veneni, Smolenskini, Polotskini jne. Kesk-Venes.

Kõigile on tuttav, et juba enne hansa aega toimus Läänemere piirkonnas tookordseis oludes võrdlemisi elav kaubandus. Juba viikingite ajal oli käimas vilgas kaubandusliiklemine Läänemerest Idasse, Bütsantsi, siis araablaste aladele, ja et Läänemere ääres asuvate rahvaste vahel oli üsna tihe kaubanduslik läbikäimine ja, nagu osutavad mitmed uurimused, olid siin igal rahval kauplemiskohad, kus kaupu vahetati, ja et kaubanduslikus liiklemises olid välja arenenud kindlad tavad, millest vastastikku kinni peeti. Järelikult tuleb nentida, et Läänemere piirkonnas oli olemas teatavale ja üsna kõrgele astmele arenenud kaubandusliiklemise kultuur juba enne hansa aega. Ka seegi näib kindla tõsi-asjana, et muinaseestlased esinesid selles Läänemere kaubanduslikus liiklemises tuntud tegurina. Selle lähem jälgimine ei kuulu aga mitte siia.

Eel-hansa-aegses kaubanduslikus liiklemises, pärast seda kui otsemast kaubandusest kaugemal asetsevad Rootsi kaubanduslinnad Birka ja Sigtuna olid kaotanud oma tähtsuse, omandab Ojamaa saar mõjuvõimu, ja seda juba alates 10-ndast sajandist. Ojamaal kujuneb aegamööda tähtsaks kaubanduse-tsentriks Visby linn, eriti just 12-nda sajandi teisel poolel, kui sakslased hakkavad siin sagedamini käima, aidates seega kaasa Visby kaubandusliku mõjuvõimu tõusule. Rööbiti Visby tähtsuse tõusuga toimub aegamööda Läänemere lõunaranniku koloniseerimine sakslaste poolt, umbes a. 1250 paiku on nad laial rindel tunginud Oderi jõe ääre, kuid juba ka Läänemere idarannale Soome lahest lõuna pool ja Preisisse. Et ristisõdijatele ei järginud Ida-Baltikumisse ta-

lupoegi, pääsis pärastine eestlaste, liivlaste ja lätlaste ala saksastamise hädahust. Loomulik, et saksa kaupmeeskond, kes 12-ndal sajandil liikles Visbys ja siit edasi läks Novgorodisse, oli pärit Lääne-Saksamaalt n. n. Vana-Saksamaalt. Põhja-Saksa linnad hakkasid mängima tähtsat osa Läänemere kaubanduses alles hiljem, eesotsas Lüübekiga, mis Hansa-Vene transiitliiklemises evis tähtsa osa juba a. 1250 paiku.

Saksa kaupmeeskond, ajaloos tuntud saksa ühiskaupmeeskonna nime all, kes kauples Visby kaudu Põhja- ja Ida-Euroopaga, oli pärit mitmeist, esialgu peamiselt Lääne-Saksa linnadest. Just see saksa ühiskaupmeeskond saigi Hansa-Novgorodi kaubanduse juhtivaks teguriks sel perioodil, kui kolme põhilepinguga (1189—1268/1269) konstituerus hansa-vene kaubandus saksa ühiskaupmeeskonna huviga kaubandusliku liiklemise vastu Novgorodiga, ühtlasi ka Väina ja Dnepri liini linnadega, on seletatav selle elav osavõtt Läänemerest idapool asetsevate maade vallutamise vastu piiskop Alberti aegadel. Kui siin 13-ndal sajandil tekkisid kaubanduslikud keskused Riia, Tartu, Tallinna, Pärnu, Narva j. t. näol, komplekteerus nende kodanikkonnas kaupmeeste koorekiht esmajoones Saksamaalt, esialgu Lääne-Saksamaalt, Vestfaalist; näit. moodustasid nad Riias oma erilised kaubakojad, Soesti ja Dortmundi, millele lisaks tuleb Lüübeki kaubakoda. Hiljem kaotavad need kaubakojad oma tähtsuse ja lähevad Riiale üle. Kuid veel 13-nda sajandi teisel poolel esineb Riias suurkaupmehi Lääne-Saksamaalt. Nii oli see ka Tallinnas. Siinjuures on tarvis ära märkida seda asjaolu, et Põhja-Saksa linnaasjandus ise oli tugevasti mõjustatud Lääne-Saksa linnaasjandusest. Nii leiame Lüübeki linnaõiguses elemente Soesti linna õigusest jne., kuna Lüübek jälle vahendas seda omalt poolt Skandinaaviasse, Ida-Saksa merilinnadele ja Ida-Baltikumile edasi.

Saksa kaupmeeskond ei saanud kaubanduslikus liiklemises ja linnaasjanduses mitte ainult mõjuvõimsaks teguriks Eesti ja Läti linnades, vaid 13-nda sajandi keskelt päle ka Rootsis ja Soomes: Turus ja Viiburis. Rootsi linnaseadus 14-nda sajandi keskelt on ilmeliselt sarnane Lüübeki linnaõigusega, kuigi selles ei puudu siiski ka muid elemente, samuti on üld-hansa-ilmelised Rootsi ja Soome tähtsamate linnade kaubandusliiklemise vaim, tavad jne. Sama üld-hansapärase ilme on eriti just ka meie keskaegseil mõõduandvama linnadel. Linnaasjanduse kohalikeks mõjureiks kujuneb Põhja-Eestis Tallinna, kuna Lõuna-Eesti, osalt ka Põhja-Eesti linnaasjandust mõjutab Riia, viimase linna seadus ja konstitutsiooni leiab järeleaimamist keskaegses Tartus j. m.

Seega on meie linnade keskaegne ilme üld-hansapärase ja selle üldhansapärase edasiarendamiseks aitas mõjuvalt kaasa veel meie linnade eriti soodus asend Hansa kaubandusliiklemise teedel, mis neile võimaldas alalise sideme pidamise Lääne Hansa linnadega. Kindla tõigana tuleb märkida just seda, et hansa ajal hansa kaupmeestele Novgorodiga kauplemisel lubatud kauba-teed viisid peamiselt läbi Tallinna, Tartu, Pärnu, kuna Riia kaubanduslik liiklemine aegamööda üha enam lokaliseerus Väina jõe piirkonda, mille enesele säilitamiseks ta energiliselt üles astub läänhansalaste suhtes 15-nda sajandi teisel poolel. Kauplemises Pihkvaga ja Novgorodiga kujunevad pätsentriks Tallinna, Tartu ja 15-ndal sajandil ka Narva; Tallinna kui Lüübekist Novgorodisse sõitmisel pääsisesõidu sadam ja kui maanteedealuspunkt. Tartu kui maanteede sõlmpunkt, kuhu kaupmehed tulid maateed kaudu Riia, osalt ka Tallinnast; viimasest muidugi seevõrd, kuivõrd ei kasutatud otsemaid maateid üle Narva ja vadjalaste maa Novgorodi. Pärnu, mis 13-nda sajandi keskel (a. 1346) oli ette nähtud päle Riia ja Tallinna hansa kaupmeestele läänest tulles sissesõidu-sadamana, kaotab aegamööda tähtsuse Hansa-Vene transiitkaubanduses ja tema osa püsib peamiselt väljaveos ja sisseveos Vana-Liivimaale, kuna tõeliste transiit- ja laokohtadena Hansa-Novgorodi kaubanduses esinevad Tallinna ja Tartu, kuni mõlemaile

SOOME EDUSKONNA UUS HOONE HELSINGIS

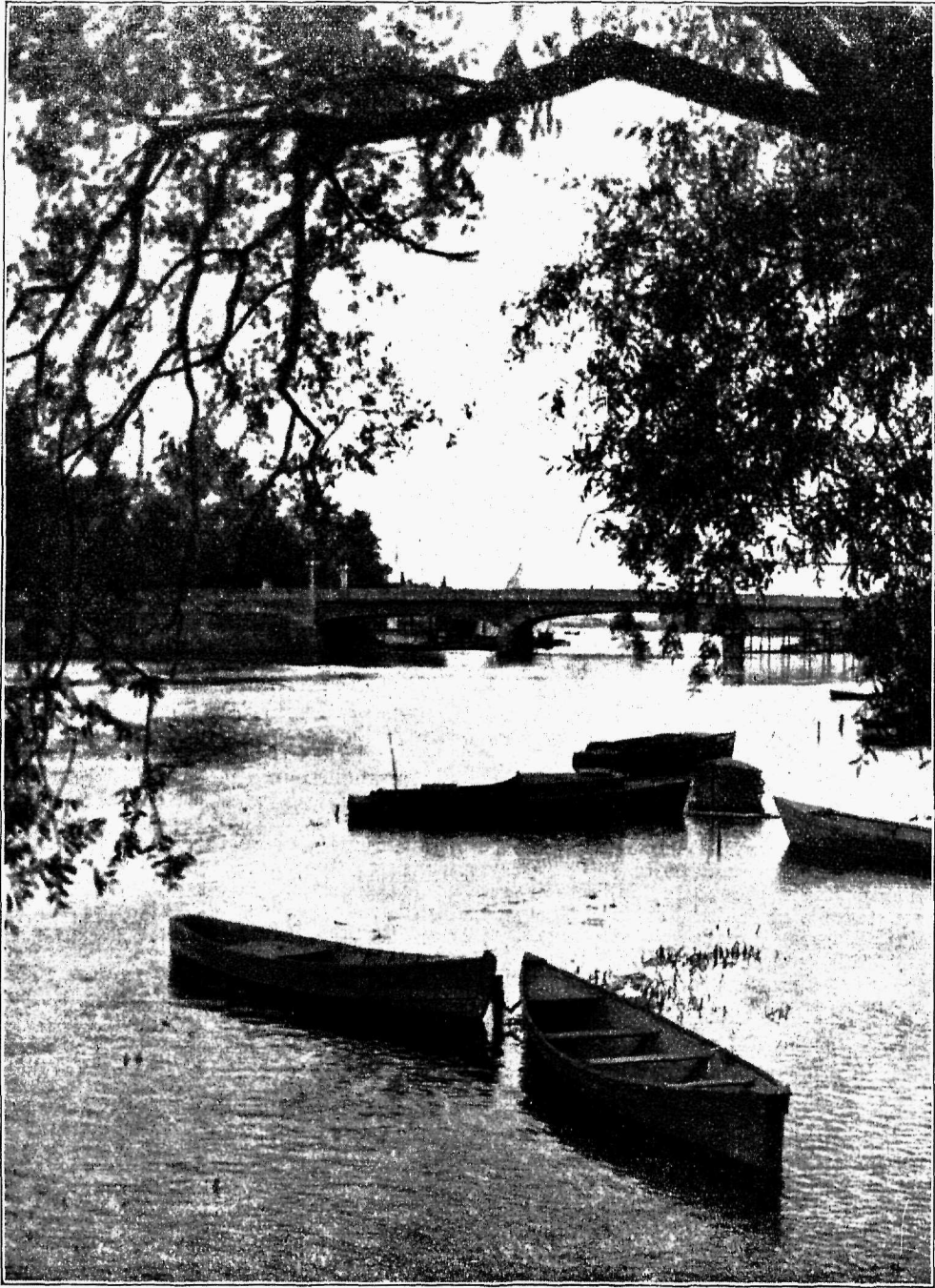
tugevat konkurentsi teeb 15-ndal sajandil, eriti selle teisel poolel, Narva, Tartu ja Tallinna mõjuvõimu tähtsusele Hansa-Vene transiitkaubanduses osutab kindlasti see seik, et need linnad esindasid tähtsat osa Novgorodi saksa kaubakontori juhtimises.

Kui 13-nda sajandi teisel poolel Novgorodi kontori valitsemine ja juhtimine oli läinud saksa ühiskaupmeeskonna käest linnade Hansa, eeskätt Lüübeki ja Visby kätte, kes konkureerisid omavahelises kontori juhtimises, polnud Liivimaa linnadel kontori valitsemises ja juhtimises veel suurt mõju. Aegamööda kasvab nende mõjuvõim Novgorodi kontori juhtimises, kusjuures see suuremaid tulemusi annab juba 14-nda sajandi teise poole alul, kui Taani kuningas Valdemar IV a. 1361 oli vallutanud Visby ja kui Hansa liitu juhtiv linn oli päämiselt seotud Taani ja Hansa vahelise sõja juhtimisega; juba siis saavad Liivimaa linnad õiguse osa võtta kontori juhtimisest. Liivimaa linnade mõjuvõimu tõusmiseks mõjusid veel enam kaasa aga 14-nda sajandi viimised aastakümned, mis olid kaubanduslikule liiklemisele ebasoodsad, eriti just aastad 1385—1392, s. o. kuni Nieburi rahu sõlmimiseni. Siitpääle algabki ajastu, mil Novgorodi kontori valitsemine toimus Tartu ja Tallinna, päämiselt Tartu näpunäidete järele. Hansalinnade pää Lüübek ja Visby ei taha leppida uue olukorraga, kuid tekivad olukorrad, mis soodustavad Liivimaa linnade seisukohta Novgorodi kontori valitsemises, nagu see, et a. 1398 vallutati Preisi kõrgemeistri Konrad von Jungingeni poolt Ojamaa ja Lüübekis eneses tulevad siserahutused 15-nda sajandi alul. Ka osutus kontori valitsemine ja kaubanduslikule reguleerimine kaugest Lüübekist mitteotstarbekohaseks, seda enam et ebamäärane seisukord Hansa-Vene kaubanduslikus liiklemises jatkus ka 15-ndal sajandil. Sellele segadusele palju kaasa aitasid just vitaalivennad meriröövimisega ja ka kontori omad siseasjad, nimelt kontori krooniline rahapuudus. Just oma geograafilise asendi, läheduse tõttu Novgorodile, olid Liivimaa linnad Novgorodi kontori valitsemise suhtes hoopis soodsamas seisukorras kui Lääne-Hansa linnad eesotsas Lüübekiga. Just Tartu keskne asend teiste Liivimaa linnade suhtes ja lähedus Pihkvale ja Novgorodile tingis selle asjaolu, et Novgorodi kontori valitsemine toimus 15-ndal sajandil esmaajoones säält. Nii muutus Novgorodi kontor aegamööda Liivimaa linnade, eeskätt Tartu filiaaliks. Kuigi see Hansa pääle, Lüübekile, ei meeldinud, pidi ta aegamööda üha enam leppima uue olukorraga. See uus olukord Novgorodi kontori valitsemise tingis ka Liivimaa linnade päevade tähtsuse Novgorodi kontori asjade lahendamisel. Puht-teoreetiliselt kuulusid ju Liivimaa linnade päevade otsused kaevadele lõpliku seisukohavõtmine alla, aga tegelik elu näitas, et siin tuli sageli toimida teisiti, ja Liivimaa linnade päevad tegelevad üha enam iseseisvalt Novgorodi kontori asjadega, kuulutavad välja kaubandussulud, lõpetavad need jne., s. t. ajavad üldse kaubanduspoliitikat. Kaubanduspoliitilisel, eriti just hinnapoliitilisel alal kujuneb Novgorodi kontori suhtes tähtsaks teguriks Tallinna, kui veesõidul sissesõidu ja sageli kaupade ümberlaadimise sadam (kui Läänest tulnud laevad siit ei läinud edasi) ja kui tähtsate maateede alguspunkt. Kui näit. venelased Novgorodis püüdsid kaupade hindu seega alla suruda, et midagi ei ostnud talvel sissesõitnud vöörailt (talvesõitjailt), jäädes ootama suvesõitjaid, et siis kaupade pakumine kasvaks ja seega hinnad langeksid, siis teatati säärasest venelaste talitamisest kontori poolt Tallinna ja Tallinnas ei lastud kaupmehi enne edasi, kui talvesõitjad oma kaubad olid ära müünud. Kaubanduspoliitilises mõttes talitasid läänehansalased kui ka Liivimaa linnad üld-hansa huvide vastu, kui nad vaatamata väljakuulutatud kaubandussulgudele jätkasid kauplemist, kasutades selleks lubamatuid kaubandusteid ja laokohti, nagu Viiburi, vähendades seega aegamööda Hansa kui kaupleva poole tähtsust. Liivimaa oma linnadest üld-hansa ja teiste Liivimaa linnade huvide vastases mõttes tegutses 15-nda sajandi teisel poolel Narva, kes kaubanduse sulgusid kui mitte-hansalinn ei pidanud enese kohta maksvaks.

Meie linnade tähtsus Hansa ja Novgorodi (Pihkva) vahelises kaubanduslikus liiklemises väljendus just kõige

enam kaupade vähendamisel Novgorodist Lüübeki kaudu Brüggesse: Flandria andis hansa kaubanduslikus sisseveos Venesse pääkaubaartikli kalevi, kuna tähtsal määral läks ka Novgorodis ostetud kaupu; seega on seletatav ka see, et Brügge kontoril olid südame pääl Novgorodi kontori asjad. Kuid Eesti linnad ei vahanud kaubandust mitte ainult Novgorod-Lüübek-Brügge liinil, vaid väga tähtsaks artikliks oli ka Prantsusmaa läänearnikult saadav sool, mille järele 14-nda sajandi lõpust pääle sõitsid igal kevadel hansalinnadest terved laevastikud; ja kui jälgime 15-ndal sajandil Tallinna sissesõitnud laevu nende kaubaartiklite järele, siis näeme, et lõviosa sellest kuulub soolale, nii näit. a. 1426—1496 on Tallinna üldse sisse sõitnud 1700 laeva, neist 1216 soola-laeva. Pääle Prantsusmaa veeti soola välja ka Saksamaalt ja Taanist, aga väiksemal määral. Allakriiputatav on see asjaolu, et sool Lääne ja Ida vahelises transiidis oli Tallinnaga kui laokohaga seotud, kuhu sool toodi tervete laevalastidena; Tallinnas kaaluti see ära, kaal märgiti kottidele; üldse oli Tallinna kaal soolakaubanduses aine lubatud kaaluks. Tallinnaga püüdis 15-ndal sajandil Danzig soolakauplemises võistelda, mille vastu Tallinna püüdis hansa ja Liivimaa linnade päevade abiga võidelda. Tallinnast läks sool edasi, osalt sisemaale, osalt Venesse, osalt Soome ja Rootsi. Seega mõjusid just eriti Läänest tulevad transiitkaubanduse artiklid kaasa selleks, et meie linnadel, eriti Tallinnal, tekkisid sidemed peaaegu terve Lääne-Euroopa Atlandi poolikuga. Kui neile tähtsaile Lääne-Euroopast Ida-Euroopasse veetavaile kaubaartiklitele lisada veel teisi vähem tähtsaid, nagu veinid, siis võib osalt tõeks pidada seda, et Tallinna kaubanduslikud sidemed võisid 15-ndal sajandil Läänest ulatuda veel kaugemale. Meie linnade läänepoolsed sidemed olid eriti tihedad muidugi Läänemere saksa lõunaranniku linnadega, eeskätt teadagi hansalinnade liidu juhtiva linna Lüübekiga, millega pidi palju kaubanduspoliitilises mõttes just korrepondeerima Tallinna. Ei saa jätta arvestamata ka Tallinna sidemeid Taani ja Soomega. Viimasest natuke pikemalt hiljem. Idas ulatus meie linnade liiklemine Pihkvani ja Novgorodini, kuna aga Novgorodist väljaveetavad tähtsamad vene väljaveeartiklid olid pärit soome-ugrilaste alalt, nahad päämiselt Põhja-Venemaalt, suurel määral üles ostetud novgorodlaste poolt jügralastelt, s. t. soome-ugrilastelt. Samuti olid mee ja vaha pääproduktioonialadeks jällegi soome-ugrilaste alad Volga jõe keskjooksu mail, kus tšeremissid mesilasi pidasid, ja siis Karjala. Hansalased kui ka liivimaalased ei puutunud muidugi nende tähtsate kaubaartiklite produtseerijatega otsekohe kokku, vaid olid sunnitud ostma neid venelastelt Novgorodis, seega evis Novgorod nende tagamaade kaubaartiklite mõttes laokoha õiguse.

Erilist tähelepanu väärivad keskajal ka meie linnade, eeskätt Tallinna ja siis Narva kaubandusidemed naabermaa Soomega. Soome kaubanduse suurkohtadest olid Turul üsna elavad sidemed Tallinnaga ja Viiburil Tallinna ja Narvaga. Üldiselt oli Soome keskaegne ülemere-kaubandus, s. t. sisse- ja väljaveekaubandus suures sõltumises eelmainitud Eesti maa-ala linnadega. See arenes ajuti koguni mõlema tähtsama Soome kaubalinna rippuvuseni Tallinnast. 14-ndal sajandil ei saatnud Turu kaupmehed oma laevu välja ega toonud neile vajalist kaupa sisse. Laevu kaupadega välja saata võisid ainult suured ja jõukad hansalinnade firmad. Turu kaupmehed ootasid harilikult saksa laevade saabumist, kelle kaupadega nad oma kaubalaagrid täitsid. Tuli küll ka ette, et soomlased saatsid oma kaubad Tallinna, kus nad ümber laaditi saksa laevadele. Nii piirduski 14-nda sajandi kolmel esimesel neljandikul turulaste kaubanduslik meriliiklemine Tallinnaga, kuhu kaup saadeti harilikult meripaatidel, ja siis oli ka Tallinna ainuke välirsturg, kus turulased käisid. Ühes viiburlastega oli turulastel eesõigus tarvitada Tallinnas suurt gildi saali koondumispaigaks. See oli nagu mingisugune börss või klubi: nad võisid siin peatuda kuni viibisid linnas, kippsetada, pruulida oma tarbeks (nagu see toimus ka hansalaste poolt Novgorodi kontoris), siin said nad kokku lääne-hansa kaupmeeskonnaga, sest, nagu teada, oli Tallinna hansa kaubalaevadele peatuspaigaks sõidul Venesse, või jälle kaupade ümberlaadimise paigaks. Järgneb

TARTU

VABADUSSILD
Fot. Harry A. Malm

Gustav Vilberg:

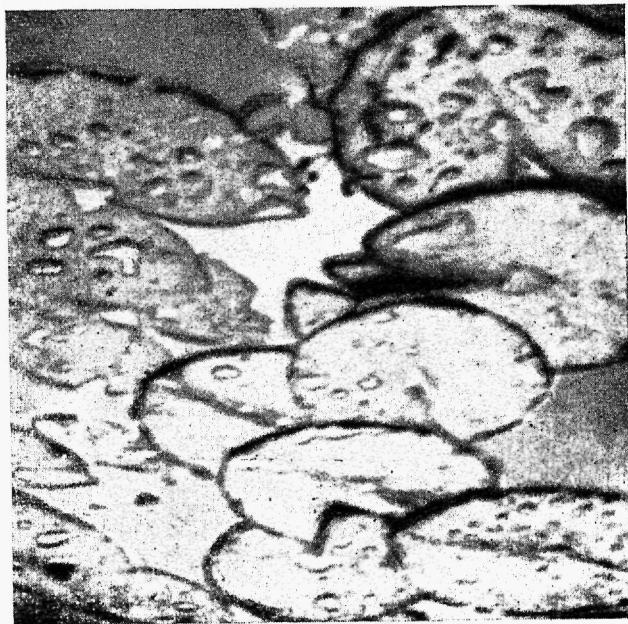
V. Olion nr. 5/6, 1931

Rosenplänteri kodumaa herbaariumi koostamine jäi õieti pooleli ja ta algatus ei jõudnud lõpule, osalt teadmiste puudusel, osalt abiliste vähesusel⁴). Herbaariumi koostamise eesmärk oleks mulle jäänud mitmeski suhtes tumedaks, kui ma möödunud talvel ei oleks leidnud *Õpetatud Eesti Seltsi* käsikirjade kogust huvitava eestikeelse käsikirja Rosenplänterilt saksakeelse eessõnaga, mis mitmeti selgitab ka Rosenplänteri kavatsusi ja püüdeid botaanika alal. Just herbaariumi koostamine on olnud virgutajaks tähendatud töö kirjutamisele, sest materjali oli korjatud, huvitavaid teateid rahvalt saadud, ja seda pidi kuidagi kasutatama. Koostanud esimese saja taime-dest, kirjutab ta samas järjekorras üles kõik märkmed, täiendab neid olevate teadetega teistelt eestlastelt ja nii valmib käsikiri saja taime kohta pealkirja all saksa ja eesti keeles: *Versuch einer Estnischen Beschreibung der in Estland einheimischen Pflanzen und Bäume von J. H. Rosenplänter. Pernau. — Öppetuse katse Rohutdest ja pudest, mis J. H. Rosenplänter kirjutand. 1831.* Selle töö saksakeelses eessõnas kirjutab R. pikemalt oma kavatsustest ja eesmärgist, mis teda on juhtinud käsikirja koostades.

MÕNDA SELLE TAIMEKIRJELDUSE KAVATSUSTEST JA EESMÄRGIST

„OMA tööle ei ole mul mitmes suhtes mingit õigust anda muud nime, kui vaid katse oma; sest et seda toimetada, olen selles, nagu usun, esimest korda katsed teinud taimi ja puid kirjeldada eestlastele omaste ja omapäraste väljendustega, nagu ma neid nende oma suust olen kuulnud ja üles kirjutanud. Seepärast sisaldab minu kiri väga vähe või mitte sugugi mu enese teadmisi, vaid mida annan, on, nagu öeldud, eestlaste omandus, — omandus, mida olen püüdnud vallata ühtepuhku ning mitmesugustel juhustel juba kauemat aega“, kirjutab Rosenplänter. „Nende üksikute märkmete põhjal käesolevat kokkuvõtet tehes, olen enesele teinud seaduseks, anda mitte rohkem ega vähem, kui vaid seda, mis minu kogus leidub, ning alati nõnda, nagu see on. Oleksin ju küll nüüd siin ja seal väljendusi muutnud, lauseehitust parandanud või muud sellesarnast ette võtnud, kui ma poleks veendunud, et sellega ei ole mingit ruttu, vaid et see töö tulevikuski toimub palju õnnelikumalt, kui ma järgnevate harjutuste kaudu omandan täielikumad teadmised oma ainest ja sellega ühes ka osavuse väljendada asja loomu- ja keelepärast. Kui ma juba nüüd teise saja taime kirjeldusel märkan, et ma kasuta pole korraldanud esimest sada, mida siis panen kõik tähele või kuidas see mul siis mitte ei ole, kui ma töötan seitsmenda või kaheksanda saja juures. Nii tahan ennast esiteks oma töö korrektoriks ja retsensendiks ette valmistada ja siis vahest, kui see on sündinud, korrektuuri-, tsensuuri- ja retsensenditööle anduda. Öeldust selgub kaks asjaolu ning kolmas paistab iseenesestki. Nimelt — millest ja kuidas see tuleb, et üksikute taime kirjeldused nii mitmekesiselt toimuvad, s. o. üksikute juures palju, teistel jälle õige vähe peatatakse. See oleneb varuks olevast materjalist. Edasi, et see veel kaugeლtki pole kõik, mida selles töös võiks parandada, sest vaevalt mööduks ükski päev, eriti suvepäev, kui ei oleks teha täiendusi, lisandusi ja õiendusi. Need mõlemad asjaolud selguvad, nagu juba tähendatud, iseenesest, kuna kolmas, millest praegu kavatsen kõnelda, igaihele ilma pikemata paistab silma, nimelt, et ma siin-trükitud raamatuid midagi, mitte midagi ei teata ega kavatsen teatada, vaid ainult seda, mis eestlaste suu taimedest ütleb ning nende kogemused neist kõnelevad.

⁴) Üksikuid märkmeid on veel tehtud küll 1842. a., näit. lipsheina ja karikakra kohta („kollatse õidega kummela wisi rohhi“), kuid suurem kogumine näib olevat 1830. a. ümber.

TARTU BOTAANIKA AIAST

Siin võib asetada küsimuse, kellele ma selle kirjutan. Kuid ma vastan täies andluses: mitte eestlasile, kellelt ma ikka veel parajal ajal õpin; mitte ka sakslasile, kes on igasugusest õppimisest väljaspool, olgugi et nad veel kõike ei tea; vaid ma kirjutun üheainsale isikule, iseenesele, osalt, et tutvuda keelega, osalt ka ainega, mis mind mitmeti väga huvitab. Võib-olla õnnestub mul aegade jooksul oma töö abil selgitada mõndagi eestlaste taimeeadusest, samuti üksikute taime omapäraste nimede kohta üldela midagi kindlamat, kui seda seni on sündinud. Mitmed eestikeelsed nimed, nagu madar, malts, münt jne., tähendavad kogu perekonda, ja ma arvan, et viimaks ometi õnnestub leida kõik need taimed, mis kuuluvad ühte perekonda. Võib-olla lasevad need kõik enda mahutada niisuguste peanimetuste alla, et neid oleks kerge Linné süsteemi järele kindlaks määrata, et need ja need kuuluvad madarate, need jälle maltsade klassi jne. Et saavutada seda eesmärki, tuleks uurimisi laiendada üle kogu Eesti ja igalpool kuulata ning üles tähendada, kuidas iga üksikut taime nimetatakse. Taimel, mille nimeks siin *Hobbose-kõhha-rohhi*, seal *Maa-alluse-rohhi*, mõnes teises kohas jälle teine nimi, on kindlasti veel mõni teine omapärane nimi, mis aga asja loomu kohaselt kõigile ja igalpool pole tuntud. Seepärast mõtlen, kui Jumal elu ja tervist kingib, tuleval (1832) suvel teha rännaku läbi Eesti, et rikastada mitte ainult oma herbaariumi, vaid ka oma eesti keele teadmisi, samuti ka eestikeelset raamatukogu. Sest nii vähe kui kirjutatud palved suudavad liivi- ja eestimaalasi äratada nende uinakust ning virgutada neid tegevale osavõtule, niisama vähe võivad seda trükitud (tööd), nagu ma olen seda tunnud oma *Beiträge zur gen. Kenntniz der esthn. Sprache* 20-nda ande aupaklikul saatmisel, mille eest ma pole saanud ei tänu, veel vähem toetust.

Pöördun selt vastumeelselt asjalt jälle oma kallistele taimeledele ja küsin nende suhtes: milline põhjus on eestlasil mitmeid taimenimesid ühendada Maria nimega, nagu näit. *Maarja-lepp*, *Maarja-hein*, *Maarja-maltsad* jne. Nähtavasti seda on mõjutanud katoliku papid, et taimede mõju, mille eestlased-paganad uskusid olevat oma Toorilt või Väinemoiselt, nende seletuselt aga olenevat Mariast ning kes siis tõendasid, et see on tema, kes neid terveks teeb. Ei annud lehmad head piima, aitas mõni *Maarja-taim*, miks uus kaitsejumalanna loomulikult esi-

LUUDEROHI

teks võitis naiste lugupidamise ja selle järele varsti ka meestegi oma. Üks ebausku tõrjus teise välja, ja kindlasti on *Jaani-rohhud* sääraseil asjaoludel omandanud suure kuulsuse.

See eestikeelne taime kirjeldus on üldiselt lähemas ühenduses minu *Flora esthonica*'ga, mis sisaldab praegu umbes üle tuhande taime. Nagu siin taimed üksteisele järgnevad, nii järgnevad nad ka flooras, kus samuti võib leida, vähemalt otsida, ladinakeelseid nimesid ja muud. Niisugune töö nõuab väga palju aega; seepärast olen vaid üksikute juures tarviliku märkinud ja jatkan seda nii-palju kui võimalik.

Et ma ise pole taimeteadlane, siis tean vaid ühte kindlasti, nimelt, et taimedest, mis on minu herbariumis, eestlased seda mulle on teatanud, mis ma siin olen kirjutanud, ja et nemad neile on annud need nimed, mis siit herbariumist leitakse. Et need mitte alati ei ole kooskõlas nendega, mis *Friebe* ja *v. Luce*⁵⁾ toovad, on mul väga hästi teada; kuid siiski ei taha ma tänapäev mingisuguseid parandusi teha, vaid meelsamini kõik üles tähendada nii, kuidas mulle on ette öelnud *Hanss* ja *Liso*, *Mihkel* ja *Kadri*, *Laur* ja *Elt*s. *Langeb* kord aga kate, katkestatakse see poolik töö, ja me näeme kogu lillede kaunist sugu nende õigete nimedega õitsmas ja säramas.

Loodetavaile eesti taimeteaduse tulevasile asjaarmastajatele (tarvitan siin seda sõna ses tähenduses, milles seda kadunud *Hupel* sagedasti on tarvitanud) mõtlen töö lõpus anda väikese nimestiku eestlaste omapärastest botaanilistest väljendustest, mille läbi eeloleva mõistmine ehk natuke kergendub.

See „Õppetuse katse“ eessõna on huvitav dokument Rosenplänteri tegevusest ja püüetest, milles peegelduvad ka selleaegse seltskonna vaated botaanilistes küsimustes. Ei olnud võimalik avaldada eesti keeles veel niisuguse sisuga raamatuid, sest sel ajal puudusid vastavad oskussõnad, miks *R.* kavatseb oma töö lõpus anda „väikese nimestiku eestlaste omapärastest botaanilistest väljendustest, mille läbi eeloleva mõistmine ehk natuke kergendub“. Eestlastele botaaniline raamat oleks olnud veel raske käsitleda, sakslased aga seda raamatut poleks tarvitanud, sest nad on „igasugusest õppimisest väljaspool, olgugi et nad veel kõike ei tea (die über alles Lernen hinaus sind,

⁵⁾ Nähtavasti mõeldakse siin töid: *Friebe*, *W. Ch.*, *Oekonomisch-technische Flora für Liefland, Ehstland und Kurland*. Riga 1805. *Luce*, *J. W. L.*, *Topographische Nachrichten von der Insel Oesel in medicinischer und ökonomischer Hinsicht etc.* Riga 1823, ja sama autori: *Heilmittel der Ehsten auf der Insel Oesel*. Pernau 1829.

ob sie gleich noch nicht alles wissen)“ See teadmine ongi ehk viivitanud raamatu trükkimist, ehkki siin võis olla teisigi põhjusi, sest esimese saja taime kirjelduses puuduvad veel mõnelgi vastavad teated, mis näikse aegamööda ikkagi saadud, kuigi vist hiljemini. Samuti leidub üksikuid taime kirjeldusi teisest sajast, kuid nagu näha, ei ole olnud eritist hoogu nende koostamiseks. Neil alustel, s. o. ainult seda kirjeldada, mis rahvas teab, oleks kirjutamise jätkamine olnud küsitav, igatahes ei oleks Rosenplänteril võimalik olnud kirjeldada kõiki Eestis kasvavaid taimi, samuti nagu tal ei olnud võimalik oma herbariumi koguda kõiki Eestis kasvavaid taimi: rahva taime tundmine piirdub vaid paari-, kolmesaja taimega, ja kogu Eesti taime kokkuleidmiseks on vaja koolitatud silma ja vastavaid botaanilisi teadmisi. Kõgu herbariumis ei ole aga veel kaugelki tuhandet taime, nagu tähendab Rosenplänter *Õppetuse katse* eessõnas, küll aga on nendeks olemas mapid ja paber.

Ei tarvitse siin tuua kõiki neid taimekirjeldusi, mis toob Rosenplänter oma *Õppetuse katses*; ka oleks ehk asjata nende kõigi juures peatuda, sest suuremalt osalt on need kirjeldused koostatud liig ühetaoliselt ning sarnaselt, kuidas seda teeb inimene, kel ei ole botaanilisteks vaatlusteks kuigi kindlat alust ega teadmisi. Et aga tutvuda kirjeldusviisiga, toome mõne üksiku kirjelduse täielikult, kusjuures kirjaviis on jäänud samaseks, välja arvatud õ, mida Rosenplänter igalpool märgib omapärase õga; samuti on minul ka alati s.

Ka olgu veel enne märgitud, et Rosenplänteril *Õppetuse katses* pole püüet taime kirjeldamisel anda taime kohta kõiki nimetusi, mida ta tunneb, vaid siin avaldub katse anda taimele mingi kindel nimi. Suuremal osal on jäetud vaid üksainus nimetus, kuna herbariumis vahest samal taimel on mitugi nimi. Siin on juba märgata valikut, kus arvestatud on teatava taime omadustega või tarvitusviisidega. Mõnel üksikul on ka paar-kolm nime, kuid nende hulk on siiski väike. Tähendatagu veel, et ladinakeelsed nimetused on minu poolt lisatud herbariumi põhjal.

JUGAPUU

1. Wina-lill, wina-punna, naeste-punna (*Hypericum perforatum*). Se rohhi kasvatab kauni kange warre, mis ümber-
ringi piisufesefes pajo-lehhe modi lehtes, ja õtsast mitme arra-
line. Arude õtsa sünniwad wie lehhega koltjed died, mis
esfitti kollased, ja pärrast, kui walnis, tõmmujaks punnaseks
lõwad. Temma kasvab sõdi-made sees, hakkab Jani-kuu lõp-
pul õitsma ja temma died ehk nupud pannakse wina sisse,
et wina punnaseks tewad (lk. 3).

4. Tulli-hein, willi-lill, tullinulla-lill (*Ranunculus scela-
ratus*). Temma siggib iggas lohtas arwo-made peäl; agga kōs-
sub ennamiste maddala vand-heinamade peäl. Kaswab kaunis
pitt ja penike (pittpeenlane); lehked on temmal piisufesefes ja
kittjad; illewelt on temma kolme, nelja ehk ka rohkengi arwoji
ja igga arwo õtsas on üks kollane õis, mis Jani- ehk Lehhe-
kuus õitsma hakkab. Kui õis pudeneb, siis jääb herne surune
roheline nupufene õtsa. Omma õitsimisega on ta immelst,
sest et temma arwad õit ühhe hobiga ei õitse.

Kui temma õisi wõttad, neid derud ja ihho peäle panned,
siis wõttab ta ihhu katti, nii kui spaantswlee; sest ta on kan-
ge ja kōsub rakkud illes. Temma on ka wägga usfin wallo-
wõtsja, kui temma õisa peo wahhel hästi peeneks derud ja siis
willi peäl hoiad: willi wallu jääb siis kahhe tunni pärrast
taggaft.

Tulli-heinte juri peab woetama, kuiwaks kuiwatama, siis
peeneks derutama ja muu rohtudega totko salwiks seggatama,
agga ei tea tas sisse wõetasse wai peäle märitasse (lk. 8—9.)

31. Hobbuse-kõhha-rohhi (*Potentilla anserina*). Se rohhi
kaswab maddalama made peäl wägga paljo. Temma lehked
kaswawad mõda maad, ja ajab lehte wahhelt warret wälja,
kus kolne õis õtsas on. Õitsimine hakkab Jani-kuus. Tedda
saab hobbustele kõhha-rohhuks teta (lk. 37).

32. Ruffi-lill, ruffi-lilles (*Centaurea cyanus*). Ruffi-lilled
kaswawad ruffide sees, ja kõige ennamiste seäl, kus ruffi
waene on, mis nende läbi, kui nemmad wägga paljo kasu-
wab, tühja lähheb. Se lilles kaswab kaunis pitt, temma leh-
ked on kittjad ja kui ofkad, labwast on ta mitme arraline, ja
igga arwo õtsas on finnine õis, mis Jani-kuu algus õitseb.
Seadust temmast ihstege ei sada, muud kui tedda ruffide sees
rohkeste on, temma seemned leiba wihhaks tewad (lk. 38).

46. Warja-kahja lehked (*Caltha palustris*). Nemmad
kaswawad wesiiste made peäl ja on kewwade kõige esmine
rohhu suggu maast illes ajamas. Temmal on jämme wars,
mis peält mitne arraline. Juni-kuu hakkatuses on temma
omma semet mahhapoetamas (lk. 52).

53. Wärm-Madar (*Galium boreale*). Sa kaswab enna-
miste jõe-kalda made peäl, ja on penike ja pitt. Temmal on
nelli kittast lehte ümberringi, ühhe tassja, wägga tihti, kummi
labwani, kus walged died illewal latwas tuttis on, ja õitseb
Seina-kuus. Temma jurist kedetasse punnast wärwi (lk. 59).

79. Anne-tõbbe rohhi (*Lycopodium selago*). Se rohhi
kaswab lane-made sees, agga wägga kaswimaste, ja on ofja-
line, ja illewelt arraline. Neid prugitasse aptegi-rohtude sees
mitne haiguse wasto (lk. 85).

97. Worm-rohhi (*Filipendula ulmarie*). Worm-rohhud
kaswawad jõe-kallaste äres sured pittjad, ning on ka tihti lehta
külges. Illewal õtsas on paljo penikesi õisa, mis magusa hai-
suga on. Õitseb Seina-kuu algus.

Temma lehta prugitasse tubbade pörmanda (hier: par-
randa) peäl (lk. 103).

Toodud näiteist paistab nende kirjelduste iseloom:
need on lihtse vaatluse kirjeldamine teatavas kindlas jär-
jekorras, millele lisatud on üksikuid märkusi taimede tar-
vitamise kohta — saadud lihtselt külainimeselt.

Võib kerkida veel küsimus selle üle, kes olid Rosen-
plänteril abiks mainitud taimeteadusliku töö koostamisel?

Üks on kindel, et R. siin ise on tarvitanud oma ko-
guduse liikmete teadmisi niipalju kui see oli võimalik. Herbaariumis on üksikute taimede nimed ja tarvitamise
juhatused märgitud paberilehtedele, mille teisel pool on
kiriklikke teateid, valitsuse teadaandeid, korrektuurmärk-
meid jne. See võiks tõendada nende juhuslikku saamist.
Et R. tegi materjali kogumise reise külladesse, on samuti
võimalik, sest ta lubab *Öppetuse katse* eessõnas teha
„rännaku läbi Eestimaa, et rikastada mitte ainult oma
herbaariumi, vaid ka oma eesti keele teadmisi“. Nähta-
vasti oli tal kogemustest juba teada niisuguste rännakute
saavutused.

Ka on teised teda aidanud selle töö juures. Kes ni-
melt, ei ole võimalik kindlasti ütelda, sest sellekohased

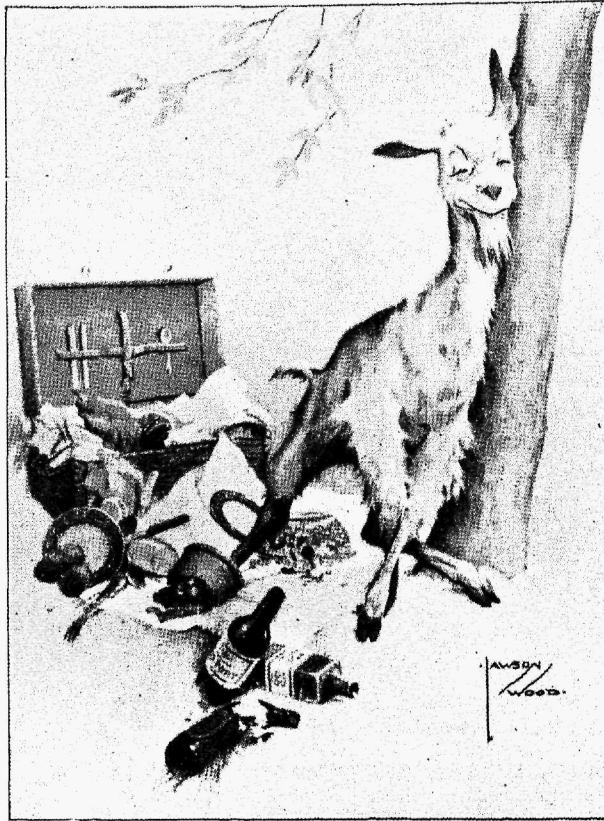
KÄRBESEENED

tõendusd puuduvad. Kuid herbaariumis on mitmel tai-
mel nimed kirjutatud kellegi teise, pikkamisi kirjutaja
isiku poolt, samuti ka seletused. Kas siin tegemist ei
ole Rosenplänteri õpilastega, näit. Andresega Torist ja
Jaagupiga Taalist, kes on kogunud mõndagi keelelisest
materjalist (*Beiträge*, IV, lk. 166 j. j.). Ka võib siin
Abram Holter küsimusse tulla. J. W. L. Luce'ga on
tal olnud sagedam läbikäimine, ja väga võimalik, et just
Luce oli see, kes määras Rosenplänterile tundmatud tai-
med, sest oli ju Luce tolleaja inimestest parim taimede
tundja. Ja nagu juba eelpool tähendatud, tõi Luce kohe
esimeses *Beiträge* numbris muu keelelise materjali
hulgas ligi 60 taimenime Saaremaalt. Võiks isegi ehk
kõnelda Luce mõjust kogu töösse, olgugi et siin võis olla
eeskujuks ka E. W. Drümpelmann, kes 1809—1810
kirjutas oma *Flora Livonica oder: Abbildung und
Beschreibung der in Livland wildwachsenden Pflanzen*“.
Kuid ka see väljaanne ei ilmunud lõpuni, kuna ei olnud
veel lugejaskonda, kes oleks suutnud kinni maksa säärase
töö kulud: jäi ju sel ajal ka Sverdsjö tabavate
joonistega kaunistatud Tallinna ümbruse floora ilmu-
mata, sest ta ei leidnud oma tööle kirjastajat⁶⁾.

Niihästi herbaariumi koostamine kui ka *Öppetuse
katse* kirjutamine näitab Rosenplänteri suurt lugupida-
mist Eesti taimestiku vastu, olgugi et siin esimesel ko-
hal peitusid vahest keeleteaduslikud huvid. Aga just bo-
taanilise keele suhtes oli tarvis algust teha, sest ilma
vastavate oskussõnadeta pole võimalik käsitleda mingit
küsimust küllaldase selgusega ja soovitatavate tagajärge-
dega. Rosenplänter ei suutnud oma plaani teostada, ja
taimeteaduslike küsimuste arutamine peatus J. Kunderi
ni, kuigi mõnedki varem püüsid selt püsipaigalt veidi
edasi nihkuda. Aga ka nende katsed ja kavatsused jäid
vaid käskirjadena raamatukogudesse seisma.

Dr. phil. Gustav Vilberg

⁶⁾ Vrdl. G e r m a n, G. A., *Reise durch Ehstland, vor-
züglich botanischen Inhalts*. Nürnberg, 1805, lk. 80.

KÖRGEMAI S REGIOONES. . .

KIVI-AJA DRESSUURI IME

Tahtmisist ja tegelikkusest meie nüüdiskirjanduses

Harald Paukson:

Kirjandus on pakkunud hingele seda, mis sääl on jäänud elama ja sigima, kirjandus on annud mõttele seda, mis on saanud teoks ja on aidanud kujundada elu...

Nii on iseseisvas ja vabas Eestis rabelevail inimesil siiski vähe niisugust, mille külge klammerduda, mida kiindunult pooldada.

Daniel Palgi: „Kirjandus ristteel“ — almanahh „Põhjakaar“, 1931.

KUI ühelgi maal, siis just Eestis on kirjandus aidanud muuta ja ka kujundada elu. Meie rahvusliku ja kultuurilise elu alguse töid Jannseni suletööd, *Kalevipoeg* ja Koidula isamaalaulud.

Hiljemgi, poliitika ja majanduse nihkudes aegamööda rahvuse teostada, jääb keskne koht üldsuse teadvuses kirjandusele. Ei tule alahinnata Vilde realistliku toodangu, Bornhöhe *Tasuja* ja Viljandi mässu kujutuste, lõppeks *Suitsu Elu tule* mõju. Ka täiesti tendentsita, aga seda sügavamalt ja puhtamalt kujutaja võttis rahvast ja andis rahvasse: Kitzberg.

Aga see, mis rajatud aastast 1905 päälle, kirjanduse differentseerumise ja iseseisvumise ajal? „Mille külge klammerduda“ siin?

Praegusel hetkel — samuti kui elava ja igal juhtumil tundmust viljastava luule otsimisel tuleb uusimaist kihistusist läbi kaevada Gustav Suitsuni, nii rahvalähedasemalgi alal, proosas, võib sisimaile inimvajadustele vastu tulla ainult üks kirjanik: praegu juba „vanasse põlve“ kuuluv Tammsaare. Ta on ainuke, kes hoidub kärsituist, „paganlikest“, „selle maailma“ taotlusist; ta osa meil oleks võrreldav Dostojevski omaga Venes ja kogu Euroopas: ainult, eestlasena ta ei nimeta oma otsimiste sihti usuks, vaid *Tõeks ja õiguseks*.

Tõe ja õiguse III osa puhul on Mait Metsanurk püüdnud (E. Kirjanduse Seltsi ettekannetekoosolekul) vabandada ja seletada Tammsaare pettunud suhtumist 1905. aasta psühhoosile ja tegutsejaile. Seletust vahest ei vaja meie parima inimestetundja toodang — Metsanurgalt! Metsanurk nimelt ei jutlusta hingele, vaid mõistusele: ta väga tahab „kujundada elu“. Tegelikkus: enam kui novellikogu *Elu murrab sisse* näitab Metsanurga elukauget idealistirabedust tema *Alevirahvas läheb ajalukku* — uskumatult nõrk näidend vana kirjaniku kohta. Raudsepa vitalismi-näendid (*Mikumärdi, Põrunud aru õnnistus*) ja loorberid näikse õilissotsialistliku rahvakasvataja meelitanuvat niinimetatud eluläheduse libanguile.

Metsanurga painumattuses tundub päälle eluvõõruse isegi ebakunstilist, kunstivõõrast, milline omaduste ühtum on muide väga loomulik. Ta näiteks laseb novell *Kreeps* — mis esindab Metsanurka elulähedaste eluparandajate koguteoses *Põhjakaar* — surijal, suurtalunikul, ütelda viimse soovina, et tema saali lakke ostateks kroonlühter, et tema hauamärk saaks vähemalt 2 jalga kõrgem kui teistel ja et tema maja esiküljele löödaks kullatud tähtedega tahvel, „et näha, kes maja ehitanud ja millal!“

Teise pikema almanahhi-novelli autor Jakobson on *Orbiidi-Põhjakaare* partei suurem, ent ka dotseeritamatum jõud. See kirjanik loob elu, kuigi ta teda igakord ei läbe mõista. Tema tegelased kalduvad olema täielised oma loomuses, kannatatavad pahedeski, väarikad nagu inimesed kunagi (võrreldes Metsanurga tüüpidega, kes kohtlevad lugejat nagu seltskonda sattunud ja järsku kleepuvaks ning kättemaksumihuliseks muutunud teenijad). Tema *Miika Valtsbergi roim* kuuldu olevat *Tõe ja õiguse III* kõrval tugevaim romaan möödunud aastast.

Kui Jakobson võib anda kirjandust, mille kogu sisund on kohane mõjuma rahvasse just oma rippumattusega tendentsist, siis kolmas suurem põhjakaarlane-prosaist, Kivikas, kaldub *Vekslivõltsijas* ootamatul määral moralisti ossa. See manitsus parimal juhtumil tundub nagu Oskar Looritsa sõnavõetud ajalehis, täis rabillikku püha viha (otse semiitlikku eetost!) kaasaegse rikutuse vastu. — Ent *Põhjakaares* Kivikal seisab selle raamatu kõige rahulikumalt ja puhtamalt kirjutatud jutustus *Baptist*, novellet vabadussõjast.

Nooremaid proosakirjanikest, kes veendunud päevakorralise eluläheduse ja peaaegu veel päevakorralise pahempoolse väärtuses, puuduvad *Põhjakaares* novellid Vallak ja Jürna. Esimeselt neist on juba meisterlikke saavutusi; teine veel segab toorest tähelepanekutogemust ja päevakaja kõige kunstlikumate üllatusvõetega, aga ka stiililiste taotlustega. Nendega koos tahaks nimetada uut nime, otsustades ainult ühe novelli järgi *Loomingus* 1931, nr. 9: see on *Mängijad* Eduard Männikult (*Halli maja* autorilt).

Kogu sellesuunaline novellitoodang näitab enamalt „paganuse“ ja välisuse ilmet; ta tegelasiks kalduvad olema mängijad, raudteetöölised, kerjajad, laadakaupmehed, pankrotitegijad; ta üldse ei võta inimest päris tõsiselt, aga kahtlemata ta harjutab ja ongi harjutanud endale lugejaid. Ta pakub teravat ja taltsutamatu, tihti teadvuse ta elu. Kui ei usalduta enam kõikuvate vaimsete juhiste meelevald, siis vaadeldakse vormitumat, mida vaid leida selle maa rahvast.

Piirduda oma maaga, isegi oma kodunurgaga soovivad kirjanikele *Põhjakaares* Daniel Palgi. Mitte üksi argu kujutatagu koduküla, vaid ammendatagu säält ka põhilised elamused — ja põhilised mõtted. Argu usaldatagu välismaad! Kui samas rühmaraamatus Raudsepp tutvustab Dewey'-Döblin'i-Shaw' joone vitalismi, propageerib seda kodumaale ja seega ühtlasi kommenteerib oma näidendeid, siis lugeja tunneb kergendust liitunute tolerantsest mitmesuunalisusest. Palgi-Raudsepa vastolu puhul ta pooldaks avarama ja vabama lubajat. Nimelt, praegu ei tundu enam kellelegi maksvana Koidula-aegne definitsioon eesti rahvast: „Nii südamlilik, nii kannatlik ja vaga!“ Rahvas ennemini isuneb hambaid harjutavate pähklike järele, tahaks tugevat, nõudlikku ja uut, kas või võõrast, kui et ta pöörduks tagasi rahvuslikult soovitatud kodukõrte juure. See maksab samuti maa kui linna kohta. On selge, et kodumaise traditsiooniga ja vaimse kogemusega leppija meil praegu ei saa pakkuda seda, mis rahuldaks harituid. Ja põhiliselt nõuab sama ka rahva teadvusetum osa.

Tõsi, toitvatki tuuma peab elulisel kirjandusel olema. Ja viljaks kujuneb ainult mahl, mis tõuseb rahva, rahvuse kui sellise organismist kirjanikusse, pääseb temas teadvusele. Mõned nimetavad seda mahla järsult — vereks.

Põhjakaarlasist, kes kõik kirjutamas on rahva pärast ja rahvale, räägivad tegelikult rahvast enam või vähem mööda kõik, ilmselt seda teeb Metsanurk, teevad mitmeti ka teoreetitsejad. Palgil vahest on küllalt tabav suund, aga ta sihhib liiga lähedale; Raudsepa sektor on liiga lai, kindlama märgita. Poeet, Schütz, usaldab mõistust ja temperamenti võrratult enam kui intuitsiooni; tagajärjeks on almanahhis distihhone, mis mõjub jutujamamisena; ehtne, aga „kahjuks“ puht-tundmuslik *Matus* (punane); *Läbi töötavate tänavate* — kirjeldus hää ja käredate elutahtega. Siin tajub värssluule kui pioneeri osa kirjanduses. (Samas ergutavas duuris on kirjutatud Barbarus *Eroica*, värssjutustuse, *Looming* 1932, nr. 1.) Schützi praegune laad mõjutabki otseselt küll ainult literaarselt huvitatuid; töölisrahvast, kelle poole ta tihti pöördub, vist nii kergesti ei liigutata.

Harald Paukson

ALEKS. KÄÄR: ANUT KAIO
Sõejoon.

Eksirännak

A. Kaio:

Katkend samanimelisest meile avaldamiseks saadetud omapärasest naise päevikukujulisest pihtimusromaanist, mille tegelased on rahata vagabundlik mees ja ta naine. Tegevuskoht — järvede ja kaljude maa põhjas.

PÄIKESE tõusul rändasid nad kaudu järveranda, kus tihe padrik vaheldus lagedate, sammaldunud kaljudega. Metsavaheliselt teelt randa minnes tuli ronida üle järskude kallakute ja teravaservaliste kaljurahnude ning minna kitsast vaevaltmärgatavat teerada läbi tihedate, peaaegu läbipääsematuks kasvanud metsasalkade. Olev kõndis ees, hoiatades Maretit samblasse peitunud kivinurga või liig alla ulatuva puuksa eest. Kui tuli soine metsaalune, kandis ta naise sellest läbi süles. Maret tundis kinnisilmi lebedas Olevi lähedust ja ta tugevaid käsivarsi enda ümber. Soovis, et see tee oleks igaveks soine.

All kitsal liivapiiril, kus lebasid tormist purustatud puutüved ja lainetest kaldale aetud kõrkjatükiid, puhastasid nad platsi. Maret lebas liikumatuna, kinnisilmi, tundes päikesekiirte lõõma, pilvevarjude ülelibisemist ja igat vähematki tuulehingust. Olev vilistas unistavalt ja õrnalt. Teda saatsid õhus mänglevad helid. Kuulates ja sügavalt hingates tundis Maret endas suurt, värisevat õnne, mida näis tulvil olevat kogu loodus.

Olev tõusis ja sirutades end näis ta lõbu tundvat oma lihaste tugevusest. Ulatades naisele käe, aitas ta üles. Järve poolt tuli külm hingus, ja Maret hoidis tugevamini Olevi kätt.

Järve põhjas oli teravaid kivikilde. Kaugemal kerkisid hiiglakaljude harjad veepinnale. Olev asetas Maretit ühele kaljule, ujudes siis ise kaugele välja metsastunud saarte poole.

Kui nad jälle käsikäes randa jõudsid, vajus päike metsa taha, ja varjud roomasid üle kitsa liivapiiri.

Jõudes küladevahelisele teele, leidsid nad ühe elamu värava juurest kraavi peidetud korvi, milles mõned pakid. Nähtavasti oli keegi möödamineja läinud liihikeks ajaks majja ning jätnud korvi seniks sinna. Ühe hüppega oli Olev kraavis, avas pakide otsad, ja kui Maret sai astuda vaevalt mõned sammud, oli Olev jälle ta kõrval, kaenla all üks neist pakkest supellina sees. Ma-

reti mõtted ei suutnud kuidagi sündmustele järele jõuda. Esimesena tuli meele vajadus jooksmiseks, kuid jalad muutusid kangeiks, peaaegu värisevaiks, nii et ta vaevu suutis pidada Oleviga sammu. Tekkis tunne nagu kiisuks õhuvool tahapoole, kellegi seljatagant kinnihaaravatele kätele vastu. Ent midagi ei juhtunud. Tee suundus kaudu kallakut alla ning keeras kaugemale sisemaa poole. Maret, heites vargsi hirmunud pilgu Olevile, aimas märkavat ta näos haiglast kahvatust ja huulte kokkupigistamises närvilikkust, kuigi ta püüdis olla segamatult rahulik. Enne teekäänakut vaatas ta tagasi ning haaras siis rahuldustundel Maretit käevarrre. Kirglselt lapsiku rõõmuga püüdis ta aimata paki sisu, kuna ta oli otsast näinud kirjut nahka. Maret tundis tema rõõmust rõõmu. Olevi huvi hakkas temalegi külge ja ta ei julenud arvamistki avaldada, et see nii ei oleks pidanud olema. Linna läheduses pöördusid nad teelt ning avades metsavahel paki, leidsid säält ruudulised kingad, peaaegu parajad Maretile.

Viimase osa teest tegid Maretile peaaegu märkamatult möödunuks Olevi võoravaraomandamise kavatsused, millede mõjul Maretit mõttemaailm ujus kujutluses närvepingutavaist seiklusist, rikkusest ja enda isiku ehte ning riietusega tõstetud võluvusest. Väikesesse majja jõudes töid tõsiolud Maretit jälle tegelikku ellu tagasi, ning kui Olev teda suudlustega tülitas, muutus ta kärsituks ja läks magama — tututuna, kogu igava maailma päale pahandatuna.

Neid külastas jälle nälg. Olev müüs kaks kohvrit ära, aga väljavaateid tulevikku ei parandanud see. Viin pulssis voodi all usinasti, kuid enne selle valmissaamist ähvardas uuesti toidupuudus. Olev käis mõnel päeval järveäärseid supelasutusi külastamas. Maret ükski olles tundis pikkade tundide kestel painajalikku hirmu ning endale seletamatut uudishimu, kuid Olev ei toonud palju midagi kaasa.

Pühapäev — kuum ja tuuletu. Järverannast väljusid valged paadid kaugemel saartel asuvate kohvikute ja supelkohtade poole. Uusi sõitsoovijaid valgus piki tolmuuseid tänavaid eemale linna kuumusest hõõguvatest kiviseintest ja tänavasilutusest. Maret ja Olev jõudsid randa lõunaks. Maret oli erk ja õhuline, huvitatud inimeste liikumisest ja paatidesse tungimisest, püüdes endalegi otsida sobivat kohta ärasõiduks valmistuva paadi juures. Olev näis pahanduvat, kuna Maret tõmbas endale meeste pilgud, kes teda ka hiljem silmadega jälgisid. Tundes Olevi kadedust, tekkis pikkamisi, õige pikkamisi Maretis lõbutunne teise trotsivast sõnatust piinast. Ent tabades õrna, ara pilgu, mis oli saadetud ühelt juba paadisistuvalt naisolendilt Olevile, vaatas Maret suuril, tõsiseil silmil Olevit, ning end üsna tema lähedale surudes, algas kõnelust vabalt ja süvenenult. Heites üleoleva pilgu ümbrusesse, tahtes alla kriipsutada kõikide teiste inetust tema suure, kauni, kiharpäise Olevi kõrval.

Kuuldes nende võõrakeelset kõnelust, andis paadiomanik neile parima koha väikeses kajutis, ja pool tundi kestva sõidu vältel kõneles ta Oleviga huvitatult nende kodumaast. Maret imetles Olevi suursugust rahu, millega ta kõneles ja kogu ümbrusele suhtus.

Saare rannal peatuses tulid nad esimesena paadist. Kaldal oli hiiglakohvik lugematute väljas puie all laiade valgete laudadega. Rõdul mängis orkester. Kuna Olevil oli vaid tagasisõidu raha, möödusid nad kohvikust, minnes mööda saare randa ringikujuliselt, et otsida siin sobivat kohta lebamiseks. Kõikjal oli leabajaid salkades ja üksikult — telk telgi kõrvale lõõdult, tuleasemed ees, kohvikannud keemas. Teiseltpoolt muutus saarepind kaljuseks, tõustes kõrgele ja langedes järsu kaljuseinana merre. Säälgil oli inimkobaraid, ja kivide vahelt tõusis suitsu. Nad ronisid kõrgele üles, hoides kinni üksteisest. Kusil üsna kaljuseina lähedal leidsid nad mugava koha.

Süües näisid Olevi mõtted viibivat emal. Maret haavus ta vähesest tähelepanust talle. Kuid Olev, tehes käega kärsitu liigutuse, laskus vähematki seletust andmata kaljult ning sammus saare keskkoha poole. Naine jälgis kaua tema päevitanud, tugevat kuju — haavunud enesetundel, siis pöördus tüdinenuna. Tal ei olnud enam vähimatki huvi Olevi luurekäikude vastu, olles kaotanud igasuguse usu saagisse. Tal polnud mingit hirmu, et

G. MOOTSE

METSAMUINASJUTT

Olev võiks korda saata midagi väga halba — selliseks teoks oli ta loomult ikkagi liiga häa. Maret lebas ning, lõuga ristipandud kätele toetades, vaatas peaaegu enda all kohisevale merele. Kõikjal oli elevus, liiklemine, rööm. Päratu inimmass näis end tundvat jumalikult inimsoo ürgkodus — looduses.

Saare randa saabus paatidel järjest uusi juuretuli- jaid. Sõude- ja üksikud mootorpaadid ristlesid ümber saare. Kaugemal valendasid purjekad peaaegu lainteta pinnal. Vesi kohas suplejaist; kaljudelt hüppas neid järjest alla voogudesse ning mootorpaatide taga lau- tükkidel liuglesid poisid-tüdrukud. Maret jälgis neid unistavail silmil, mõttes kõike kaasa tehes ja endalt kü- sides, miks temas polnud sädet neist lõbusaist, liikle- vaist, energiaküllaseist noorist.

Saare randa saabus paatidel järjest uusi juuretuli- jaid. Sõude- ja üksikud mootorpaadid ristlesid ümber saare. Kaugemal valendasid purjekad peaaegu lainteta pinnal. Vesi kohas suplejaist; kaljudelt hüppas neid järjest alla voogudesse ning mootorpaatide taga lau- tükkidel liuglesid poisid-tüdrukud. Maret jälgis neid unistavail silmil, mõttes kõike kaasa tehes ja endalt kü- sides, miks temas polnud sädet neist lõbusaist, liikle- vaist, energiaküllaseist noorist.

Olev tuli endassesüvenenult, vilistades. Maret hei- tis talle küsiva pilgu, kuid Olev jättis selle tähelepane- mata. Maret asus jälle järve vaatlemisele, kuigi mõtted olid juhitud mujale. Väljakannatamatuna näis korraga kerkivat nende vahele tüdimus. Kas oli endastmõistetav koosviibimine ilma ühegi pingeta, nii, nagu oleksid nad juba aastaid tüütavas, sunnitud abielus? Olevile tähele- panu pööramata kükitas Maret ning venitas mingit viisi. Mees vilistas tasa, vahel poolvaljult kirudes, nähtavasti leidmata mingit väljapääsu ähvardavast näljast. Maret, olles haavunud, et Olev teda oma mõtetesse ei pühen- danud, surus teda uuesti tõusma kuuldes lõua tugevasti põlvede vastu. Olev tahtis minna uuesti alla, aga pöö- rduis siis, nagu midagi meele tuletades, ja kallistas naist. Maret'i süda muutus kergemaks, rõõmsamaks, kuna Olevi silmis oli sära. Tüdimus polnud nähtavasti veel nii suur, nagu Maret kartis. Enne kui Olev kiviseinte taha sai kaduda, viipas Maret talle käega.

Tundes endagi liikmeis vabalt liikumistahet, ronis Maret üle kivitükkide, tehes väikese ringi ümber oma aseme. Nägi palju paare, palju vabu kallistusi ja ka palju ümberpiluvaid, täitmatuid pilke, millistest üks pea- tus temal. Maret tõmbus tagasi mahalaotatud linalle. Olevi tulles tundis ta kergendust, kuna vananev, võlts- ilmeline mees oli lähenenud ta lebamiskohale. Olev hei- tis kahtlase pilgu võõrale, ja Maret'i kõrvale maha istudes pani talle käe ümber piha ning laulis kauni laulu oma emakeeles. Vabalt ja selgelt kõlas see vastu kaljudelt. Ümbruses tõusid uudishimulised püsti, et teda paremini näha. Uhkelt tuksus Maret'i süda. Olev aitas siis nais- sel tõusta. Riidepakki võttes ja end tugevasti üksteise vastu surudes läksid nad alla, erutatutena, kaunitena ja uhketena. See oli oma rahvuse trotsiv uhkus. Metsas kohviku taga istusid nad veel, kuulates muusikat, ja Olev lebas, pää Maret'i süles. Ent puude varjus oli vilu ja riietunult polnud enam huvi jääda saarele. Esimeste paatidega lahkusid nad.

Sattudes paadi lõppu ringikujulisele pingile nagu näo vastu paljude paaridega, kel võõrad ebatäiuslikud näod ja kehavormid, leidsid nad endis jälle ununenud ja harjumuse mõjul nägematuks muutunud ilu, ning üks- teise najale toetades vahetasid südamlikke meelitusi. Silmapiirile lähenev päike kuldas järvepinda, linna kau- geid torne ja üksikuid punakaide veest kerkinud kaljusid, tekitades Maret'i hinges suure heliseva rahutunde. Ran- nale jõudes kerkis kaugele järvepinnale udu, mattes pu- nase päikeseloojangu laialivalguvasse, kahvatusse häma- russe. Pikkamisi ja õnnelikena tulid nad koju. Teel avaldas Olev Maretile ainsa võimaluse rahapuudusest pääsemiseks: tuli otsida tööd.

Tsüklilist „Ühe naise portreid“

Ooperilauljanna Sigrid Holm-Tedder (†)

Ludvig Tedder

Ludvig Tedder:

KEVADE

Õrnahelgise kevadpäeva õhtul istud sa suvila rõdul ja vaatad vaikusesse. On kevade õitseag... On vaikinud kevade tuuled, rutanud kevadised veed... Nüüd on päevad täis päikest, laulu, elu ja õisi... Õhtud ja ööd nii vaiksed ja hämarad, täis armu ja igatsust... Kevade naerab, mängib ja laulab...

Üksindaselt seisab sinu suvila suures pargis. Nii palju lilli... Puud ja põõsad täis õisi... valged, punased, sinised, kollased... õhtu hämaruses kaotavad nad värvide helgi... Õhtu hämaruses on õied õnnelikud... nad armastavad... anduvad... suudlevad...

Olge õnnelikud — peagi möödub kevade — nii palju õisi on juba langenud — vaipadena katavad nad muruplatse ja alleid...

Imeline igatsus täidab sinu rinda. Mõtled armsamale... Mäletad kohtamisi, kõnelusi, jalutuskäikusi kuuvalgeil õil... Kontserdid, ballid — ja vaiksed talvised õhtud... Nüüd on kevade...

Võtad rinnalt väikese, kalliskividega ilustatud medaljoni, avad — ja vaatad väikest portreed...

Surud oma palavad huuled medaljoni külmale klaasile... Surud medaljoni rinnale ja mõtled...

Tumedal taeval säravad tähed...

Su keha läbib tasane värin — tõused üles ja vaatad hämarate puude vahele, nagu ootaks sa kedagi. Ainult õrn udu... Su pää on nii palav, su kehas on imeline uim.

Lähed suvilasse ja valgustad saali. Vaatled ennast peeglis. Sinu silmad on nii suured ja tumedad... Tahaksid, et ta sind näeks...

Võtad vaasist lille, puudutad sõrmega lille väikesi lehekesi ja loed: „armastab — ei armasta — armastab... armastab!...“ Sa oled õnnelik. Usud lillesid. Usud saatust. Suudled lille lehekesi.

Võtad sahtlist mapi — säääl vahel sinu armsama luuletised — sulle pühendatud. Võtad nendest ühe ja loed:

— Otsin lilli, mis kauneimad maailmas, mis kasvavad sinetavate mägede üksinduses... Nii valged, väikesed ja õrnad on lilled... Nende aroom... Nii sügavad on mägede kuristikud, mille kallastel õitsevad lilled... Nendest lilledest valmistan sulle pärja...

Laskun merede sügavusse — otsin pärleid, kaunemaid pärleid, mida sünnitanud merede sügavus... mis helgivad kui öised tähed... Nendest pärlitest valmistan ehte, mis ilustaks sinu kaela ja rinda...

Kuulan looduse laulu, metsa mühinat, mere kohinat, kõrbe vaikset hüüet... põhjamaa suveöö unistavaid hääli... Ühendan kauneimad helid ühiseks lauluks — sinule...

Sa naerata õnnelikult. Võtad uue lehe ja loed. — Naerata uuesti.

— Armastad mind... Kuulun sinule. Minu ilu — ja igatsus... kuulub sinule.

Paned luuletised sahtlisse tagasi, kustutatud tuled, tõmbad mantli koomale ja lähed tagasi rõdule.

On hämar kevadöö. On tunda rohu ja lillede lõhna... Öö on täis armu ja igatsust... Õied suudlevad ja anduvad...

Korruga kostab kaugel öös kummaline laul, kostab kaugele vaikusse, täidab teda kirgliku igatsusega. Nii heledalt ja õrnalt ujuvad, paisuvad — vaibuvad helid ääretus vaikus — kaugel metsas laulab ööbik. Vaikis. On kuulda ainult kaugenevaid helisid... Uuesti laulab ööbik. See on igatsus õnne, armastuse ja armsama järele...

Nagu unes kuuled sa ööbiku laulu, nagu unes räägivad sinu janunevad huuled:

„Suudle mind... kuulun sinule...“

Sa oled kevade.

Ludvig Tedder

Kosjakäik

Agnes Taar:

Toim. poolt lühendatud katkend Agnes Taari operetist „Veskiheid“.

Järvearu peremees (koputab ja astub sisse, magusalt):
Tere, kena Laine!

Laine (pühib ruttu silmad kuivaks, tõuseb üles): Tere.
Järvearu onu. Tahtsite muidugi isaga rääkida?
Teda ei ole kodus.

Järvearu peremees (muigab): Noh, kus ta siis on?

Laine: Alevisse sõitis.

Järvearu peremees: Soo, soo. Nii, nii. Noh, pole viga —
mul oli sinuga ikka kõige rohkem asja.

Laine: Minuga?

Järvearu peremees (astub harkisjalu Laine juure, ajab
rinna ja kõhu ette):

Vaat' siin seisab sinu ees
Järvearu peremees
Kõige toreduse sees.
Kas ta pole kena mees?!
Rikkaim üle valla ta,
Kuulsaim kihelkonnas ka.
Seda kõik' sull' pakun ma,
Sest sind tahan kosida!

Laine: Mis? Mis see tähendab?!

Järvearu peremees: Mis see tähendab, kenakene, seda
näed sa kohe! (Võtab ukse lahti, vilistab ja tõmbab
käega sissepoole): Vhüüt! Sisse!

(Ilmuvad marsitaktis: karjane määratu suure punase
viinapudeliga kõige ees, 3 sulast, ühel suur kukk, teisel
hani, kolmandal põrsas süles, ja 3 tüdrukut, ühel kaks
suurt saiapätsi kaenlas, teisel — suitsetatud seasink, kol-
mandal võilänik; seavad end kahele poole ritta, poisid
paremale, tüdrukud — pahemale.)

Järvearu peremees:

Kas näed nüüd, oh ilus Laine,
mu pere kinkidega siin?
Siit nähtub, et ma pole vaene:
vaat' selles pudelis on viin,
ja siin sull' kingiks põrsa toome,
ning kuke (näitab), ani, sinki ka!
Me täna kosjad ära joome,
Sull' pühalikult tootan ma!

(Tõstab žestikuleerides viinapudeli kõrgele. Muu-
sika, sulased ja tüdrukud tantsivad lauldes):

Vaat', siin seisab sinu ees
Järvearu peremees
Oma toreduse sees,
Kas ta pole kena mees?
Rikkaim üle valla ta,
Kuulsaim kihelkonnas ka.
Seda kõik' sull' pakub ta,
Laine, mine talle sa!

Järvearu peremees (sulastele): Te rääkige mu varandu-
sest nüüd!

I sulane: Me peremehel põrsaid nõnda palju...

II sulane: ...et otsa ega äärt ei ole neil.

III sulane: Ja sahvris tünn meil täis on haput kalja...

I sulane: Ja kanu, kukkesid ka hulka meil.

I tüdruk: Ning lehma, lambaid laudad täis on kiilut...

Karjane (ruttu vahele): Üks valgesaba talleke säääl ka!

II tüdruk: Ja astjas rasvapätsid, lihaviilud...

III tüdruk: Ning ait täis hiiri, rotte kuhjaga!

AGNES TAAR

Rahvatükkide „Emake maamuld“ ja „Veskiheid“ autor

Järvearu peremees (näitab näpuga I sulasele):

Sa ütle, mitu hobust on mu talus
ja mitu sälgu noort veel hirnub salus!

I sulane (Laine poole): Viis hobust on mu peremehe
talus...

Järvearu peremees (näitab II sulasele, keerutab ise
uhkelt vurrusid):

II sulane: Ja sälgu kolm veel hirnub salus.

Järvearu peremees (III-ndale sulasele): See kokku?

III sulane: See kokku üheksa... kokku... (mõtleb, loeb
sõrmedel): See kokku üheksa.

Järvearu peremees: Loll, see kokku ka-hek-sa.

III sulane: Just nii, see kokku üheksa.

Järvearu peremees (käega laialt žestikuleerides):

Ja sinna ulatab mu põlde viir,
kus lõpeb meie silmapiir!

Kõik (kordavad): Ja sinna ulatab ta põlde piir,
kus lõpeb meie silmaviir.

Järvearu peremees (osutab oma kõhule):

Siin tunnistajaks hääks veel minu kõht,
Missugust vara sisaldab mu rikas koht.

Kõik (kordavad):

Siin tunnistajaks hääks see ümargune kõht,
missugust vara sisaldab me peremehe kõht!

Järvearu peremees (läheb Laine juure, haarab ta pihast):
Nüüd, kaunis Laine, tead kõik, mis sul mu varan-
dusest vaja teada. Seepärast küsin ma sinult selge
sõnaga: Kas tahad mulle naiseks tulla?

OSVALD JUNGBERG

PORTREE

Laine (kes kogu aeg tummalt ja osavõtmatult seda stseeni jälginud, elustub, lükkab Järvearu peremehe endast eemale): Teile naiseks! Mitte iialgi!

Järvearu peremees: Mis? Mis sa ütlesid?!

Kõik: Mis? Mis sa ütlesid?!

Laine (Järvearu peremehele): Kas teie ei kuulnud öieti? Noh, siis ütlen teile veel kord: Mitte iialgi ei saa ma teie naiseks!

Järvearu peremees: Või nõnda siis! (Pool-valjult): Kuule mul näljavarest, või seda julgeb ta mulle näkku kraaksuda! Mis sul viga oleks mu kullahunniku otsas istuda. Äh! (Valjusti): See on ju teotamine ja haavamine, minutaolise mehe kosjad tagasi lükata!

Sulased: See on teotamine ja haavamine jah, meie-tao-liste meeste kosjad tagasi lükata!

Kõik (itsitavad šalaja ja parastavad tagaselja).

Laine: Palun, jätke mind nüüd üksi. Ka teie kingitusi pole mulle vaja, võite jälle tagasi viia.

Järvearu peremees: Aga... aga sinu isa lubas sind mulle, jah, just lubas!

Laine: Minu isa? Mina luban end ise ja keegi teine ei saa mind lubada.

Sulased ja tüdrukud (hakkavad ühes kingitustega ukse poole liikuma):

Nüüd läki jälle kõik —
ei õnnestund me käik! (Ära.)

Järvearu peremees (katsub veel kuidagi Laine oma nõusse saada): Aga, Laineke, mul on kulda, palju kulda, kõik selle saad omale, kui mulle tuled. Kõik teenijad on sul ees ja taga ja võid siidis ja same-tis käia...

Laine (vahele): Hoidke kõik omale, mulle pole seda vaja.

Järvearu peremees (endale): Aga ma tulen tagasi ja ostan su endale, ostan su viie miljoni eest endale, su isa on raha päälle maias. (Ära.)

Laine: Niisugune vana ahv! Kui ta ka silmist saadik kulla sees istuks, ei läheks ma talle. Aga, Leo, kui sina mind unustad, kui sina mind petad, siis... siis lähen esimesele kaabakale, kes mulle vastu tuleb. (Võtab rätiku ümber, väljub.)

Kontrabassist Ludvig Juht

Jooni kunstniku elukäigust ja loomingust

MEIE reprodutseerivate kunstnike peres helikunsti alal on Ludvig Juhtil erilisem koht, kuna ta on tuntud laialdasemalt ka välismaal; üle muu — ta on suur virtuoos, ja eriti veel raskel mänguriistal kontrabassil, millelise mänguriista kunstnikke üldsegi vähe, päälegi veel laialdasema kuulsusega. Ludvig Juht andekana ja eestlasliku visadusega on jõudnud oma märgitavate saavutustega läbi paljude tõkete ning raskuste.

Sündinud aastal 1894 Väägveres, Tartumaal, saab oma esimese muusikalise äratuse, s. t. kooli (kui seda sõna siin lubatakse tarvitada) küllalt tuntud muusikategelase Taavet Virkhausi juures, kes oli tol ajal Väägveres kooliõpetajaks. Juht oli siis ainult seitse aastat vana.

Õppinud Väägveres, pannakse Juht Tartu linnakooli, kus jällegi tal võimaldub jätkata oma muusikaharrastust tol ajal Tartus tuntud muusikapedagoogi hra Alba juures. Linnakoolist Juht lahkus tagasi isatallu, kus püsib kuni 18 a. vanaduseni, kogu aeg aga tegeldes muusikaga.

Virkhausi juures ta õppis puhuma kornetti. Kaheksateist-aastasena lahkudes kodust saab ta koha Tartu tolelaegsesse „Imperiali“ posauunistina. Siin püsib ta teenistuses neli kuud. Seejärel ta saab kontrabassisti koha kino „Idealis“. Ja siin püsib Juht kuni maailmasõjani.

Kuid Tartus suvekonsertidel mängib kaasa Peterburi konservatooriumi õpilane Eller. Ja viimane on, kelle käest Juht saab enam-vähem korralikku õpetust paari suve kestes, kuidas kontrabassi mängida.

Maailmasõja alul viidi Tartust lahtisem rahvas Riiga kindlustustöödele. Ka Juhti ähvardas sama saatus. Kuid ta põgeneb selle eest a. 1915 Oranienbaumis, harjutades kogu aeg oma kontrabassil. Veetnud suve siin, siirdub ta Peterburi kohale, õppides siin ühe Marina teatri kontrabassisti juures. Siin taheti Juht mobiliseerida sõjaväkke. Kuid ta otsustab põgeneda selle eest. Sõidab valepassiga Soome, et Torneo kaudu pääseda Ameerikasse. Alustanud Torneo poole reisi, ta vangistatakse paari jaama järele ja paigutatakse Helsingi vanglasse. Siit tal õnnestub kirjutada vene soomuristeleja „Andrei Pervosvannõi“ — kapellmeister Torvainisele, kes mõne päeva pärast tuligi ja päästis vabaks Juhti, misjärele viimane pidi astuma nimetatud sõjalaeva orkestrisse. Viimase orkester koosnes 46 mehest, ja Juht mängis siin esimest baritoni. Samal ajal aga harjutas kontrabassil edasi kas või all söeruumis. Siin Juht asutas keelpill-orkestri, selleks koondas siia 14 eestlast. Üle aasta Juht teenis laeval. Siis pääsis siit välja. Tartus ta aga viidi sõjaväe komisjonisse kahe palja mõõga vahel, kuna vastavad paberid olid jäänud laevale. Sõjaväe komisjonist ta aga vabaneb ja sõidab Soome. Helsingis parajasti otsiti linnaorkestrisse bassisti. Juht kandideerib sellele kohale ja ta võetakse orkestrisse. Siin ta püsib kogu revolutsiooni aja kuni 1918. aasta kevadeni, mil valgekaart vallutas maa. Seejärel Juht saabus Tallinna hra Kulli juure. Viimane võttiski Juhti *Estonia* orkestrisse, mis andis siis kontserte Harjuvärava-mäel.

Kord Kull juhtus päält kuulama, kuidas Juht harjutas. Poolvägisi seepäale ta siis sundis Juhti esinema solistina. Ja Juht esineski, mängides Griegi *Solvejgi laulu* orkestri saatel. Esinemine õnnestus. Järgmisel nädalal Juht esineb jällegi orkestri solistina — ja sügisel väga sagedasti kontsertidel.

Juunis a. 1918 algavad Juhti esinemised solistina ja ka ringreisid mööda maad, mis kestsid kuni a. 1920, Vanemuises ja Riias.

Kuna Juht oli rahvale tundmatu, samuti ka esinemine kontrabassil seni nägemata, tuli esinejal tavaliselt oma esinemistele juure maksta.

Aastal 1920 Juht tuleb Tallinna ja annab oma lahkumisetendused „Mustas Kassis“, saades õhtu päält 3000 marka. Nii esines ta kaks nädalat, teenides veel lisatasu. Ja seejärel 1921. a. märtsis, kogunud 60.000

marka, ta sõidab Saksamaale end täiendama. Ta peatub Berliinis muusikaprofessori Paul Juani juures, õppides kompositsiooni. Siin ta teenib ise, osalt saab toetust kodumaalt, annab kontserte Berliinis, Baieris ja mujal Saksamaa linnades. A. 1924 käib kontserteerimas Pariisis, Riias neli-viis korda jne. Paul Juani juure jääb ta õpilaseks kuni 1927. aastani. Kuna Saksamaal elamisvõimalused halvenevad, saabub ta nimetatud aastal tagasi kodumaale, astudes *Estonia* orkestrisse, kuhu jääb poolteiseks aastaks. Omanud tuntuse kontsertide kaudu Berliinis, saab ta a. 1929 kutse Londoni Savoy hotellilt astuda säälsesse orkestrisse. Juht võtab kutse vastu ja lahku kodumaalt. Ta on Londonis 1932. a. alguseni, mil välismaalastele siin ei võimaldata tööluba.

Saabudes kodumaale L. Juht kavatseb võtta ette Baltimaal kontsertringreise, esmajoones Riias ja kodumaa linnades, siis Soomes ja Skandinaavias, kuni võib-olla avaneb uuesti võimalus asuda Londoni.

Kuna kontrabass soolopillina on harukordselt tarvitav, on ka eriti piiratud vastav repertuaar. Siin on nimetada ennekõike vaid Botessini ja Kussevitski nimed, kelle teoseid Juht ka kogu aeg on ette kannud. Botessini *Kontsert-duett A-dur, Tarantella, Elegie*; Kussevitski: *Kontsert fis-moll, Chanson triste, Valse miniature, Humoresque* jne. Kuid Juht on ka ise loonud rea kontrabassi-palasisid, mida on siis ette kannud. Prof. Juani juures lõpptööna on mainida ta *Orkestri tants* suurele orkestrile. Viimane on kantud ette Berliinis ja R. Kulli juhatusel Tallinnas ning Riias. Siis kontrabassile: *Legend*, kontsert; *Souvenir* orkestri ja klaveri saatel. Ka on ta töötanud ümber Mozarti kontserdi, lisades lõppu oma kadentsi. Londonis on ta komponeerinud kontrabassile kontserdi Cis-mollis orkestri ja klaveri saatel ning *Tarantella*, samuti orkestri ja klaveri saatel.

Kuna meil olemas kontrabassil soliste, siis ka kodumaa heliloojad võiksid luua kontrabassile, millise repertuaari puudust tuntakse.

J. P.

A. KAIGORODOFF

MEREL
Tempera

Joh. Tõnson — Töölisteater

Hilda Gleser, Estonia-Töölisteater

*Ly Lasner „Iiri roosis“
Draamastuudio*

Joh. Tõnson — „Sõdur švejk“

Tallinna teatrikiri

Jaan Pert:

Ülevaade

3

Tallinna teatrielu uuel aastal — mida siin võiks olla eriti mainitavat? Päälegi jaanuarikuu puhul, mis teatavasti üldises korras on üks sisutumaid, tagasihoidlikumaid.

Ja tõesti — jaanuaris gastrolleeris meil välismaisi külalisi enam kui tavalisest, ja just samal põhjusel: rahvusvahelises ulatuses jaanuar on kõige tänamatum internatsionalistidele. Need siis valguvad kolkadesse, mis muidu jäävad külastamata, et vahest neis saavutada, loorbereid lõigates — otsitud kassat.

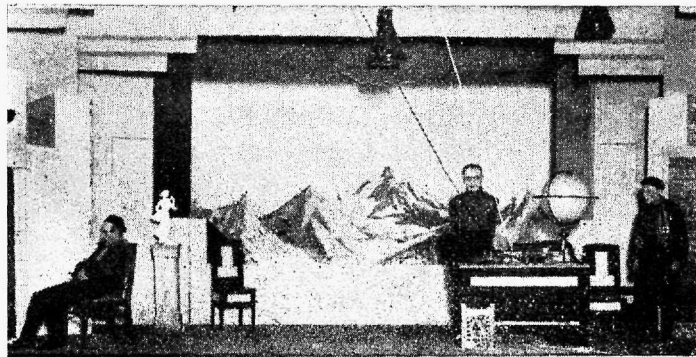
Võiks isegi kurioosumina märkida, et samal õhtul astus üles kaks või rohkem kuulsust tõmbenumbritena, nii et neil tuli jagada eneste vahel võimalikku menu. Nii dirižeeris *Estonia* sümfooniakontserti küllaltki kuulus itaallane, aga samal kontserdil lisaks esines Smirnov. Siis esines D. Smirnov *Estonia* ooperis, ja kui tast ei jatkanud publiku toomiseks teatrisse, lasti esineda ühes temaga kuulus läti bassist Kaktin.

Lisaks loetetuile esinesid — saades kunstilise fiasko — balleriin Parnell, kunagine Peterburi ja hiljem Varsavi balletis kaasatantsija ühes kino- ja lavanäitleja Runitšiga. Arusaamatu, miks need kaks erialalist kunstijärglast esinevad koos; ka jäi mõistmatuks, mida ja keda küll need kaks venelast tahtsid õnnestada oma kabareelise „kunstiga“ *Estonia* kontsertsaalis!

Teatriuudistena jaanuaris on mainida *Estonias* Ben Hechti ja Mac Arthuri komöödiat *Kõmu* ning *Draama-stuudios* M. Metsanurga mängu kolmes vaatuses *Aguli-rahvas läheb ajalukku*. Mõlemaid lavastusi kroonis suhteline menu, kuigi nende puhul on võimalik mitmesetmes jääda soovima.

Kõmu on kahe ameerika kohtureporterite ameerikaline suleseptsus, mitte just nõrk oma lavalisuses, kuid mil ei ole muud sisu kui anda võimalik pilt armetute sulekuradite-reporterite elust, kusjuures üldmulje ometigi lõpuks kujuneb janditsevaks.

Estonias lavastas selle A. Lauter. Viimase kätt oli tunda õige palju. Tundus distsipliini ja stiili laval. Ent — elu-olu, autorite poolt tahetud realismi puudus poole-nisti. Millegipärast peaaegu kõik reporterid vihastusid hüsteeriliselt kõneldes oma telefonitorudesse. See oli ilmne ja põhjendamatu ülemängimine. Ja üldse — liigne teesklemine polnud õige. (Kaarte mängiti külapoistena pilduvalt, kes teevad oma esimest partiid). Polnud ka viga paiguti retooritsemise tundelisuses. Imelik — meil tegutseb praegu nii palju reportereid, need helistavad meil iga päev ühest toast samal ajal ametasutusi mööda — aga näitlejaile on need kuidagi tundmatu maa elanikud. Hugo Laur, A. Üksip ja F. Moor tõlgitsesid suure

Stseen Karl Rumori „Valgest naisest“ Töölisteatris.
Lavast. — Fr. Põldroos, dekoraator — H. Tamm

andumusega oma osi reporteritena, kuid teised reporterid jäid ometigi liialt vähe tüüpideks. Ka Woodenshoes, ideedega politseinikuna A. Michelson, jäi skeemlikuks. Juba plastilise kujuna osutus A. Lauteri endatõlgitus kõrilõikaja osas, siis H. Gleser uulitsatüdruna lõi elastilise ja psühholoogilise usutavusega kaju, täiesti rahuldas ka H. Jõgi väikeses käskjala-osas. Ja teised? — linnapää, politseiülem — need tundusid küll puudulikult oma ametkohtadele sobivaina.

Kuna ses teoses palju osalisi ja autorid osale on annud oma individuaalse iseloomustuse, siis tundus küll üht: *Estonia* näitlejaist selle teose jaoks oli vähe.

Kõmuga H. Paris pühitses oma 20 aastat kestnud lavategevust. Tunneme Parist *Estonia* lava kaudu üle kümne aasta. Ta on esinenud paljudes, ka õige kandvais osades: Shakespeare'i *Veneetsia kaupmehes* Shylockina jne. Ta ande iseloomus tunduks nagu midagi sünget, mässutsevat. Ja ta on ka esinenud vastavais osades (*Kolme krossi ooperis* tänavakerjuste organisatorina juhuina; *Tules* tormitseva inglasena; *Antonias* endise aadlikuna jne.). Ka käesolevas teoses — *Herald Examineri* väljaandjana.

Paris antud osas lõi õige painduva ja tiheda kaju, olles valinud oma juubeliks mitte just tänuväärse, aga ometigi oma annet välja paista võimaldava osa.

Paris on sõna otseses mõttes realist laval, veidi jäsakas, aga küllalt imposantne, et mitte jääda varju teiste seas.

Ka on Paris lavastanud, kuid ta lavastusist erilisenä pole jäänud meele ükski, kuna need on olnud eeskätt kerged komöödiad. Iga töö loomulikult väärrib lõpuks kiitust, endastmõistetavalt siis ka näitleja oma. Kuna mainitud juubilar on töötanud võrreldes lühemat aega meie teiste olnud juubilaridega, esimesel siis ka seni pikemalt peatuda pole olnud võimalik, aga ees on tee lahti laiuti, pikuti, üles ja alla. Loodame, et juubilar jääb ja jõuab meie teatri üheks julgeks piigikandjaks — meie teatri silmapilgu olemasolu-võitluses.

Stseen V. Škvarkini „Petisest“ Töölisteatris.
Lavast. — Fr. Põldroos, dekoraator — H. Tamm

Stseen M. Gorki kuulsast „Põhjas“ Töölisteatris.
Lavast. — Gleser, dekoraator — H. Tamm

ED. REINING
Töölisteatri tegevusjuht

FR. PÕLDROOS
Töölisteatri näitejuht-dramaturg

M. Metsanurga Agulirahvas läheb ajalukku Draamastuudio laval on isegi juba mitmes algupärane sel hooajal meie lavadel. Ja, huvitav küll, igauks neist on leidnud võrdelise menu, mis isegi suuremal samal ajal repertuaaris püsivaist häistki välismaade autorite teoseist.

Agulirahvas läheb ajalukku ei ole teos nõudlike preentsiooniga, on kohati satiiritsev, tõgav vaatamäng agulirahva ja tõusikluse karjäärismi arvel, kusjuures autor ei suuda hoiduda avaldumast oma pahempoolset maailma-vaadet „ideaalsete“ tegelaskujude suu kaudu.

Õigupoolest laskub see kohati tegevuselt rahvakomöödiasse, sagamisse, jooksmisse laval, kusjuures pillutakse vaimukaid vängusi, tõgamisi, mis lõppude lõpuks saavutavad ka oma menu.

Tegevuses puudub kontsentratsioon ja sihitudlikkus, ja siis tuleb tegelaskonnal oma mänguga võita menu ja saavutada hoog. Mis selle teose päämiseks vooruks, on sisuline lokaalsus ja vahest ka aktuaalsus. Põ-

hikonstruktsioonilt aga on kujud enamikus vähe reaalsed, psühholoogiliselt puudulikult kujundatud. Võtame koolitüdruku, võtame tööliste Sirgo. Miks need askeldavad kaasa ei asja eest, teist taga vastandlikult oma sisemisile veendumusile teiste „klunkeril“?

Ja lõpuks — kas lihtsalt autor ei tee pattu, asetades oma satiiri-valangu objektiks kolm agulineidu, kelle ideaalid on küll naeruväärased, kuid kes sellistena nagu nad on vääriskid eeskätt kaastunnet?

Draamastuudio tegelaskond Paul Sepa juhatusel näitas siin ilusat tööd, ja õhtu möödus kuumendatult applauside saatel. Oli ju üksikuid libastumisi: S. Reek koolitüdrukuna algas ajast ja arust rütmilise, õõnsa kõnega. R. Klein ajakirjanikuna ehk farsitses paiguti (kuid seda suure menuga); A. Papp riigiametnik Martana jäi üldkujult kuidagi liig karedaks-nukeliseks. Kuid koosmängus oli hoogu. R. Klein otse vallatles paljudes stseenides publikuga; samuti ka M. Möller.

Üleni tervikliku läbipõlenud elumehe kuju lõi A. Mägi ning A. Grosstal aferist-ärimehena, Alev Sirgona ja E. Vaarman preili Maarana kandsid oma osi märgitava andumusega. Kuid lõpuks — autor nagu ei märkaks õige punktiga lõpetada. Iseenesest komöödia ta laseb lõppeda surmtõise vihjega uuele maailmakorrale. Kuid see pole ju kooskõlas teose seni arenenud stiili ja tegevuskäigu sügavusega.

J. Pert

Sellest kodanlikust ja ühest teisest kunstist

Ilmar Rebane:

Arnold Mere artikli puhul Olionis

OLIONI 11. numbris 1. a. Arnold Meri käsitleti lihtsimeelselt proletarset ja kodanlikku kunsti. Ta on paisand kergelt paberile järjestamatuid ja sidumatuid mõtlevälgatusi. Samase sule kergelt jooksu iseloomustab ja tunnistab vist kõige paremini omapärane libistumine pärit küll A. Mere ühest teisest artiklist Berni konventsioonist taganemise puhul, kus Victor Hugo monograafia autorist prof. J. V. Lehtonen'ist on saand Joel Lehtonen. Monograafia autori nimes esinev „J“ ei peaks ikkagi põhjustama kirjandusloolase metamorfoosi loovaks kirjanikuks!

Arnold Mere poleemika käesoleval hetkel oleks vahest kohane, oma põgusast käsitelust ta katsub näidata proletarset kunsti võimatust. Aga katse jääb katseks ja proletarne ning kodanlik kunst asjaks, mille sisu A. Meri haarata ei suuda. Lubatagu ka allakirjutanul üritada mõningaid põhimõttelisi ja sisulisi seiku, millele A. Meri küll on viidand, jättes nad ometi lahendamata!

*

Leonardo da Vinci ütleb: kunstnik on peegel, reflekteeriv kõiki olukordi, liigutusi ja värve. Siit võime eraldada kolm momenti kunstilises loominguks, aga ka inimese teolaadis üldse: 1) algkujut, millest lähtub refleksioon. Seega peegeldumise protsessi esimene lõik seisab välismaailma piltide või muljete vastuvõtmises ja nende fikseerimises kunstniku — peegli poolt; 2) nende koondamises, järjestamises või keskendamises mingi idee, hinnangu või vaatesuunitluse ümber, s. o. suhtumises neile; ja 3) — viimane protsessijärk seisab tekkinud pildi või kujutluse valamises vormi, s. t. selle tagasipeegeldamises maailma, temale reageerimises teoga. Tõsi küll, need momendid esinevad seotult ja kasvavad üksteisest välja, kuid skeemi üldpilti see ometi ei muuda. Võime aga küsimust haarata hoopis laiemalt, võime oma skeemi üldistada igasugusele inimlikule teo-

Draamastuudiolasi

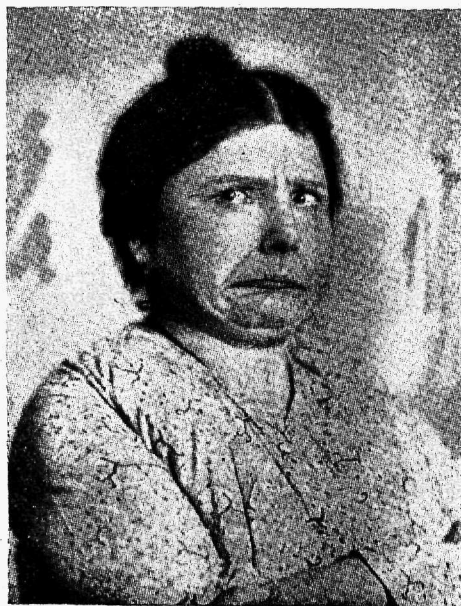
*L. Kalmet, Draamastudio teatricalitsuse
esimees, näitejuht ja näitleja*

O. Aloe, Draamastudio talitusjuht

*E. Tinn, Draamastudio.
„Mäng surmast ja armastusest“*

*M. Möller, Draamastudio.
„Sellega taban seda meest“*

ARNO VIHVELIN

„SÖDA“

ARNO VIHVELIN

„TULD!“

laadile, hinnangulle ja vaatele, sest otseselt või kaudselt kõik psüühilised elamused kasvavad välja inimese ümbritsevast maailmast ja tema mõjustis. Tajume neid elamusi aistingukompleksidena, millega kaasas käib tundeline joon, mis vastava tunnetuseseme suhtes määrabki inimese suhtumise, hinnangu või teolaadi, mis võib esineda väga mitmesugusel reageerimise viisil; isegi reageerimise puudumine, ükskõiksus, on suhtumus küsimusele. Kuid see tundelisis valib ka endale tunnetusesemeid, vormib neid ümber, täiendab, näiteks arst, kes eluaja on lõigand pimesooli, näeb elus ainult neid. See on ka erisugune, reageerib ja hindab erisuguselt erikuteselistes: riigimeestes, teadlasis, kunstnikes, filosoofides ja eriklassi kuuluslikeski. Kuid kindel on, et iga inimene suhtub kuidagi elule, käitleb kuidagi ümbritsevaid esemeid ja isikuid. See on hindav eluvajadus teaduses, filosoofi mõtiskluis, vabas töös ja igapäevases elupraktikas, samast juurest on pärit ka kunstiline looming, maailmasuhtumuse ja maailmahinnangu eri avaldumisevorm kunstniku juures. Aga veel edasi, ka eri miljööst võrsund kunstnike tundelaad ja teguviis on erisugune. Tööliskonna keskusest võrsund oma tundelaadiga kunstnik näeb ja hindab maailma teisi ja teisest vaatevinklist kui tema kodanlasest ametivend; tema temperament on teissugune, temale avalduv ja teda ümbritsev elu on teine, tema lahendab teisi probleeme ja näeb elus teisi huvialu.

On ilmne järelikult, et igal ajajärgul ja klassil peaks olema oma kunst, sest iga ajajärk ja iga klass on võrsund välja eri miljööst, evib eri maailmavaate, eri tundelaadi ja eri hinnanguviisi, eri ühiskondliku ja majandusliku korra. Sama vahe kui vaimuliku ja rüütelluule vahel on ka aadliku- ja tööliskirjaniku loomingu vahel, on ju neil eri hingelaad, eri tahe ja tunne, on ju nende silmad avat erinevalt elunähteile.

Ka romantika, minevikuharrastus, mis küll näib esinevat sidumatult oma epochhist, kasvab siiski välja oma ajajärgu olemusest, antud juhtumis elu mittemõistmisest ja eluga mitte-sammupidamisest. On ju tollal lõpud valitseva uute vaimsete jõudude juurevool, mida kajastab uuduse ja algupärase puudus kunstilises loomingu.

Lõppeks ka tugeva ja võimsa kunsti puudumine on olenen omast ajajärgust. Kui ei suudeta hinnata või mõjutada olevikku, kui elu on rikkalikum, kiirem ja kirevam sellest, mida võiks pakkuda kunst, saab tekkida vaid sügav, ebainimlik traagika või äärmiselt koomiline naljakunst, nagu seda tõendavad vene kogemused revolutsioonijalt või maailmasõjaaegsed tähelepanekud Euroopas.

See kõik tõendab kunstiteose siduvust elupraktikaga. Kunstiteos on loov ning kujundav, maailma-rikastav ja -ehitav, avaldumisele tungiv tahteakt. Kunstniku tundelaadi analüüsid, leiame säält vajadusetunde ühiskonda teenida, teda aidata. Kunstnik tahab maailma õilistada, rikastada, teda mõjustada oma tahtesuunas. Mainimaks mõningaid nimesid, ärgem möödugem L. Tolstoi'st, G. B. Shaw'st, Multatuli'st või V. Hugo'st!

Küsimine nüüd, kas saabki rääkida kunstiteosest, mis pole seot eluga või veel rohkem, mis tahtlikult või tahtmatult ei mõjosta elu, kui juba midagi on väljendat ja läkitet maailma sõnas, pildis, helis või kujutluses? Sest me ei tunne ometi kunstiteost, mis mõlgub looja pääs või mis on peidet kunstniku töötoa tolm, või mõtteid, millest õhk on täis, seda enam et iga mõte tungleb välja, tungleb avaldumisele? Kas kunst saab olla midagi iseisev, absoluutset omaette, ihatume ju tema mõjust misse ja meie tundeisse! Ei ole ju ka tehniliselt täiuslik mürgine mürsk mingi absoluutne mõiste, vaid vaadeldav ainult siduvuses tõelikkusega, oma tähenduses sellele. Aga võib-olla tahetakse näha absoluutset, elust sõltumatut kunsti vananematuis inimlike tunnete tõlgendusis, väljendat inimlikes suhteis, mehe ja naise armastuses, ema tundes magava lapse ees, hirmus, mida keskaegne laulik tunneb maagiliste võimude ees? Ja, kuid juba viimnegi joon pole meile absoluutselt mõistetav, me mõistatame küll katkendlikult ununenud rahvalauliku hirmu, kuid me ei taju selle siduvust tõelikkusega, millest ta on kasvand välja.

Oleme jõudnud lõppeks niikaugale, et võime koos Arnold Merega nentida, et ühiskond on argument ja kunst funktsioon. Oleme võind konstateerida, et pole absoluutset, ühiskonnast olenematut kunsti, mis ei püüaks ühiskonda mõjutada. Aga sel juhtumil peame asetama uue küsimuse: milline on siis kunstniku ülesanne, milline on talle kuuluv ühiskondlik osa? Kas kunstniku looming peab olema ainult ajaviite-objektiks, lihtseks naudinguesemeks või ta võib teostada suuremaid ülesandeid, või ta võib vallandada uue, loova tundelaadi inimeses, mõjutada üldse õilistavalt inimestesse, ajal, mil massid suhtuvad elule jaatavalt ja aitavad teda ehitada? Kas kunstnik, kes ometi tavalisti ei võta loomingut kergelt, vaid koormana ja kohusena, peab elus rühkima edasi käsikaudu kobades, mitte olles teadlik oma loomingutegevuse mõju iselomust, ulatusest ja eneseväljenduse abinõudest? Siis kriisajajärgel, vaimse dekadentsi ajal, ainult tume rahulolematuus pesitseb loovas pääs, mis suudaks rohkem anda, kui ta oleks teadlik oma võimest ega etendaks ebateadlikku mõjude kajastaja osa. Aga see teadlikkus, selgust püüdev idee tõstab loominguvõimetki ja inspiratsiooni, tiivustab tahtet, annab tõsisemat, sügavamata ja haaravamata. Selliselt kunst, kuigi mitte igapäevases, kitsas, vaid laiemas mõistes on poliitiline kui ühiskondliku korralduse faktor, sest esiteks ta korraldab ja hindab, äratav või suitgutab tunnet, oheldab või vallandab tahtet, aga teiseks ta on ühe klassi või rühmituse vaimsuse kajastus ja ajalugu, osa teda, tema arengut ja jõudu. See ongi üks põhjusi, miks ikka veel püsib rikkalike kunstivaradega katoliiklik kirik, kuigi ta ei suuda enam üelda palju tänapäeva inimese mõistusele.

Kunstnik hindab, ehitab ja muudab, see on ühiskondlik, poliitiline tegu, ja tänapäeva ühiskonna poliitilises võitluses kunst ei saagi olla erapooletu, sest ta on võrsund ühe või teise võitleva poole pinnalt, millega tema tundelaad on liitund teadlikult või ebateadlikult. Kunst kaldub emmale-kummale poolele. Kui kunstniku ühiskondlik suhtumine on teadlik, või kui tema elutunnetamine ja -mõistmine lõikav ja läbinägev, vahe ilmneb eriti selgesti ja teravalt. Kunstnik liitub ühe poolega, sest pole kaht tõtt, teoreetilist ja praktilist, vaid ainult üks. Kuid miks peame arvama, et on võimalik ainult kodanlik kunst, miks peaks kunstnik võima võrsuda ainult kodanlusest? Maailm on A. Meregi tõendusel kaldund kapitalismilt sotsialismile, kunst aga, nagu nägime, võrsub elust, ühiskonnast ja klassist — miks siis on võimatu ka proletaarne kunst? Proletaarne, samuti kui kapitalistlik kunst on klassikunst, millega on põhjustet arvamine, et võimalik on ainult ühe klassi kunst, seega ka, et kunstnik võib võrsuda ainult ühest klassist? Faktid räägivad ometi teist keelt. *Loomingus V.* Pozner esitab huvitava statistika vene kirjanike klassikuuluvuse üle. Tsaristliku Venemaa aadliku ja kodanliku päritoluga kirjanike protsent on muutund nüüdisaja kirjanike protsendiga võrreldes peaaegu olematuks; samuti kui säält valdavaks on saand suund proletaarsetele kunstile.

Kapitalistlik ühiskond praegu pole enam kaugeltki ühepalgeline, see on heitlev, rebestet ühiskond, tema kunsti pole enam võitlev, eneselle eluõigust nõudev, nagu sada, sada viiskümmend aastat tagasi, vaid ta on surut kaitseseisukorda, põeb kriisi, mitte üksi romaani-kriisi, nagu väidab Arnold Meri. Ta pole enam enesekindel luksuskunst, kunst kunsti pärast, *l'art pour l'art*, väliselt apoliitiline, tegelikult konservatiivne kunst, võrsund jõuka kodanlase vaatesuunitlusist. Ei, see on seisma jäänd kunst, mis, hoolimata sellest et ajajärgu üldilmend on muutund, pole muutund, on kaugenend elust, sattund kohati isegi sellega vastuollu. Kuid peab ilmnema teisi sümptome, uue ajajärgu ja uue kunsti endeid, sest kunstniku ehitav aimus käib prohvetlikult uute sündmuste eel. Uus ühiskond kindlustab end ennekõike vaimseil positsioonel, nagu tegi seda kapitalistlik ühiskond, võrsudes feodaalsest.

Ja milline on siis „sotsialistlik retsept“? küsib A. Meri. — Tunne ja teadvus, sellele pole vaja, ei saagi luues mõelda, see on osa inimest, kunstniku pärisosa, tema hingelaad, mis kõlab iseendast proletaarsetele kunstniku teos ja tahtes. Ja selle kunsti vorm? — Masside

väljend, massikunst, kollektiivne kunst, n. n. kõnekoor, ühistunne, lõikav lühidus, kindel vormipärasus. Masin on kasvatand ja määrand vormitunde, masin on õpetand imestama teadliku, kontsentreerit ja koolitit jõu ilu. Meie analüüsi alul esitet kolm momenti peavad olema kõik proletarised, sellele peavad vastama vorm, sisu ja käsitlus. Radikaalne uuendus peab lähtuma kunstivormest, kunsti sihi suunilustist ja meetodeist. Kunstnik peab haarama teadlikult oma ühiskondlikku osa: elu teenida ja rikastada; kunst peab muutuma laiadelle hulkadelle elutarbeks ja -vajaduseks.

Arnold Meri heitleb pikalt romaanikriisiga. Aga kas see pole sümptoomiline nähtus, et kodanlik romaan põeb kriisi, valgub laiali, on sisutu, sest puudub ju n. n. võitlusmoment, millega teda elustada. Ja A. Meri teeb järelduse, et kuna inimese isiklikud, eraviisilised ja sisemised võitlused on peaaegu hävind, romaan kui kunstivorm sotsialismi arenedes edasi peaks üldse kaduma ja polevat teisigi kunstilisi vorme, kuhu rakendada „sotsialistlikku retsepti“. Aga mille põhjal on tõmmat see järeldus, muudet nonsensiks juba järgneva lausega, mis kinnitab, et uue maailma loojad on rühkind edasi. Just seda uue ehitamist kajastagu sotsialistlik romaan: ei huvita ju (!? *Toim.*) enam pärastsõjaaegset maailma ja inimest võitlus oma sisemise minaga või religiooniga. Aga pärastsõjaaegset inimest võiks huvitada küll võitlus inimese lahtiorjastamiseks masinast ja tehnika ning masinate orjastamine.

Kriminaalromaanu tõus, kui nõus olla selle A. Mere väitega, võib ilmestada ainult kodanliku romaanu ainetühjust, nii et sellegi liigi kasvu A. Meri võib kirjutada kaudselt proletarise kunsti tõusu arvele, mis taotleb arendada sügavamat võitlust ja on teind tühjaks kodanliku romaan.

Huvitavaid katseid on tehtud teatri ja filmi alal. Nagu astroloogia sureb ja jätab oma koha astronoomiale, eksaktselle teaduselle, nii sureb teatrikunst ja loovutab oma koha teatriteaduselle, ajakohaselle ja mõistuslikule loomingu. Saanuvat selgeks, et kunst on veel uurimata vaimse ala teadusliku distsipliini algaste. Näitleja ja režissööri anne loovutab koha raudsele vajalikkusele ja teatraalsele ning teaduslikule seaduspärasusele. Teatrietendus on ennekõike vajalikkuse võit igatsuse üle. Ainult näitleja reeglipärane töö laval, mis punitub hääldet sõnasse, liigutusse, ilmendeisse, lõppeks positiivsest teadusest kantud väliseisse instseenringuisse võib anda meie ajale vastava produktsiooni resultaadi. Kui fantastilised ja omapärased need kaju-

MUSA RASKOLNIKOVA
Tallinna Vene saadiku abikaasa

telmad ja mõttekäigud ongi, nad näitavad siiski, kui sügavalle ulatub uus kunst ja kui põhjalikult ta katsub vapustada valitsevat tema põhialuseis.

Ja kui nüüd lõppeks küsida, miks polevat tekkinud ehtset proletarilist kunsti, siis vastame, et minnes mööda üksikuist autoreist (meiegi sotsialistlikeks tembelde krjanikest), võime uue kunsti endeid näha ammugi. See kunst on osa sotsialistlikku ühiskonda, mitte luksust, vaid elutarvidust. „Kunst, kõne ja kiri on teostamisabinõud inimeste kätes. Vaim tajub eelolevat, joonistab perspektiivid, valmistab või paneb liikuma ja keema tunded, kavatseb, vapustab ja kindlustab veendumust, loob selguse ja kindluse.“ (Barbusse.)

Lõppeks taoteldav isikupärasus. Viiks välja käesoleva artikli raamest hakata seda küsimust analüüsima. Iga indiviid on inimsuse algrakk, number kollektiivis. Sotsialism tahab teostada vaba, reaalselt inimest ennekõike. „Aga mida on ühe paari tants vastu saatusele, kõrvuti inimkonna pikse, tuulepöörise ja laviinidega.“ (Barbusse.)

Ilmar Rebane

Alex Jurich

Kunstikäsitööst puhta kunsti sihis

„Kõik teed viivad Rooma,“ lausutakse sümboolselt inimeste sihtide-ideede puhul. Muidugi me teame, et kõik teed ei vii Rooma. Ent — argipäeva tasemest ülespoole, kõrgemale püüdlejate teed suunduvad kõik Rooma poole, mõistes Rooma all unistustemaa kehastust.

Alex Jurich on üks neid, kes ka on teel, suunduvana Rooma. Kuid igapähele on ju oma tee, mil keegi suudab käia, kui kõrgele tõusta — igapähele ta võimete, usinuse ning nõudlikkuse kohane.

Alex Jurich on neid rändureid, keda nii kergesti ei nähta, kelle puhul ei leita eriti sõna; või kui see leidub, siis vaid üleolevalt. Jurich on neid, kes käsitööst üle kunstikäsitöö kaudu ehitab silda puhta kunsti alale.

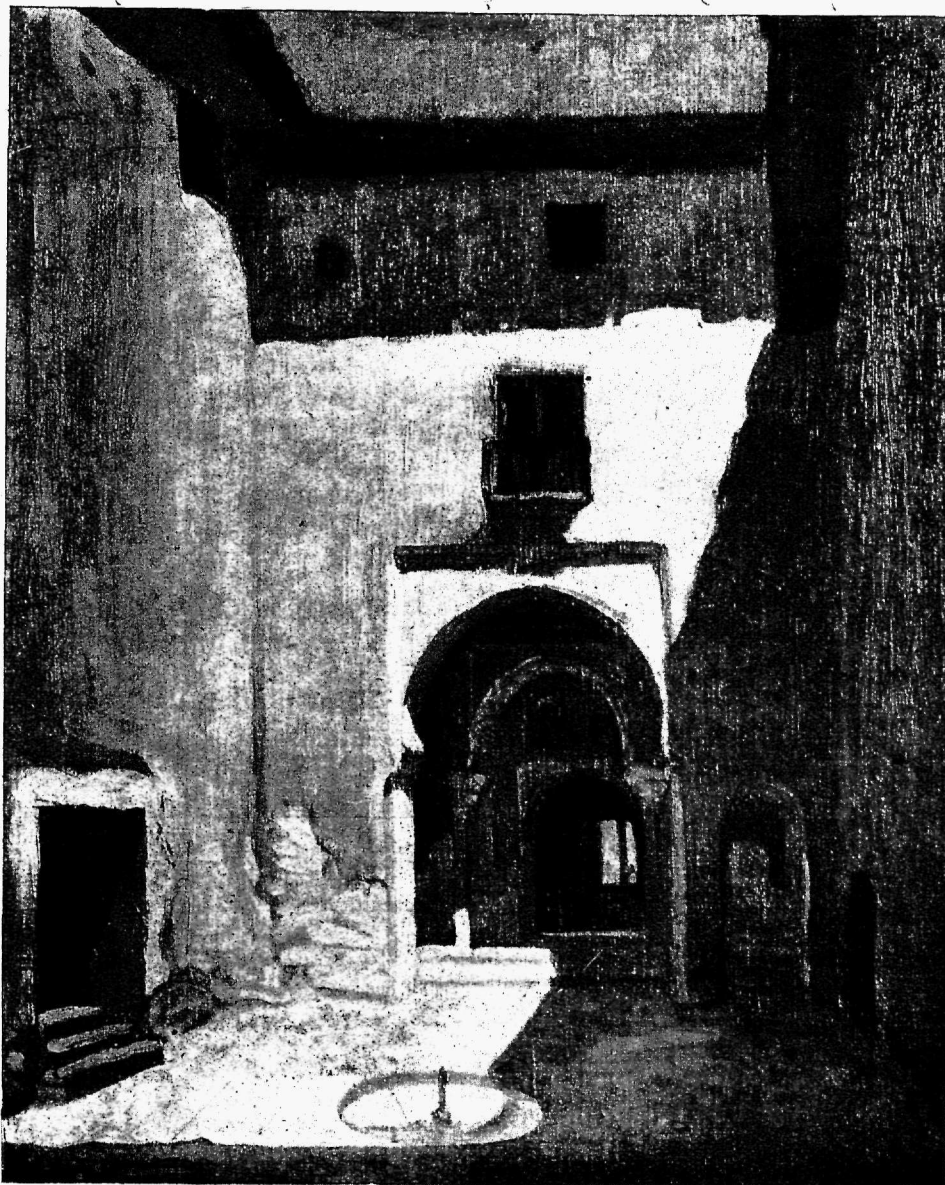
*

Alex Jurich on esimesi eestlasi-päevapiltnikke Tallinnas, kel omal alal on võistlusvõimeline nimi. Kuid ta ei suuda leppida kunstikäsitööga. Ta on kogu aeg oma kunstikäsitööle püüdnud anda kunstikavatsuslikku ilmet. Ja ta siin on saavutanud kõneväärseid tagajärgi. Mõtlen ta visandistiilis ülesvõtteid, süsijoonistusi meie lavategelastest osades. Me teame, kui korraldamata on me teatri minevik, kuidas iga uus toode siin kaob päästmatult, või siis ainult üksikuid märkmeid kogutakse üksikute teatrite arhiivesse — Alex Jurich oma moodi kunstikavatsuslik lavakujudest ülesvõtete-joonistuste kogu on väärt, et sel peatuda eriliselt; see kogu on väärtus, mille täit hinda ei oska määrata. Sel tuleks peatuda eriliselt, kuna siin leiame *Draamateatri*, *Estonia* ja *Draamastuudio* paljude lavastuste tegelasi vastavast kostüümes ning maskides, läbiviiduna küllaltki karakteriselt.

*

Aga vähe sellest: Alex Jurich on katsetanud-tootnud ka puhta kunsti alal. Õppinud Berliinis maalimist, on ta siis töötanud paar aastat kunstnik Mootsega, on esinenud *E. K. Liidu* kunstinäitusel 1925. aastal ja paaril viimasel aastal „Organiseerimatute“ omadel.

Ta on esinenud õlimaalingute, pastellportreede, süsijoonistuste ja sulgjoonistustega. (Kompositsioonid: *Aadam ja Eva*, *Suvi*, *Mira* j. t.; portreid: R. Kull, A. Visman abikaasaga jne.). Ta on tootnud ka akvarelle, naisakte õlis ning pastellis jne.

R. NYMAN

HOOV TOLEEDOS

õli

Õige viljakas on olnud Jurichi tegevus pastellportreede alal. Neid näiteks ta tootis tellimise päale a. 1929 arvult 54.

Ei tarvitseks ülehinnata, s. t. erilisena tõsta välja Jurichi sellist tegevust, aga seda ei tule ka alahinnata absoluutselt. On endastmõistetav, et talle omase elukutse puhul on omandatud eriline „iluline“ maitse, mis hinnatav vahest laia massi poolt. Ent ometigi ta tootmisloomingu on enam kui fotograafia; ta pastellportreel on juures teataval määral midagi kunstikavatsuslikku. Õige huvitav, eeskätt sisukas on A. Jurich mõningais oma graafilistes töedes. Ei ole kahtlust, et tal on annet illustratsiooni. Mis puutub ta kompositsioonesse õlis, mida ta on tootnud isegi õige suurte lõuenditena, siis siin ei saa me kõnelda täielisest õnnestumisest. Kooli puudus annab end tunda. Kuigi ta omab joonistusoskust, jätab ta maitse nõudlikkus soovida samal põhjusel. Aga ka ta aktmaaltingid ning aktjoonistused vääriskid mainimist, mida ta seni on tootnud huljana.

Kuna meie kunstikultuuri püüd viimasel ajal on leida

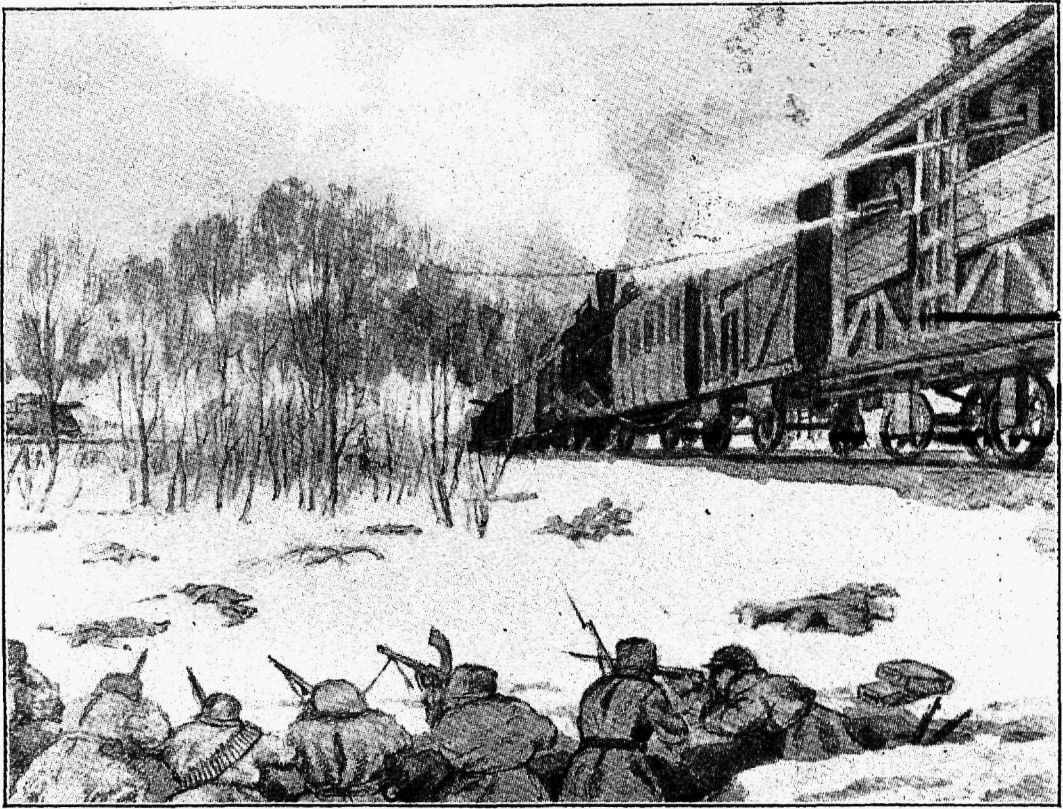
kontakti laiade hulkadega, püüdes leida kasutamist ja rakendust igapäevases elus — siis endastmõistetavalt väärivad tähelepanu ka need, kes tegelikult igapäevaseid elutarbeid võimete kohaselt jumestavad kunstilise hõnguga. Ja üks neid vahepeälseid rändureid — käsitöö ja puhta loomingu vahel — on Alex Jurich.

Alex Jurich on Tallinna vanemaid ülesvõtteäri-omanikke, on sündinud a. 1881. Töötanud kaua õpilasena kohapääl — kuni õnnestus avada oma äri.

Kunsttööstuslikke, loominguilisi katseid ta algas alles viimasel aastakümnel. Ja väliseist ebaõnnestumistest hoolimata on ta püüdnud edasi, lootes enese leidmist kunstikavatsuslikus tegevuses. Selles võib märgata edu. Ei saa võrrelda näiteks ta katseid-töid nendega, mis ta on tootnud kolm aastat tagasi.

Kõike kokku võttes, Alex Jurich on leidnud endale ala, millega saab olla kasulik, ja ta on mõningate teenetegagi meie kultuuri mineviku puhul (teaatri alal).

K. L.

ARNO VIHVELIN

EESTI VABADUSSÕJAST
Soomusrong Nr. 3 Novopjatinski küla all

ARNO VIHVELIN

EESTI VABADUSSÕJAST
Skangali sõjasaak

Demokraatia karidel

Vajame erakondade asemel
rahvuslikku väimu

v. Olion nr. 2 s. a.

ÜHA rohkem on hakanud rahvalt ta õigusi ja võimu ära kiskuma — meie erakonnad ja nende häälekandjad. Üks selline kahjur Eesti rahva ihul on meie pahempoolne erakond, kes varjamatult — otse rünnakkorras — on hakanud ilmutama erilist aktiivsust ning kes kõige jõuga püüab end tembeldada ainuõigeks ja eksimatuks, jättes tunnustamata kõiki teisiti mõtlejaid. Meenutagem, kuidas erakonna poolt varjamatult kistakse poliitika-keeristesse noorsugu ja kuidas erakonna häälekandja veergel iga nädal antakse oma leheküljeline ruum-ala noortenurgale, kus noori ei õpetata hääd inimese ja hääd eestlase tegudele, vaid kus neile pigemini antakse õhutustunde vaenujalale asumiseks „kodanlusega“ ja nendega, kes veel ei usu tuleviku-utoopiate päästvasse õndsusesse. Ja meenutagem, kuidas rahu-aate propageerimise asemel kutsuti pahempoolsete poolt töölisi liinisõdureina organiseeruma ja laskeharjutusi tegema! Muidugi ei annud ka säärane (Austriast laenatud) erakonna talitusviis tunnistust sellest, et meil on nende pahempoolsete isikute näol tegemist hääd inimestega, kellena end püütakse tutvustada.

Kuskil peab pahempoolsusele vastumürki tekkima. Ja tekibki. Sündigu see vabadussõjalaste kaudu või teisalt — nimed ei ole tähtsad, — nende kaudu, kes ei taha leppida nii suurte muutustega Eesti elus, mil otsustava sõna tahavad siin ütelda vaid pahempoolsed. Kui pahempoolsed nii sallimatud ei oleks selle vastu, mis kannab Eesti nime, siis vaevalt ka oleks nende vastu rahvuslastes nii suur opositsioon tekkimas, nagu seda viimasel ajal võime tähele panna. Imelikul kombel „ei tea“ aga sellest kõigest midagi omavahel tülitsev parempoolne ajakirjandus, eriti *Kaja*.

Need, kes ei kuulu meie erakondade aktiivsete tegelaste hulka ja kes suudavad olla vähegi erapooletud, võivad väita, et pahempoolsete aktiivsemaks muutumine (peaaegu juba kommunistide eeskujul) on toonud nii Eestile kui ka neile endile palju kahju.

Teisest küljest on kõrvaltvaatajale selge, et nii vabadussõjalaste kui ka rahvahulkade rahulolematuses on samuti kaassüüdlasteks meie praegused parempoolsemad, kelle ringides valitsev kihivaim on omakord arendatud eestlusele kahjulikus suunas. Sääligi tunnustatakse vaid eesti talurit ja on temale valmistatud roheline lipp (punase kõrvale). Ka omamoodi roheline punasus, mis on jälle lubamatu Eesti seisukohalt. Olgu väike näide sellest, kui kaugele on paremaski tiivas paisunud kitsarinnalisus ja huvi kahanemine oma Eesti asja vastu (näiteid võiks tuua muidugi väga palju). Hiljuti sai *Postimees* 75-aastaseks. *Postimees* on praegu ühe erakonna häälekandja. See asjaolu aga ei võta temalt seda au, et ta on esimene Eesti ajaleht olnud ja et ühes temaga on nüüd meie ajakirjandus 75 aastat vana. Kui mõni ajaleht Leedus või Lätis jõuab sellesse easse, siis on see märkimise väärt, meie parempoolsete häälekandja aga pühendas oma maa ajakirjanduse juubelile tervelt kolm rida, kuna kuritegevusele ja tülitsemisele erakondadega serveeriti lehekülgi! Nii kaugele olme sellegi erakonna pihku pigistatud, et me enam ei tihka oma esivanemat mainida, me häbeneme, et ta meil on... sest *Postimees* ei ole meie erakonna leht. See samm äratas ainult võõrastust, seda enam, et leht juubelile tähelepanu pühendamiseks midagi ei oleks kaotanud (pigemini oleks ta võitnud). Me ei eelista ühtki eesti ajalehte teisest, ka mitte *Postimeest*, arvame aga, et kõik nad teevad kodusess poliitikakeerises olles ränki vigu Eesti kodaniku

Amandus Adamson: Grupp Romanovite ausambast

kasvatamises. See hoolimatus rahva vastu tasub end hiljem kätte.

Muidugi ei taha meie erakonnad oma võimu enam kellelegi ära anda, jääks ju neil siis palju „tegelasi“ väljavaateta kõrgele kohale, aupaistele ja hääle sissetulekule. Oleme raputanud maha võõrast rahvusest mõisniku ja tsaari võimu, kuid lasknud ennast panna kammitsasse — oma rahva keskest tõusnud erakondadel! Selle sündida laskmist oleme õppinud idast ja läänest! Just see on üks meie õnnetuse põhjusi, et me idast ja läänest moodset eeskujut otsime, teades, et demokraatia antud kujul on kogu maailmas läbi põlemas.

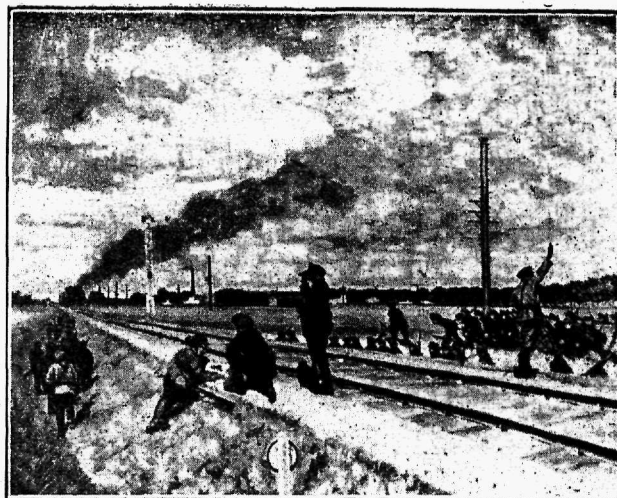
Igal tingimusel ei tule kahjuks rahvale valitsusjuhi võimu suurendamine, sest küllalt on näiteid maailma ajaloost, kus selgub, et tugev ja tark indiviid võib saata korda rohkem, kui palju pikatoimega ja piiratud ajuga karjääristikesi-tõusikuid. On lõppeks vägagi vaieldav, kas on õigem anda inimest ühe või paljude meelevalla alla (mõtleme selle all erakondi).

Elu muutub. Kui on tarvilik ja mõeldav, et näit. meie põllumees olude sunnil peab jälle hakkama oma väljaminekuid korraldama natuuras, siis on mõeldav ka ümberkorraldamine kogu senises valitsemisviisis. Kuid ainult tugev rahvuslik liikumine võiks ja saaks taltutada Eesti rahva kultuurilist ja majanduslikku arengut pidurdavaid erakondi ja nende ebasuurusi.

ARNO VIHVELIN

EESTI VABADUSSÕJAST
Landeswehri tagasilöömine Pagodis

ARNO VIHVELIN

EESTI VABADUSSÕJAST
Võnnu vallutamine, juunis 1919

Väiteid deflatsioonist

Ed. Tennmann:

1. Praeguse majandusliku kitsikuse otsekohene põhjus on deflatsioonipoliitika, mille algus meil ulatab 1927-ndasse aastasse.

2. Deflatsioon tähendab raha ja krediidi kokkütõmbamist, raha hulga vähenemise protsessi. Sellega tekib siseturul ostujõuetus, toodangu kahanemine, tööpuudus, töö vähenemisega jälle ostujõuetuse kasv, uus toodangu langus, tammumine nõiaringsis. Rahakallidus ja toodangu langus soodustavad sissevedu, takistavad väljavedu, nõrgendavad kodumaa võistlusvõimet välismaal. Kaubabilansi hoidmine aktiivsena kujuneb üha raskemaks ja nõuab sisseveo järjekindlat alanemist.

3. Rahakallidus ühes stabiilsuse poliitikaga tõstab võlgade väärtuse järjest kõrgemale ilma numbriid muutmata. Ka alandatud laenu protsent ei vasta enam ta nimelisele väärtusele, vaid on 2—3 korda kallim. Pankrotid, oksjonid, kuritarviduste ja intriigide tõus on arusaadavad tulemused.

[Raha „kursi“ stabiilsus on ühekülgne fiktsioon. Pakkumine ja nõudmine peaksid siis ka stabiilsed olema. Niikaua kui raha on metalli (s. o. kauba) esindaja, ei saa raha ühiku „kurs“ stabiilne olla. Juba kursi mõiste ei sobi stabiilsuse mõistega.]

4. Deflatsioon kui kriisi (surutise) põhjus satub majandusliku nõiaringsi koondumisel ise kriitilisse seisukorda: ta kutsub raha puudusega välja hoiusummade (kas või varjatud) paanika, sellest hoolimata et deflatsioon hoiusummasid väärtuselt tõstab. Deflatsioon muutub inflatsiooniks — raha heidetakse turule reaalseerimise otstarbega. Tuleb hindade tõus, raha hinna langemine (ainult raha liikumise elavuse, mitte rohkuse tõttu).

5. Kõikumine deflatsiooni ja inflatsiooni vahel ei ole normaalne ega tunnista veel majanduse teadlikku juhtimist.

6. Raha deflatsiooni saab teostada ainult eesõigus-tatud monopolina tarvitusele võetud raha alusega — nagu kuld. Kulla alusel saab raha kauba iseloomu: tal on väärtus omaette. Kulla rohkus, võrreldes teiste kaupade, tööde ja väärtustega on nii puudulik, et see takistab tööstus-kaubanduse likviidsust (liikuvust) ja sunnib laenu otsima, kutsudes ellu krediidi.

Kui laen antakse jälle kulla alusel või sularahas, ei pääse tootmine ega kaubandus edasi. Ja pank jääb ka vaeseks, niikaua kui ta ei asu laiemale — finantskrediidi, s. o. võõra kindlustuse alusele, luues sellega n. nim. finantskapitali.

7. Kitsal kulla alusel ei oleks rahamajandus ega tehnika sammugi kaugemale jõudnud kui keskajal. Hiiglakapitalide tekkimine oleks võimatu olnud, kui suurpangad ise tegelikult, kuigi salaja, poleks lahkunud kulla aluselt ja poleks asunud laenuvõtjate varanduse kui tagatiste alusele. Alles sel teel sai võimalikuks krediidi summade hiiglakasv, mis ületab suurpankade eneste summad mitmekümne kordselt. FINANTSPANKADE rikkuse alus on tõeliselt päris kahjutu krediidi inflatsioon, mille eelduseks on kullahüpnos (— usk panga oma kullakattesse) laenuvõtja tagatise kasuliku protsendi eest. Krediidi inflatsioon andis suurpankadele võimu tööstuse, kaubanduse ja põllumajanduse üle. Deflatsiooni eesmärk on seda võimu mitmekordseks teha, s. o. nõudmiste summasid rahakalliduse tõstmise teel sisuliselt kasvutada (ilma summasid arvuliselt muutmata).

8. Finantskapital pole järelikult muud kui laenuvõtjate varandustele, võõrale tagatisele rajatud krediit, millel on seadusliku rahaga ühesugune väärtus, ühise väärtuslikkuse pärast. Muidu on finantskrediit täiesti uue raha, välispool riiklike rahamärkide emissiooni.

9. Finantskrediit pole muud kui võõra varanduse väärtuseks tunnustamine maksustamise otstarbega, nagu oleks ta suurpanga enese summadest antud. Seda krediiti antakse tšekkide või krediittehinguina arveraa-matuis.

10. Sularaha, mis liigub rahamärkidenä, osutub finantskrediidi kõrval ainult tühise vahetusrahana, väikerahana, mille mõju rahvamajanduses tõsiselt arvesse ei tule. Et meil aga just sellele vahetusrahale terve lootus pannakse ja finantskrediit täiesti puudub, siis oleme põliselt vaesed ning kultuurivõimetud ja sammume mõtlematult kuristikku. Sest meie sularaha alus on välismaal ja pääleli luksusaine. Sellega on majanduslik suveräänsus võõrsil. Kaubabilansiga teda kodumaale tõmata ekspordikauba abil on võimatu, kus siseturu elavus langeb.

11. ÕIGED TEED raskuste kaotamiseks leiame finantskapitali enese arenemisloost, kui säält kõrvaldame ülekohtuse olluse.

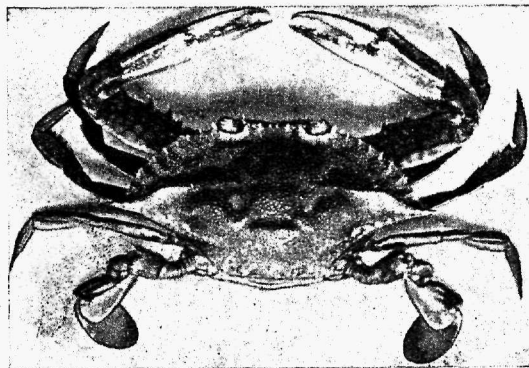
12. Deflatsiooni vea leidsime kulla ja raha kunstlikus kalliduses ning sidumises. Rikkuse aluse leidsime krediidi inflatsiooniga, kuid seotult kullahüpnosiga ja ülekohtuse protsendiga võõra tagatise tunnustamise eest.

13. Lahutame raha mõistest kauba (-kulla) iseloomu kalliduse, asetame raha laiale alusele, muutes ta krediidiks kõigi olevate isiklike, reaalsete ja potentsiaalsete väärtuste esindajana tarvilisel määral, riikliku kontrolli või valitsemise all ja ilma ülekohtuse protsendita, siis on põhitingimused käes. Väärtuse ühik ei saa siin enam spekulatsiooni aluseks olla. Raha ühtlustamine maailmas on siis niisama lihtne kui kõigi teiste mõõtude ühtlustamine.

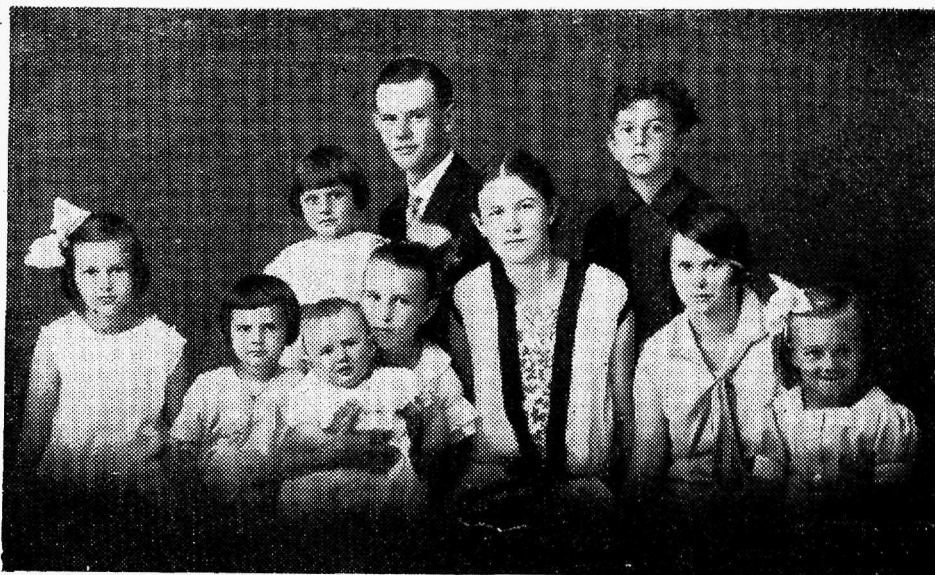
14. Sel finantskapitali ajaloos täitsa äraproovitud teel on rahvamajanduse tõstmise eeskätt tehniline küsimus ja õige kerge teostada. Üsna lihtne on krediiti luua oma enese varanduste alusel, ilma mingisuguse väliskrediidi abita. Riigi eelarve koostamine ei nõua mingit jõupingutust.

Täitsa reaalsel alusel suudame liikuma panna oma tööjõudu, korraldada siseturgu, võimaldada kodust tarvitamist ja mitu korda suuremat ekspordi, avada tee rahva kosumisele ja kasvule ning kultuuri tõusule. Rahvuslik krediit tuleb luua finantskrediidi eeskujul, ainult ilma ülekohtuse protsendita, sest krediit pole muud kui väärtuste tunnustamine.

Selle järele on omavalitsuste, ülikooli, koskede, maade ja muude väärtuste riiklik finantseerimine, krediidiga varustamine äärmiselt lihtne tehnika, mis ainult hääd võib tuua. Hoiatamine väärtuste finantseerimise eest, mil pole „turuväärtust“ välismaal, on deflatsiooni leiutis, et kaotada võistlust kõrge finantsiga, kui see krediidi inflatsiooni abil (kus ei küsitud turuväärtusest) oli juba võimu saavutanud. Usk turuväärtusesse selles mõttes on enesepettus.

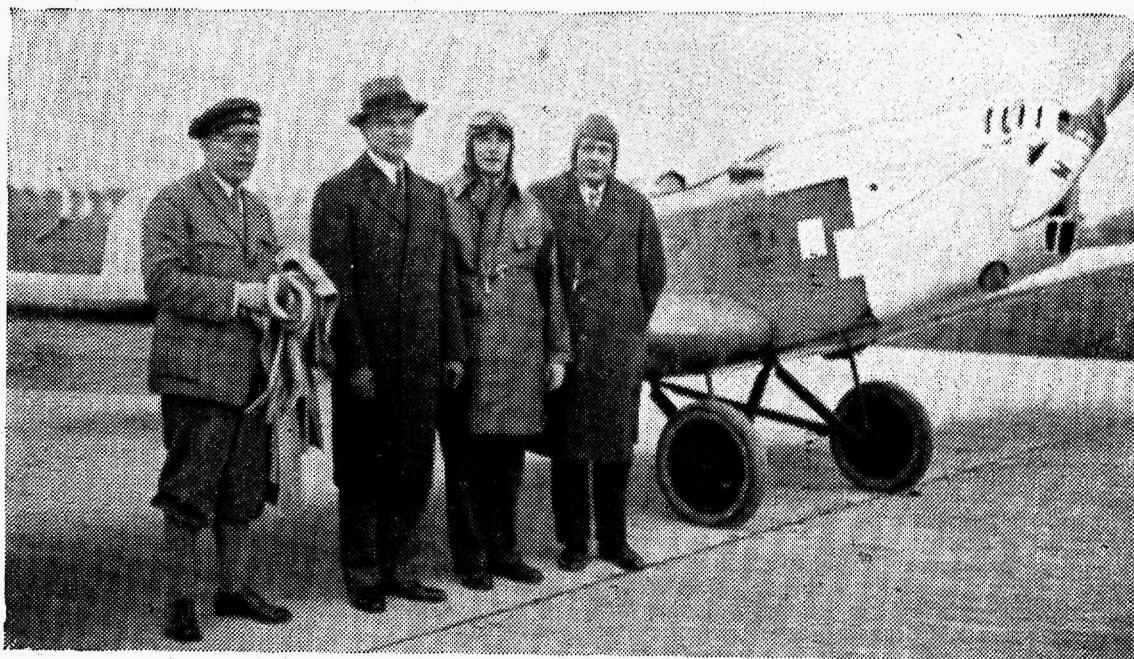

Mitte majanduskriisi-tont mõnest välismaa ajakirjast, vaid — sinine, söödav krabb

PR. HELMI PÕLLU PEREKOND

Alt vasakult: Anne-Reet, Helme-Rutt, Imbi-Kersti, Mari-Liis †, Hele-Mall †, Lehti-Kai, Ester-Marta. Teine rida: Mai-Mirjam, Agu, Toomas-Jeremias

EESTI LENDURID PARIISIS BOURGET AERODROOMIL

Vasakult paremale: Ungern-Sternberg, lennuki omanik, Jüri Sammul, Eesti Chargé d'Affaires, kapten Döring ja ajakirjanik Tammer. Lend oli määratud propagandaks eesti bensiinile

Intuitiivse elumõistmise defineerimine käekirjast

Rudolf Paliso:

ALLJÄRGNEVAIS ridades annan ülevaate neist grafoloogilist seadusist, millede varal võimaldub käekirjast intuitiivse mõtlemisviisi ja sellest mõjustatud elumõistmise määritlus.

Esimesena juhtis prantsuse grafoloogia esi-isa Michon teadusmaailma tähelepanu nähtusele, et tähtede sidumisviisidest käekirjas võimaldub defineerida, kui-võrd kirjaomanik kaldub diskursiivsele, loogilisele või intuitiivsele, ebaloogilisele mõtlemisviisile.

Intuitiivsuse ja ebaloogilisuse määritlusel Michon tugenes ainult sidumatuile tähtedele.

Kuid ainult tähtedest, mis üksikult, eraldatuina üksteise kõrvale on kirjutatud, ilma ühendavate sidejoonteta, defineerida intuitiivset ja ebaloogilist mõtlemist, osutub absoluutselt võimatuks.

Enne kui tutvuda, milliste meetoditega asub nüüdisaja moodne grafoloogia käsitledava küsimuse lahendamisele, peatume lähemalt intuitsiooni mõiste selgitamisel.

Intuitiivne inimene, asudes elu või millegi muu nähtuse põhjuse selgitamisele ja mõistmisele, ei tugene järeldusi tegeva mõtlemise kaudu saadud loogikale, samuti ka mitte eluliste kogemustele ja teaduslikele tööadele (faktidele). Tema toetub oma sisemisele vahenditule tunnetamisele, intuitsioonile.

Kunagi ta müllu püsima jäänud muljed, kas elamustest või ümbritseva elu vaatlemisest, muutuvad ta tugeva ettekujutuse, fantaasia lõkkele-löömise momentidel selgeiks ja elavaiks sisemisteks piltideks kõigi üksikasjadega, mis neile omased.

Nende sisemiste elavate nägemuste ehk intuitsioonide kaudu mõistavadi eraldatud tähtedega käekirjade omanikud nii aadete- kui ka reaalmaailma olemust.

On tähelepanav, et intuitsioonid ei teki ainult elu vaatlemise kaudu saadud muljeist, vaid need esinevad seda enam inimese sisemaailma saavutustena, mida rohkemal määral ta käekirjas tähed on isoleerituina üksteise kõrval.

Asudes nüüd intuitiivsuse defineerimisele käekirjast, pean siin märkima, et tuntud grafoloogia eriteadlane Hans H. Busse mainitud mõtlemisviisi määritlemisel juba mitmekülgset toimib, arvestades seejuures üksteisest eraldatud tähtedega, avarate vaheruumidega ridade vahel, korralikult asetatud pealmärkidega ja hoogsate keerdudega tähtede elementides.

Samuti dr. Ludvig Klages'e uurimused on osutanud, et vaid sel juhtumil võib määritleda intuitsiooni sidumatu tähtede põhjal, kui käekirjas positiivsed omadused avalduvad, kuna aga mainitute mitteleidmisel vaid mõtete hüppelisust, vassingut võiakse järeldada.

Dr. Ludvig Klagese ja Hans H. Busse uurimuste tulemused väärivad suurimat tähelepanu, sest moodse grafoloogia esindajad, kellede hulka dr. Ludvig Klages ja Hans H. Busse kuuluvad, ei toetu kunagi teatava omaduse defineerimisel mõnele üksikule või paarile grafoloogilisele tunnusmärgile, vaid arvestavad terve rea grafoloogiliste üldvormidega, samal ajal hoolikalt silmas pidades, et teatav grafoloogiline tunnusmärk ei evi püsivat tähendust, vaid et selle tähendus on teistest graf. tunnustest.

Silmitsedes saksa mõtteteadlase Friedrich Nietzsche, prantsuse kirjaniku Emile Zola ja Victor Hugo käekirja, märkame, et neis tähed on enamikult ilma ühendavate sidejoonteta.

Kui me nüüd ei asuks nende käekirjade üksikasjalisemale analüüsimisele, s. t. ei arvestaks positiivseid omadusi väljendavate tunnusmärkidega, ja toetuksime vaid eelmainitud Michoni ühekülgsel teooriale, siis ei

selguks, kas neis avaldub korratu või intuitiivne mõtlemine.

Kuid nende käekirjade põhjalik uurimus osutas, et kõigis neis sidumatute tähtedega samal ajal esineb ka positiivseid omadusi järeldatavaid tunnusmärke.

Esijoones on möödapäästamatult ja eritiselt tähtis juhtida tähelepanu neis käekirjus avarate vaheruumidega eraldatud ridadele ja tähtede harmoonilisele vormile, mis on otsustamisvõime selguse väljendajaiks.

Väiketähte pealmärkide asetamisviisi jälgides selgus, et nad täpselt on tähtede kohale surutud ja seega viitavad mõtlemise korralikkusele.

Eriti järjekindlasti on teostatud selline pealmärkide asetuse Victor Hugo käekirjas.

Ülalmainitud positiivsed omadused — selgus ja korrapärasus mõtlemises — lubavad meil selles veenduda, et kõigi nende eraldatud tähtedega käekirjade omanikud evisid õigupoolest suurel määral intuitiivset mõtlemist ja sellest mõjustatud elu mõistmist.

Kuid säärane mõtlemisviis ei jäänud neis püsima kestvana ja muutumatuna. Selle ümberkujundumist loogiliseks, diskursiivseks mõtlemiseks põhjustas nende iseloomus esinev kainus ja asjalikkus.

Mainitud omadused avalduvad selles, et käsitledavas käekirjus on kirjutatud suurem protsent väiketähtede silmuseid ühtlase joonega; sama omadus, mitte just suurel määral, ilmneb ka sellest, et Victor Hugo käekirjas leiame 15% kogu tähtedest silpidena kirjutatult, kuna Nietzsche käekirjas silpideks ühendatud tähtede arv läheneb 40-le protsendile.

On tähelepanav, et neis isikuis avaldub võimelisus oma mõtete ja tunnete kainestamiseks ja ohjeldamiseks, kuna nende käekirjus tähed ei esine paremale poole kallakus asendis (mis on tunnete alistumise tunnuseks), vaid kokkusurutuina ja püstiseisvaina.

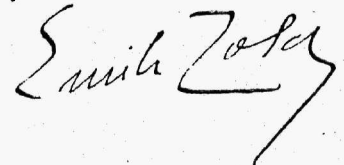
Tügedes ülalmainitud grafoloogilistele vormidele võime kahtlusevabalt anda järgmise otsuse: käsitledavate käekirjade omanikes etendas seesmine vahenditule mõistmine määratu suurt osa, kuid samal ajal nende iseloomus esinev tähelepanav kainus ja asjalikkus võimaldasid neile oma intuitiivset mõtlemist suruda loogilise raamidesse ning seega rea intuitiivselt mõistetavate nähtuste hulgast eraldada üldise iseloomuga nähtust või mõistet.

Kuid paljudel eraldatud tähtedega käekirjade omanikel on aga raskendatud intuitiivselt tekkinud kujudelt mõisteteni jõudmine — kaine ja asjaliku mõtlemisviisi puudusel.

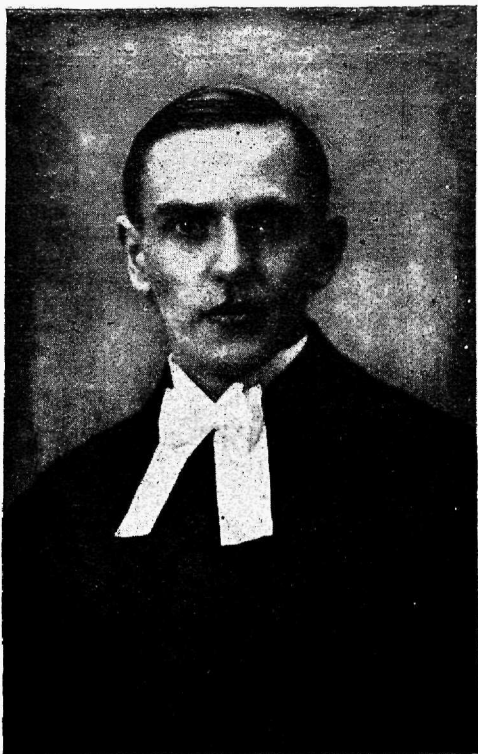
Niipalju intuitiivse mõtlemisviisi defineerimise võimalustest nüüdisaja grafoloogia alusel.

Rudolf Paliso

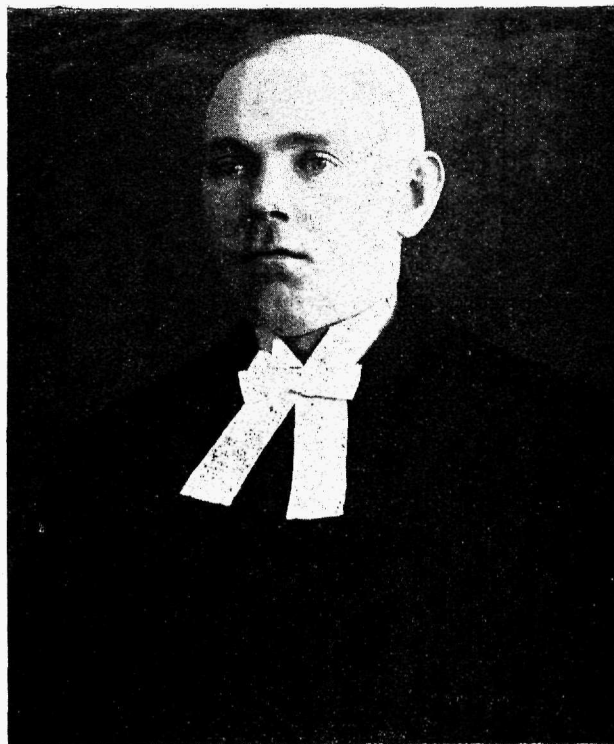
*Que autre d'art est un vin
de la nature vu à travers un
tempirament.*

Emile Zola käekirja proov

MIHKEL OSTROV
Sangaste ja Laatre kog. õpetaja

ARNOLD TAMMIK
Valga Peetri ja Luke kog. õpetaja

SANGASTE PÜHA ANDREASE KIRIK
Ehitatud a. 1742. Seega pühitsetakse s. a. (23. aug.)
kiriku 190-ndat kestvuspäeva

LAATRE PÜHA LAURENTIUSE KIRIK
Ehitatud a. 1831. Nii oli kahe aasta eest selle kiriku
100-a. juubelpäev

Parukas

Tõnis Nõmmis:

Väljavõte sama autori suuremast juukse-tööstust käsitlevast teosest

PARUKAS on üks vanimaid kosmeetilisi leidusi, mille kohta ajaloo leidub küll ainult lühikesi ja tumedaid märkusi. Arvatavasti võeti see alul tarvitusele küll vähem tungivast vajadusest ühe puuduse peitmiseks kui palju rohkem toreduse puüdest ühe niisama tarbetu kui kahemõttelise ilustuse järele. Nagu Joonia kangelaste-laulik Homeruski, uhkustab ka parukas mitme sünnilin-naga, kes kõik riidlevad ta elluviimise au pärast. — Mit-mest klassilisest kirjanikust näeme, et juba vana hom-mikumaa despoodid, Pärsia ja Parthia kuningad parukaid kandsid, vististi et majesteetlikumad välja näha. Baa-belis pidid nooredmehed ja neid enne abiellumist oma juuksed rahvusliku jumala, suure Beeli templis pihen-dusohvrina maha panema, mis meid viib täiesti loomuli-kule arvamisele, et nad parukais abilellu astusid, sest mil-lised kurvad kujud oleksid küll pruutpaarid paljaste pää-dega olnud. Me loeme edasi, et vanad egiptlased pää-ehet püramiiditaolise seadelduse pääl kandsid. Edasi tu-leb mainida õpetlase Aristotelese *Politiikat*, kust näha on, et Kaaria kuningas Mausolus oma varanduse suuren-damiseks juhust ei põlanud parukaid kavalasti sissesea-tud monopoli aineks teha. Tema laskis selleks naaber-riikides salaja nii palju juukseid üles osta kui ainult saada oli ja parukaiks ümber töötada. Kui see oli sün-dinud, käskis ta kõigil oma alamail surmanuhtlusega äh-vardades lasta pääd paljaks ajada; samal ajal avati hästi-varustatud kuninglikud aidad — ja iga maksujõuline kaa-rialane hankis endale paruka, olgugi et nende hinnad olid häbematu kallid. Kuningas läks rikkamaks nende üle naerdes, kes teda süüdistasid, et ta püüavat oma ala-maid nagu lambaid. See oli seesama Mausolus, kellele ta abikaasa Artemisia mälestussamba, kuulsa Mausoleumi ehitas, mida peeti üheks seitsmest maailmaimeist. Ar-te-misia pidi teda õrnasti armastanud ja just tema mälestus-truult austanud olevat, võib-olla ka ühtlasi sel põhjusel, et kuninga õnnelikud spekulatsioonid talle võimaldasid endale hankida toredaid riideid ja maitsemiseväärilist elu.

Ka greeklased, kes mõnes asjas olid egiptlaste järele-aimajad, kandsid ajaloolaste teadete järele võõraid juuk-seid pääs. Roomlased järgnesid varsti „võltspääkatte“ tarvitamises oma naabrite eeskujule. Juba kõige vane-mast ajast saadik kandsid rooma preestrid ilma mingit eeskujutundmata üht iseäralist eesõigustatud juukse-ehet. Me teame, et Cäsar, kel oma pahameeleks oli vaid vähe juukseid pääs, senatilt luba palus ja sai alatselt paruka asemel loorberipärja kanda. Selle suure mehe järeltulijate seas oli parukas kas hinnatud või põlatud, hoidis ennast aga paljude inimpõlvede kestes alles. Sel-lest ajast saadik kui roomlased germaanlastega lähe-masse ühendusse astuvad, sai see varsti eriti rooma daa-mide poolt armastatud moeks, suuri ja väikesi seadel-duk germaanlaste juustest kanda. Vanemate, niisama hiljemate luuletajate autoriteet, kes armsamaid juma-laid ja mees- ja naiskangelasi blond juustega kujutasid, võis ehk selles imelikus kombes kaasa mõjuda. Säl ei peetud nähtavasti kõige elementaarsematki maitset sil-mas, sest kui sobimatud ja ebaloosulikud pidid sakslaste kuldseid lokid lõunamaalaste pruunide nägude juures välja nägema. Mõeldagu — et asja veidi liialdada — niisugune blond ehe neegri pää pääle asetatuna! — Sää-rast juukseehet, mida vahetevahel turris'eks, s. o. torniks, nimetati, puudutab ka kuulus satiirik Juvenalis oma Rooma kombuselul kujutustes. Teiste auväärt naiste seas meeldis enesele iseäranis Plotina, ühe lihtse keisri edev abikaasa selles hirmutavas ehtes. See kuulus, nagu palju teisi asjugi, keiserliku ajajärgu üldisesse esteeti-lisse barbaarsusesse, mis kõike, nii väikest kui suurt inetuseni ja mõõtmatuseni liialdas. Meie oma, eriti

mitteklassilises suunas edasi jõudnud aeg saavutab möe eksimustes, nagu näeme, midagi üsna sellesarnast.

Kõik hilisemad rahvad, meie õhtupoolsed naabrid välja arvatud, kandsid parukaid. — Saksamaal tarvitasid isegi mehed juba õige vara nõndanimetatud „kolbe“ või kunstlikke juukseehitisi. Ühes neljateistkümnendast sa-jandist pärit olevas luuletuses on muu seas öeldud: „Ühest rüütlist loeme seda, et ta looduse poolest palja päaga oli, ja tal oli väga kahju, et tal juukseid polnud. Siis tegi ta endale ühe juustest tanu ja sõitis värske jul-gusega turniirile, sääl aga kadus tema „kolb“ ära.“ Nürn-bergis valmistati parimaid „kolbe“. Sakseni hertsog Jo-hann kirjutas a. 1518 Koburgi Arnold von Volkenstei-nile: „Meie tahtmine on, et sa meile ilusti tehtud juuk-seid kõige parem Nürnbergist tellid ja veel salaja, nii et ei märgata, et see meile peab olema ja niiviisi, et need oleksid lokis ja kollased ja nii tehtud, et saab neid pähe panna.“

Kui Georg III Inglise troonile astus, palusid teda Londoni parukategijad ühes kirjas seda auväärt päeheet krooniga ühendada, mis kõigi seniste kogemuste järele ka ühtki raskust ei tee. Kahekordse patsiga parukad olid korra Ungaris nii väga moes, et ilma niisugusest ei võinud viisakalt inimeste ette ilmuda. See viisakuskomme oli maksev ja valitses kogu tsiviliseeritud Euroopas, kusjuures igatahes tuleb ütelda, et loomulike vormide mõjuv ilu, nii tähtsusetu kui see ka iseenesest võib paista, midagi täiesti teist on kui käskiva moetuju õõn-sad ebaloosulikud kujud. Mõned teadmatud tahavad veel tänapäev kinnitada, et parukad Prantsusmaal alles kaks sajandit tuntud olevat. On aga selgeks tehtud tõsiasi, et juba vägev frankide kuningas Chlodvig — kogu oma terve järeltuleva soo eeskuju — oma ristimisele parfü-meeritud parukas ilmus, nii et vana Remigius selle ilma-liku uhkuse üle pahameelt tundis, mispärast kuningas, nagu on lisatud, pidi selle ära võtma. Piiskop tuletas sääl vististi neid hästi põhjendatud väljaastumisi meele, mida juba Jesajas ja esimesed kristlikud apostlid selle-sarnase uhkuse vastu olid tarvitanud. On ka väljaspool iga kahtlust, et parukad aastal 692 Konstantinoopoli kon-siiliumi poolt vande alla pandi, abinõu, mis aga oli selle-poolest puudulik, et unustati halba maitset üldse hävi-tamata. Niisamuti on üldiselt tuttav, et neist kirikli-kest vandeist hoolimata 12-ndal sajandil üks piiskop, nimega Bernhard, end kuulsaks tegi oma paruka suuru-sega, et sada aastat hiljem see armsaks saanud juukseeh-e paavst Aleksander III kohtutooli ette kutsuti, ja et 15-ndal sajandil Bernardino Sienast laskis selle vande alla panna, kahtlemata samasuguse eduga nagu seda esi-menegi konsiilium tegi. Viimaks ilmus Ludvig XIII ja parukad said kõigepäält Prantsusmaal jälle oma vääri-lisele kohale. Oma kuulsuse täiele hülgusele jõudsid nad aga alles ta järeltulija ajal. Ludvig XIV, prantsus-pärasuse esindaja, nagu ei keegi teine ta maa elanikest, andis välja kuninglikus arhiivis säiliva korralduse, millega nimetati kakssada kojaparukategijat. Moodsed ebaõnnestunud kujud, iseenesestki juba igal ajal küllalt mõjurikkad, saavad valitsevaks, niipea kui nad kõrge-malt poolt sisse on seatud ja kästud. Prantsuse rahvas on ennast sääraseis mõtte- ja maitsevaeseis järeleahvi-mistes alati eriti tugevana näidanud. Keegi Biroit, kel au oli Ludvig XIV-nda pääd kuafeerida, oli sellest nii uhke, et ta inimestele ütles, et ta tarvituse korral teeks kõigi alamate pääd juustest paljaks, et ainult oma ku-ninga pääd katta. Tol ajal olid parukad nii paksud ja pikad, et kaalusid kaks naela. Kõige rohkem hinnas, nagu vanal klassilisel ajalgi, olid blond parukad, mille tükk kuni 3000 franki maksis. Ludvig XIV-nda surma järele said parukad, ehk nad küll edasi kestsid, mõndki viletsust tunda. Orleansi hertsogi valitsuse ajal läksid nad üha lühemaks. 1789-nda aasta alul olid nad jälle üsna lugupeetud, aga revolutsioon tegi neile lõpu.

Prantsusmaalt rändasid parukad Itaaliasse ja tulid oma reisir ka Veneetsiasse, kus nad kuulsad berrete a tozzo kõrvale tõrjusid, mida poolle Greekamaal ja teis-tes provintsidest kanti. Veneetsia ajaloo ei ole neid aga kusagil nimetatud. Suure otsimise järele on leitud, et esimene veneetslane, kes parukat kandis, elas seitsme-teistkümnenda sajandi lõpul ja ta nimi oli Scipione Vi-neguerra Collato. Kui ta esimest korda laskis auväärt

OSVALD JUNGBERG: PR. MUTTY L.
õli

ehte oma pähe seada, ei mõtelnud ta muidugi mitte sellele, et parukategija ühes sellega tema nimele püstitas jäädava mälestusmärgi paruka ajaloo.

Kuidas parukategemise kunstiga lugu oli a. 1740 Saksamaal, selle üle annab meile järgmine teade seletust, mis kõlab nii:

„Parukategija peenim kunst seisab selles, et ta juustega katab neid, kel neid kas ei ole, sest et need välja on langenud, või kes on lasknud need enesel ära lõigata. Parukat teha ei ole siis muud midagi kui valmistada õhukese tanu sarnast katet, mille päale kas juba lokitud või lokkimata juuksed niiviisi kunstlikult kinnitatakse või õmmeldakse, et välja näeb, nagu oleksid need omad juuksed, kui need pähe pannakse.“

Nii aga nagu parukaid tänapäev tehakse, peavad mõned sellest seadusest kinni, teised aga ei pea seda silmas; seda aga sünnib praegu võrdlemisi palju vähem kui selle kunsti alul, kus selle ehte üle pidi väga imestuma, kuna sugugi välja ei näinud, nagu kantaks omi juukseid. Sest esimesed parukad olid hirmus laiad ja pikad, nii et säärase paruka kandjal rohkem sarnasust oli karu või lõviga kui inimesega.

Neid parukaid, mida tänapäev kantakse, on umbes seitse kuni kaheksa sorti, milledest mõned, nagu näha, lõpuks moest ära on läinud, et varsti jälle uueks saada, nagu uuemate ja prantsuse ehetega üldse ikka nii läheb.

Tehtagu siis päris lühikesed ehk stub-parukad, mis ümargused on ja kukla tagant pea pikemalt, pea lühemalt alla lähevad. Kotike-parukad lõpevad taga lihtsete õigete või nõnda-nimetatud pikkade juustega, mis pärast seda kui nad enne kokku on köidetud, mustast taftist kotikesse pistetakse. Need mõlemad viisid on praegusel ajal väga moes. Sõlm-parukad on tugevamad juuste poolst kui

elmişed, nad lõpevad selja pääl mõlemal pool pikkade ja liht-juustega, mis sõlme seotakse, millest nad ongi nime saanud. Nende sõlmede keskel ripub pikuti alla tugev lokk, mis korgitõmbaja sarnaselt on lokitud. See parukasort on juba üks nendest, mis keerulisemalt on kokku seatud ja just sellepärast loomulikest juukseist crineb; seejuures on nad aga rohkesti tarvitusel. — Abbeeparukas on „stub“-parukale väga sarnane, sest ta on täiesti ümargune. Natuur-parukas või ka hispaania parukas näeb välja nagu pikad, allarippuvad juuksed; näo ümber on ta nagu kõik teisedki parukad lokitud, taga aga läheb ta liht-juustena umbes keskseljani alla, kus ta terav on; või ta läheb ka laialt alla ja tal on ristlokk otas. Seda parukat kannavad harilikult need noored inimesed, kes õigusteaduse alal teenistuses on. Neljanurgelised parukad on üldiselt samuti tehtud nagu sõlm-parukad; neil on ka keskel suur lokk alla rippumas; sõlme asemel aga ripuvad pikad lokis juuksed umbes keskõlgadeni alla. Seda ehet tarvitavad linnaametnikud ja teised lugupeetud auametites olevad isikud.

Kahe-loki või brigadiirparukas on ülalt nagu võrk tehtud, ainult et kukla taga kaks suurt lokki koos ripub, mis musta šleifiga kokku on seotud. Neid kannavad ratsanikud või ratsateenistuses olevad ohvitserid ja see sobib neile väga hästi. Kahepatsi- või kaksiksabaparukas on natuur-paruka sarnane, ainult selle vahega, et juuksed taga kahte jakku on jagatud ja kahte sabbasse pletitud. Praegu ei ole need parukad mitte enam moes.

Kõik need parukad aga katavad kõrvad kas täiesti või ainult osalt. Parukategija teeb ka juuksetuure, et loomulikke juukseid katta, kui need ehk liig hõredad on. Ka teeb ta küljuukseid, tupeesid ja teisi juukse osi, enamasti naistele, kellele veel tehakse eestuurid, lühilokilised külgtuurid, kõrged tuurid, terved parukad ja veel teisi sarnaseid asju.

Omaenese juukseid kantakse mitmet viisi; nimelt nii pikalt alla, kui nad on kasvanud, või ka väga lühikeselt, nagu enamasti rooma katoliku vaimulikud, kel nad mitte kaugemale ei tohi ulatuda, kui et nad paljast kaela katavad. Juuksed pannakse ka küll juuksekotikesse ja pletitakse või mähitakse kokku üheks sabaks. See viimane viis on kõige uuem mood. Juuksed mähitakse tagant üles ja kui õlgadeni on jõutud, siis seotakse see ülesmähitud osa umbes keskel paelaga kokku. Greeka tupee on niisamuti uus mood. Nimelt jäetakse tupee-juuksed hästi pikaks ja seatakse nad hästi palju ettepoole.

Parukais katsutakse seda järele aimata, mis juustega ühte läheb, neil on aga see iseärasus, et nad siiski oma juuste sarnased ei ole.

Hiljuti on prantsuse soldatite ja šveitsi kaardiväe jaoks iseäraline lokkimiseviis välja mõeldud, mis igasuguse ilma juures püsib, ehk see küll tõesti mitte igaihele ilma erandita ei kõlba, aga ometi sellegipärast mõju avaldab. Prantsuse kaardiväe teguviis seisab selles, et nad tarvitavad õhukest ja õiget tinaplekki, mis umbes 3 tolli pikk on. Pärast seda kui nad papiljotid mõlemilt poolt ära on võtnud, võtavad nad juuksed sõrmede vahele, panevad nende keskele tükikese ülalnimetatud tina, mässivad selle ülespoole, juuksed aga üle selle esimese voldi ja teevad, et lokk sel viisil alles jääb, kuna nad ülejäänud tina teist korda kokku painutavad. Ülejääv osa juustest ülalpool teist volti on alla pöördud, langeb jälle tagasi ja katab selle, seeläbi saab siis kaks tüksteise kõrval olevat lokki. Šveitslased ei tee muud midagi, kui et nad loki ümarguseks kääandud mängukaardi ümber mähivad ja nii selle külge nõõpnõelaga kinni panevad.“

Meie aeg ei ole parukatööstusele sugugi mitte kasulik; varemalt, kui parukad vaimuliku keelu all seisis, ei olnud nad nii halvus tingimusi, kuigi nad olid keeldud kaup. Varemalt võisteldi selles, et toredat ehet, parukat, hästi silmapaistvaks teha; nüüd katsub igaüks seda palja tarvituduse märki peita ja võrast silma petta.

Parem parukategija on seepärast nüüd see, kes oma töö kõige vähem nähtavaks teeb.

Me soovime, et ka meie käsitöösse ajavaim oma mõju avaldaks, hää asemele veel paremat tuues. Nagu iga põld palju kasvatab, kui teda hästi on haritud, ja hääd lõikust annab, nii on ka lugu siin, kus usinuse, järelemõtlemise ja õppimise tagajärjel uus vana asemele astub ja seeläbi tööala laieneb ja paraneb.

Stenograafia kui kantseleitöö moodne ratsionaliseerimise vahend

M. Lubi:

PEAB kurbusega möönma, et viimasel poolsajandil, millal nii mitmeski küsimuses oleme suutnud sammu pidada eluga ning kultuuri arenguga, ei ole me stenograafiaid kui üht tähtsamat arendamisvahendit suutnud rakendada kuigi laiaulatuseliselt tegelikus elus.

Et me aga selles suhtes poolsajandit tagasi teisile kultuurirahvale seisime tunduvalt ligemal, selle tõenduseks tsiteerime Juhan Kurriku a. 1882 ilmunud *Stenograafia õpetuse* eeskõnet. Raamat ilmus *Eesti Kirjameeste Seltsi* kirjastusel, kuna kivitrükk on valmistatud Viinis Zöller'i trükikojas. Oma eeskõne ei leia Kurrik sugugi vajaliseks eriti alla kriipsutama hakata stenograafia tähtsust, vaid usub, et selle praktilist väärtust peaks tuntama selletagi. Ta kirjutab: „Stenograafia (Greeka keeli *stenos*: kitsas, *grafein*: kirjutama) on lühendatud kiri; selle kirja tarvis ei lõpe enam ruumi ega aega kui päriskirja ruumi ning aja viies ehk kuues jagu. Osav stenograafija võib seepärast kõik, mis ta kuuleb lugema ehk rääkima, sõna-sõnalt üles tähendada. Eesti stenograafia, minule kauase juurdlemise järele Jumala abiga kokku seadida õnneks läinud, on kätte õppida ja käsitada iseäranis kerge, sest Eestikeele loomus on, nagu õppiija saab märkama, väga kaunis ja lihtkorraline. — Minu stenograafia on niisama selge lugeda kui päris kiri, ehk veel selgem, sest silmal on siin hoopis vähem jooni ja joonekesi ära vaadata, sõna kirjalik kuju on lihtsam: ühtlasi on aga ometi kõik healed, millest sõna on kokku pandud, kirjas ära tähendatud.“

Nii kirjutab meie tollekordne aktiivne seltskonnategelane, kes oma sõnade tõestuseks harrastas ise väga laialt kiirkirja. Ta on stenograafinud peaaegu kõik tähtsamad kõned ja õige palju õpetajate jutlusi. Alati ning kõikjal kandis ta kaasas pisikest plokki, nagu tänapäeval teeb seda vaid veendunud stenograaf, kuhu ta vähegi sobival juhtumil märkis üles sõna-sõnalt kõik, mille leidis olevat väärilise jäädvustamiseks.

Stenograafia arenemiskäigust olgu märgitud lühidalt: Juba 4 sajandit e. Kr. rakendati Ateena riigis kiir-kirja kultuuri teenistusse. Sellest on meie ajani säilinud marmorahvel stenograafia õpikuna, mis oli püstitatud tol ajal Akropolisel. Ladinakeelse stenograafia leiutajaks loetakse Cicero vabastatud orja ning sõpra Marcus Tullius Tiro't, kelle süsteem sisaldas 13.000 märki sõnaja silplühendeina. See süsteem oli tarvitusel Senatis ning tungis isegi kohtu- ja koolidesse, kus oli tarvitusel kuni keskaja lõpuni — muidugi märkide arvu suurenedes — tirooniliste nootide nime all.

Säl kaotas ladina keel oma monopoli-õiguse ja igas riigis hakkas ametlikuks keeleks muutuma oma rahva keel. Seepärast tekkis vajadus eri keelte stenograafiliste süsteemide järele. Esimesena ilmus arst Brighti sulest Inglise kuninganna Elisabethile pühendatud inglise keele kiirkirja õpik. 1602 koostas inglase John Will's moodse häälikstenograafia geomeetrilise süsteemi. Tänapäevani on inglise keelt kõnelevais mais õige laialt tarvitusel geomeetriline süsteem Pitmani süsteemina ja prantsuse keele jaoks Duployé-süsteemi nime all. Saksakeel-negi stenograafia oli alguses väga ligidane geomeetrilisele süsteemile — koostatud Mosengeili ja Horstigi poolt 1797/98.

Geomeetriline süsteem aga ei võimalda oma keerukate märgikeste (geomeetriliste kujude osad: ringid, kaared, punktid, kolmnurgad jne.) tõttu saavutada meie päivil vajatavat kiirust ega pole nii kergesti loetav. Säl ilmus 1834 Müncheni kodaniku Franz Xaver Gabelsbergeri stenograafia süsteem, mis koosnes meie tavaliise kirja märkide osakesist ning mille kirjutamise tehnikat oli väga sarnane harilikku kirja omale. Säärast süsteemi nimetame graafiliseks süsteemiks. Nii osutub Gabelsberger moodse stenograafia isaks. Tema kiri oli väga kohane parlamendikirjaks oma hästi läbimõeldud

lühendite tõttu. Sellest ajast päle on Gabelsbergeri süsteemi alusena kasutades täiendanud ning muutnud Saksamaal Wilhelm Stolze (1841), Merkes (1880), Ferdinand Schrey (1887). Pärastpoole a. 1897-nda kongress Berliinis kiitis hääks neist süsteemest koostatud ühis-süsteemi, mida hakati nimetama Stolze ja Schrey koolide järgi *Stolze-Schrey* süsteemiks.

Meie kodumaal polnud enne Kurriku süsteemi ilmumist (1882) üldse mingit eestikeelset süsteemi olemas. Vene keelele kohandatud *Stolze-Schrey* süsteem oli siiski väikesel määral tarvitusel mõnes keskkoolis. Kurrik andis küll oma *Stenograafia õpetuse* välja kolmes trükis, — viimne a. 1910, kuid pole kuigi palju kuulda olnud selle süsteemi oskajaist. Juhtusin muu seas kokku ühe vana maamehega rongis 8 aastat tagasi, kes nähes mu märkmikku hakkas pajatama, et temagi tarvitab oma koduses elus igal pool kiirkirja, olevat nii mõnus märkida kõik üles; oma majapidamise sissetulekud ja väljaminekud, mõningad kavatsused, päevaaraamatuse mälestusi jne. — ei kulu kuigi palju aega ega võta palju paberit, kuid mis kõige tähtsam — teised ei oska lugeda, on täieline saladus.

Ent Kurriku katse vaibus ilma suuremat hulka kiirkirja oskusele avitamata.

Eesti iseseisvuse tekkimisega eesti keele saamisega riigikeeleks muutus möödapäästamatuks vajaduseks koostada eesti keelele kohane kiirkirja süsteem, mis laseb end kasulikult rakendada esmajoonelise riigikogu koosolekute stenograafimisel.

1921 töötaski Alfred Kivikink *Stolze-Schrey* süsteemi eesti keele jaoks ümber, ning Tartu *NMKÜ* kirjastusel sai see tilluke raamatuke asjastuhvitatuile kättesaadavaks. Raamat ise oli tehniliselt täiesti ebaõnnestunud, kuid uue tõuke andis ta kiirkirja arenemisele siiski. Nii avati samal aastal Tartu *NMKÜ* juures stenograafia kursused, mis kestsid üsna suure osavõtjate arvuga kuni möödunud talveni, millal *Tartu Rahvaulikool* võttis kursuste korraldamise oma ülesandeks. Nii võib Tartut pidada eestikeelse kiirkirja sünnikohaks. Samuti oli Tartu see, kes andis esimesed Riigikogu stenograafid, — nimelt 6 esimest kursuslast suutsid endid viia aastase pingutuse järele nii kaugele, et nad pääsid *Riigikogusse*. Vahepeäl on kiir-kiri Tartus teinud siiski tunduvalt edusamme, eriti palju arenes ta Tartu *NMKÜ* juures asutatud *Stenograafia klubi* liikmete hoolel kaastegevusel. Tallinnaski on *Riigikogu* stenograafid püüdnud seda süsteemi üha enam täiendada ning kohendada kõlvuliseks parlamendis tarvitamiseks.

Tänapäev on arusaamine kiirkirja tähtsusest siiski tähelepanu vääriv. Nii on stenograafia rakendunud päle *Riigikogu* veel mitmeski teises asutuses. Tartu linnavalikogu jäädvustab oma koosolekud juba üle aasta, mil näivad olevat ka oma kõrvalised positiivsed tulemused, nimelt olla märgata vähem üleaste ning mõtlemate sõnade tegemist ja rohkem kainet kaalumist. *Postimehe* toimetuses töötab praegu 2 stenograafi telefonogramide vastuvõtmisel. Mõningad ülikooli professorid on kasutanud kiirkirja oma loengute stenograafida-laskmise kaudu. Ülikool ise on lasknud jäädvustada mitmedki aktusil peetud kõned — nii aastapäeval juba mitmendat aastat kui ka muil tähtsamail puhkudel. K/s. *Eesti* korraldas kevadel kogu ametkonnale kiirkirja kursuse, et kasutada seda kirjade kirjutamisel aja säästmiseks. Linnakoolivalitsus on paar aastat stenograafia abist tõsiselt lugu pidanud. Pääleselle on veel mõned kõnelejad, jutlustajad j. t. lasknud stenograafida oma ettekanded. Pole ehk ka ebahuvitav märkida, et Jaan Jaago elulugu, mis ilmus paar aastat tagasi eri raamatuna, poleks ilmaski püüvalgust näinud ilma stenograafia abita. Nagu mõni kuu tagasi võis lugeda ajakirjandusest, on ka *Põllutöö-ministeerium* hakanud nõudma uutelt ametnikelt masin-kirja ja kiirkirja oskust. Erasteel olen kuulnud, et *Tallinna Linnapank* eelistavat samuti kiirkirja oskajaid.

Stenograafiaid õpetatakse enam-vähem kõigis komerts- ja kaubanduskoolis ning Tartu õhtuses gümnaasiumis ja rahvaulikoolis.

Ent üldiselt oleme stenograafia laialtlevitamisemas tarvitamises Lääne-Euroopast ja Ameerikast siiski väga palju maha jäänud. Nii näit. on Saksamaal ja Ungaris peaaegu igal nimekamal advokaadil oma stenotüüpist või stenograaf, kaupmehe masinkirjutaja on sageli ka stenograaf, teadusemees koostab oma loengud ja raamatud ikkagi stenograafi abil, kohtus on stenograafia hääks abiliseks, kooles kasutatakse stenograafiat kirjutamisvahendina ning üliõpilasedki võlgnevad suurelt osalt tänu stenograafiale eksamite sooritamise puhul. Iseendastmõistetavalt peab aga iga ajakirjanik, eriti intervjuueerija, haldama kiirkirja, et ei satuks ajalehte intervjuueeritavate moonutatud ja vääristatud edasiantud seletusi. Kontoreis ja kantselleides peab vähimalt masinkirjutaja olema ka tuttav stenograafiaga. Ja mitmel muulgi alal on kiirkiri kultuuriliseks vahendiks inimeste omavahelisel suhtlemisel.

Stenograafia suurest lugupeetavusest annab tunnistust seegi asjaolu, et näit. möödunud suvel Saksamaal peetud stenograafide kongressi, kus oli osavõtjaid 8000 Saksast, Austriast ja välismaalt, tervitas päale muude valitsuste esindajate ka riigipresident von Hindenburg, kus ta ütles muu seas järgmist: Tervitan südamilikult Saksa Stenograafide Liitu tema päeva puhul Berliinis. Saksa stenograafid on oma ühtlustatud süsteemiga saksa rahvale annud häa eeskujuga (minu sõr. M. L.) ja näidanud, et on täiesti võimalik oma isiklike huve taandada kõrgemate sihtide saavutamiseks.

Et asuda kiirkirja praktilise väärtuse kalkuleerimisele, pole sugugi üleaarne meenutada veel kord Kurriku ütlust oma raamatu eessõnas: Selle kirja tarvis ei lõpe enam ruumi ega aega kui pärikirja ruumi ning aja viies ehk kuues jagu. Ja tõesti, kui võtta, et harilikus kirjas jõuab kiireim kirjutaja märkida paberile maksimaalselt 60 silpi minutis, s. o. iga sekund ühe silbi, kuna kiirkirjas on saavutatud võistlusil 400 silpi minutis, siis polnud Kurriku arvutus sugugi liiga optimistlik.

Võiks ehk väikesel määral huvipakkuv olla juba nimetatud saksa stenograafide kongressil korraldatud võistluskirjutuse mõningate neikade ehk üksikasjade kirjeldus. Mulle on kätte juhtunud väljalõik ühest Berliini ajalehest, kust loeme: Stenograafiline võistluskirjutus, mis algas pühapäeva varahommikul, oli küll suurim võistlus, mis iialgi olnud. Mitte vähem kui 3.900 daami ja härrat kõigest Saksamaa osadest jagasid endid 15-sse Berliini kooli. Kirjutati kiirusklassides 120—400 silbini minutis. Kõigeim 400-minutilise kiirus valmistas isegi dikteerimisel raskusi keele liigutustele. Auhinnad annetasid nimekamad kaubanduslikud ja töönduslikud firmad. Öhtul oli pidulik kontsert stenograafele korraldatud avarais Philharmonie ruumes.

Tulles tagasi kiirkirja praktilise väärtuse manu võib kahtlematult kinnitada, et säästes aega ja kirjutamisvahendeid saab kiirkirja väärtust ümber hinnata isegi rahale. Nii kui arvata, et kantselleiametniku töötund maksab umbes 50 senti, ja kui ta ühe tunni stenograafib, säästes seega kallima ametniku või šefi aega — kelle tund on vähimalt 1—2 kr. — kas või 3 tunni võrragi, toob ta kantselleile tulu (kui ta rohkem päevas ei stenograafi kui 1 tund) iga päev 3—6 krooni. Stenotüüpisti kui kvalifitseeritud töõjõu tund peaks loomulikult olema kallim, ütleme 1 kr. (6 tundi à 1 kr. = 6 kr. tööpäev, võttes kuus 25 tööpäeva, tuleb ta kuupalk 150 kr.). Ka siis annaks ta kantselleile majanduslikku tulu. Kui ta stenograafib iga päev näit. šeffi, kelle tund on 2 kr., ühe tunni, seega säästes tema aega, mida ta kirjade kirjutamisel oleks pidanud kulutama selle asemel 4—5 tundi, jätab seega vabaks šefile 3—4 tundi, — à 2 kr. = 6—8 kr., ise on aga tema 3 kr. päevas kallim harilikust masinkirjutajast. Kokku on kantselai siiski võitnud stenograafiaga 75 kr. kuus. See kalkulatsioon on muidugi stenograafi täie koormatuse juures. Ütleme, et šefil on dikteerida vaid pool tundi, säästes seega poolteist kuni 2 tundi — à 2 kr. = 3—4 kr. päevas. Säärasegi koormatuse juures tuleb 150 kr. stenotüüpist kantselleile odavam harilikust 75 kr. masinkirjutajast.

Kui aga šeff või sekretär valitseb samuti stenograafiat, siis võib stenotüüpist stenograafimise tunni asemel olla kasulik kantselai muus töös. Seega suureneb kiirkirja väärtus veelgi ja võimaldab palju väiksema ametnike-arvuga sooritada sama töö — ja palju pare-

mini. Sest stenograafia võimaldab mõtteid väljendada nii, nagu nad spontaanselt ilmuvad. Säärane mõte on aga alati loogilisem, kui kirjutamise aeglase tehnika kammitsate tõttu mitu korda uuesti alatud ning ümbermõeldud mõtteväljendus.

Kui nüüd kantselai šeff või asjaajaja või sekretär suudab oma nelja-viie-tunnist kirjade kirjutamist asendada 1-tunnilise dikteerimisega või veel parem stenograafimisega, siis jääb tal 3—4 tundi aega nende kirjade koostamiseks vajalike materjalide kogumisele ja publiku vastuvõtule. Eriti on see tähtis asutusil, kus on kiireiseloosulised kirjad või rahaga ning tähtpäevadega seotud asjatoimetused. Meie kantselleide personaal on tihtipäele väga närviline, sest publiku vastuvõtmine häirib nende kirjade koostamise küllaltki rahuliku mõtlemisvõimalust nõudvat tööd. Kui ta aga koostab kõik kirjad ühe tunni jooksul, siis võib ta seda teha ajal, millal publik ei pääse kantselleiruumesse. Seega osutub kiirkiri ka närve-säilitavaks vahendiks ametnikele. Rahulik inimene suudab aga palju enam ning korralikumalt töötada. Ka arstiabikulud vähenevad seetõttu, kuna närviliste inimeste organism on üldiselt haigustele vastuvõtlikum. Kõik see aga on kiirkirja sekundaarne tähtsus ega paista nii reljeefselt kõrval-olejale silma.

Eritise väärtusega on aga stenograafia koosolekute protokollimisel, kus on tähtis mõnikord märkida asja käiku ja vaidlusi sõna-sõnalt, et vältida pärastisi eksi-armamisi ja arusaamatusi. Sääraseid koosolekuid on nüüdsel ajal, mil igal pool ahvardab esirinda kerhida poliitiline mõtlemisviis, õige palju: alates riigikoguga ja omavalitsuste volikogudega haarates ühinguid ja seltsi, — isegi ühistegelisi — on siirdunud poliitika lubamatul kombel viimasel ajal isegi õpetajaskonda, kooli seinte vahele, nagu näitas Türi gümnaasiumi „streik“.

Kokkuvõttes korrakem veel lähidalt kiirkirja praktikist väärtust ning hellitagem lootust, et meilgi levib arusaamine sellest ning võetakse ligemal ajal tarvitusele laiemas ulatuses kui seni.

Harilikku kirja asendamine kiirkirjaga kultuurinimese elus on niisama vajaline kui puu-adra asendamine raud-adra ja veelgi rohkem — põllutöömasinatega.

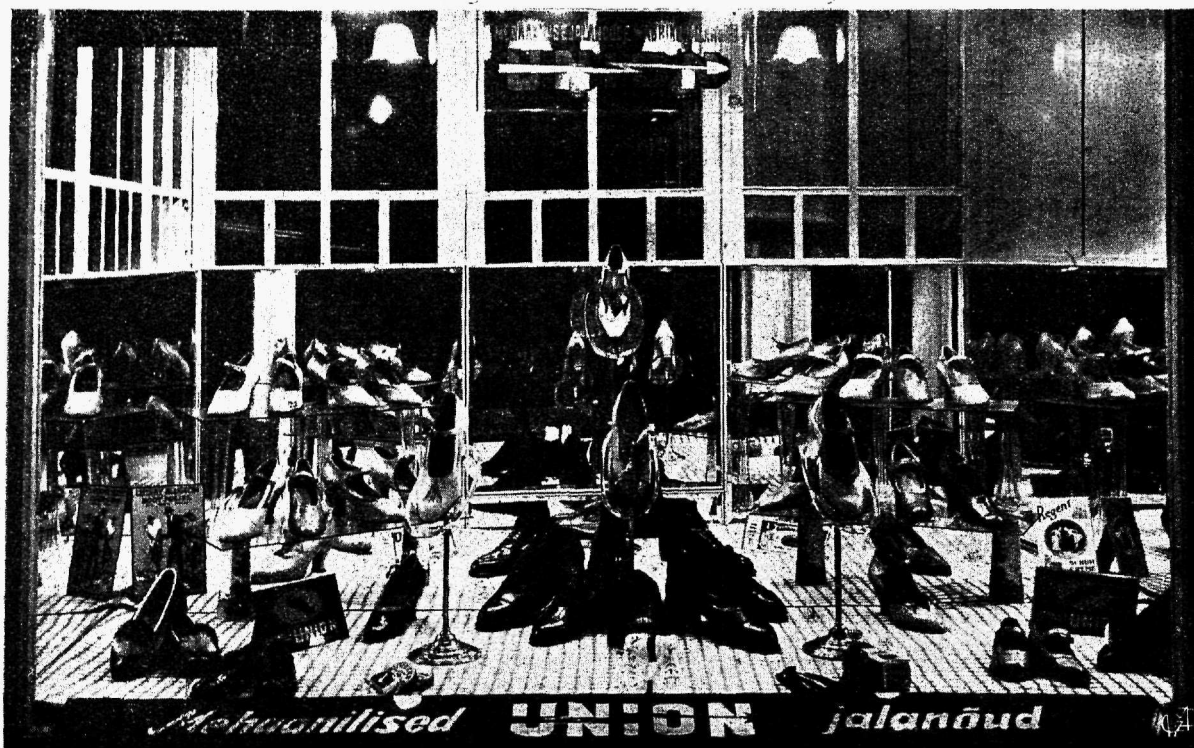
Kiirkiri võimaldab meil märkida mõtteid kuni 400 silpi minutis, s. o. nii kiiresti, et vaevalt leidub inimest, kes suudab kõnelda kiiremini.

Kiirkiri säästab meie aega, mis moodsel ajal on rohkem kui raha, ei saa ju aega osta rahaga — kiirkirjaga võime siiski osta aega ja sellega ühtlasi säästa raha. Kiirkiri võimaldab avaldada mõtteid nii, nagu nad esinevad kõige loogilisemalt, ilma teoretiseeritsemiseta. Kiirkiri säästab isegi paberit, sest võtab ta ju palju vähem ruumi võrreldes harilikku kirjaga. Meie praeguste töökoormatuste juures kantselleides, kus koosseisud on tõmmatud viimse võimaluseni kokku, pole ilma kiirkirjata üldse võimalik töötada nii korralikult ja rabelemata. Me ei või ju salata, et meie kantselleidel on nii palju tööd, et kirjavahetused seisavad tihtipäele mitmed päevad — kuigi vastust näeks meelsamini iga ametiasutuse poole pöörduja juba järgmisel päeval. Koosolekute protokollimisel on kiirkiri erapooletuks õiglaseks abiliseks, mis võimaldab jäädvustada isegi koosolijate meeolelu-vahel-hüüete tabamisega — ning anda üldse tõetruu pildi koosoleku käigust. Seega väldib kiirkiri nii mõnigi kord suuremadki arusaamatused ja valestimõistmised.

Lõpuks on kiirkirjal veel see häa omadus, et iga stenograaf võib arendada seda individuaalseks ja tarvitada seda nii, et teised ei saa dešifreerida stenogrammi, seega võib tema abil märkida ka saladusi, mis vähemalt võõra silma alla kogemata puutudes ei tohiks keelepeksuks enneaegselt põhjust anda.

Kõiki neid hüvesid pakub meie praegune viimisteldud kiirkiri võrdlemisi väikese vaevaga. Kiirkirja äraõppimine kantselleides tarvitamiseks ei nõua rohkem tööd kui 25 tundi + kodune harjutamine iga päev vähemalt pool tundi. Kui on läbi võetud selleks vajaline materjal, siis tuleb harjutada iga päev veerand tundi, et ei ununeks sõrmedest musklimälu abil saavutatud kiirus. Kuid igal inimesel on päevas kirjutamist rohkem kui pool tundi, ja kui ta selle kirjutamise sooritab kõik stenograafias, siis ei olegi eritist harjutust sugugi vaja.

Ä
R
I
V
A
A
T
E
A
K
E
N

Näiteid „Varraku“ kirjastusel ilmuvast Ed. Ahase raamatust „Ärikunst“

KINOTÄHT, UNGARLANNA LYA DE PUTTI (†)

Kinokultuur tõuseb

Mõne aasta eest oli Tallinnas ainult paar enam kui korralikku kino.

Suurem osa kinodest olid ajutised hooned õige maitsevaese sisseseadega, aga nad suutsid siiski kuidagi rahuldada tollaegset publikut. Kuid helifilmi võidukäik ja publiku nõudmiste suurenemine aetasid ka kinodele senistest suuremaid nõudmisi. Üksteise järele asuti kinode ümberehitamisele, et püsida konkurentsivõimelisena. Nii ehitati uus kino *Gloria Palace* ja ehitati ümber *Modern*. Ka passaažis asuvad O/Ü. *Estonia Filmi* kino *Rekordi* ruumid, mis olid esimesed eriliselt kino jaoks ehitatud ja omal ajal parimad ruumid Tallinnas, ei vastanud enam nõuetele. Seepärast asuti maikuus põhjalikule kino ümberehitamisele ark. E. Kuusiku plaanide järele ja ehitusettevõtja ins. A. Martini tegelikul tööde organiseerimisel.

Astudes uutesse ruumidesse paistab eriti silma maitserikkus, lihtsus ja otstarbekohasus: ilma kulla ja toreduseta köidab külastajat hää maitse ja kodususe tunne. Diskreetses ja mõõbliga kooskõlalistes värvides hoitud ooteruumidest juhivad viisakad preilid publikut soovitud kohtadele. Ruumide õnnelik jaotus hoiab ära tungi ja teeb ootamise mõnusaks ajaviiteks. Igale platsile pääsemiseks on ette nähtud erisisekaid, mis on suureks hõlbustuseks platsi kiirel leidmisel.

Kõik ooteruumid on varustatud uue, pehme, moodse ja koduse mõõbliga, mis valmistatud ark. E. Kuusiku kavandite järele A. Elkeni mõõblitehases.

Samuti on kogu saal varustatud täiesti uute laiade ja mugavate toolidega, millede kuju leidmine on nõudnud nähtavasti palju vaeva, kuid sellega on ka õnnelikult lahendatud piinlikumaid küsimusi, nimelt — mugava istumise võimalus.

Saali seinad on kaetud celotexiga, et saada paremat ja loomulikumat heli. *Rekord* on Tallinnas praegu ainuke kino, mis ehitatud täpselt parimate välismaa heli-

filmi kinode eeskujul, pannes eriti rõhku seinte katele parima akustika saamiseks.

Ümberehituse läbi on saali rõdu kujunenud väga mugavaks eraldatud väikeseks saaliks ja astetena tõstetud põrand võimaldab takistamatut pildi jälgimist kõigilt kohtadelt. Kogu rõdu on varustatud poolpehmete toolidega ning loozid üleni polsterdatud üksiktoolidega.

Saali ja rõdu valgustus on moodne-kaudne. Kõik lambid on paigutatud saali karniisi taha. Saali valgustus on seeläbi mahe ja mõjub rahustavalt. Saali seinu dekoreerivad 10 sirgejoonelist mattvalgustuskeha, mis harmoonilises kooskõlas kogu saali sirgejoonelise arhitektuuriga. Elektri installatsioon on „A. E. G.-elt“ ja saali armatuurid E. Aun'ilt.

Kuna praegusaja kinolt nõutakse päale eeskujulise projektsiooni ka eeskujulist heliülekanne, siis on selles suhtes tehtud kõik mis võimalik. Kino on varustatud Zeiss-Ikon-Philips kõige moodsema valgushelifilmi aparatuuriga, mis praegu täiuslikumaid seadeldusi valgushelifilmi edasiandmisel. Praegusel ülemineku-ajajärgul tuleb kinodel vahete-vahel mängida ka üksikuid plaathelifilme, sellepärast on seatud üles ka kaks Nitzsche „Melotin“ sünkronisaatorit, mis parimaid omal alal. Sellega on ette nähtud igasuguste helifilmide ettekanne.

Ainukesena Tallinnas on *Rekordis* üles seatud filmi projektsiooniaparaat „Ernemann III“, mis on viimane sõna filmi projektsiooni alal ja valmistatud Euroopa kuulsamas aparatuuride vabrikus Zeiss-Ikon-Dresden. Senised Eestis töötavad aparaadid on n. n. poolprofessionaal-aparaadid, objektiividega $\times 62,5$, tarvitavad voolu umbes 15 kuni 30 amp. Ernemann III on aga varustatud hiigla objektiiviga 80 mm läbimõõdus ja tarvitab kuni 75 amp. voolu ja annab mitu korda valgema ja peaaegu juba plastilise pildi, mida võimata ületada. Ernemann III on praegu ainuke kino projektsiooniaparaat maailmas, mis võimaldab demonstreerida loomulikes värvides filme täieliku illusiooniga.

Parikas